

การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้
กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร

โดย

พลอากาศตรี ต่อพล ออเขาย้อย

ผู้อำนวยการสำนักงานพระธรรมนูญทหารอากาศ

กองทัพอากาศ

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๕๙

ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๙ - ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

เรื่อง การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้ในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร
ลักษณะวิชา การเมือง

ผู้วิจัย พลอากาศตรี ต่อพล ออเขาย้อย

หลักสูตร วปอ.

รุ่นที่ ๕๙

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร เพื่อนำมาวิเคราะห์ปัญหาและข้อจำกัดการใช้กระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้องในศาลทหาร ประเมินสถานการณ์ และเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้แก่คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร โดยศึกษาวิจัยเฉพาะคดีอาญาซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและคดีอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจศาลทหาร แล้วนำมาวิเคราะห์เทียบเคียงกับศาลยุติธรรม โดยศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี สภาพปัญหา หลักกฎหมาย ปัจจุบัน ยกตัวอย่างสถานการณ์จริง และอ้างอิงข้อมูลทางสถิติ มาประกอบการวิเคราะห์ โดยวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิจากตำรา วารสาร บทความ เอกสารทางวิชาการ กฎหมาย ข้อมูลทางสถิติ การค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ต และจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ

จากการวิจัยพบว่า กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในประเทศไทย ที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถแก้ปัญหาระบบกระบวนการยุติธรรมของประเทศได้ แต่อย่างไรก็ดี ด้วยเหตุที่ศาลทหารมีความแตกต่างจากศาลพลเรือนหลายประการ จึงเกิดข้อกังวลแก่ฝ่ายพลเรือนว่า จะไม่ได้รับความเป็นธรรมอย่างที่ควรจะเป็น ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารอยู่แล้ว ในกรณีความผิดบางประการตามประมวลกฎหมายอาญาทหารและความผิดลหุโทษ นอกจากนั้น ได้มีความพยายามที่จะนำมาใช้แก่กรณีความผิดในลักษณะอื่นด้วย โดยสิ่งที่เป็นรูปธรรมคือ ร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... ที่กำลังเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ แม้ว่าศาลทหารจะยังมีข้อจำกัดในเรื่องของความรู้ความสามารถของบุคลากร และกฎหมายที่ยังขาดความชัดเจนอยู่บ้าง แต่ก็สามารถนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แก่คดีที่อยู่ในอำนาจได้อย่างสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน จึงเห็นควรผลักดันร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... ให้มีผลใช้บังคับ มีกฎหมายรองรับในกรณีความผิดอื่น เช่น คดีที่มีแรงจูงใจทางการเมือง เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความปรองดองสมานฉันท์ ฝึกอบรมและสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้อง กระตุ้นให้สังคมรู้จักและรับรู้ เตรียมความพร้อมและติดตามผล รวมถึงขยายการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกไปในขั้นตอนอื่นๆ และศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นของสังคมต่อกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหารและประสิทธิผลในด้านอื่นๆ เพื่อให้สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง

คำนำ

เอกสารวิจัยเรื่อง การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๕๙ ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๙ - ๒๕๖๐ โดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหากระบวนการยุติธรรมที่มีอยู่ในศาลทหารปัจจุบัน โดยใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกเป็นกลไกในการขับเคลื่อนให้บรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลการศึกษาวิจัยนี้จะให้ความรู้และเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านทุกท่านไม่มากก็น้อย

พลอากาศตรี

(ต่อพล ออเชาย้อย)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๙

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
ขอบเขตของการวิจัย	๖
วิธีดำเนินการวิจัย	๖
ข้อจำกัดของการวิจัย	๗
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
คำจำกัดความ	๗
บทที่ ๒ แนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก	๘
ความเป็นมาของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก	๘
นิยาม ความหมายของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก	๑๕
แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก	๑๙
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก	๒๖
สรุป	๒๘
บทที่ ๓ ปัญหาในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในศาลทหาร	๓๐
โครงสร้างของศาลทหาร	๓๐
คดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหาร	๓๗
ขั้นตอนการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในศาลทหาร	๔๑
กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเขตอำนาจของศาลทหาร	๔๘
ภาพลักษณ์ของศาลทหารในมุมมองของประชาชนทั่วไป	๕๑
สรุป	๕๘

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ ๔	วิเคราะห์ปัญหาในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร	๖๐
	การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในปัจจุบันของศาลทหาร	๖๐
	แนวโน้มของการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในศาลทหาร	๗๑
	ข้อขัดข้องในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในศาลทหาร	๘๐
	ศึกษาเปรียบเทียบการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาของศาลยุติธรรม	๘๑
	สรุป	๙๑
บทที่ ๕	สรุปและข้อเสนอแนะ	๙๒
	สรุป	๙๒
	ข้อเสนอแนะ	๙๖
บรรณานุกรม		๑๐๐
ภาคผนวก		๑๐๕
	ผนวก ก โครงสร้างกระบวนการยุติธรรมของศาลทหาร	๑๐๖
	ผนวก ข หนังสือศาลทหารกรุงเทพ ที่ กท ๐๒๐๒.๓/๓๒๓ ลงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลสถิติคดีของศาลทหารกรุงเทพ	๑๐๗
	ผนวก ค สถิติการดำเนินคดีพลเรือนในศาลทหาร ตั้งแต่วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ถึงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙	๑๐๙
	ผนวก ง ร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ...	๑๑๐
ประวัติย่อผู้วิจัย		๑๒๙

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒ - ๑	ปริมาณคดีอาญาที่ขึ้นสู่การพิจารณาและคดีอาญาที่ดำเนินการเสร็จไปของศาลชั้นต้นที่วราชนาฎจักร ระหว่าง ปี พ.ศ.๒๕๔๗ - ๒๕๕๔	๙
๓ - ๑	ปริมาณคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาและที่ค้างพิจารณาของศาลทหารชั้นต้นตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๙	๕๑
๓ - ๒	สรุปคดีที่พลเรือนต่อสู้เพื่อไม่ขึ้นศาลทหาร	๕๕

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘^๑ มาตรา ๑๓ บัญญัติว่า “ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถทนายทนายผู้กระทำผิดต่อกฎหมายทหารหรือกฎหมายอื่นในทางอาญาในคดีซึ่งผู้กระทำผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะกระทำผิด...” จากบทบัญญัติดังกล่าวอาจทำให้บุคคลทั่วไปเข้าใจว่า คดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหารคือคดีที่ทหารเป็นผู้กระทำความผิดเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว หากได้เป็นคดีที่เข้าใจไม่ เนื่องจากศาลทหารยังมีอำนาจในการพิจารณาคดีอื่นๆ อีกตามที่กฎหมายบัญญัติ

ดังตัวอย่างเหตุการณ์ที่มีการประกาศใช้กฎอัยการศึกที่ราชอาณาจักรไทยตั้งแต่วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗^๒ เวลา ๐๓.๐๐ นาฬิกา เป็นต้นไป จนกระทั่งวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๘ จึงมีการประกาศพระบรมราชโองการให้เลิกใช้กฎอัยการศึกที่ราชอาณาจักร^๓ โดยในห้วงเวลาที่มีการประกาศใช้กฎอัยการศึกนั้น แม้ว่าจะกระทำความสงบแห่งชาติจะได้ออกประกาศ ฉบับที่ ๑๑/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗^๔ ในห้วงเวลาแรกของการประกาศใช้กฎอัยการศึก ให้ศาลทั้งหลายยังคงมีอำนาจดำเนินการพิจารณาและพิพากษาอรรถคดีตามบทกฎหมายและประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบเรียบร้อยอยู่ก็ตาม แต่เพื่อให้การรักษาความสงบและการแก้ไขปัญหาบ้านเมืองเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้มีประกาศออกมาอีกหลายฉบับให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีดังต่อไปนี้ด้วย

^๑ “พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๕๑, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๗, หน้า ๙๐๕ - ๙๔๙.

^๒ “ประกาศกองทัพบก ฉบับที่ ๑/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง การประกาศใช้พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนพิเศษ ๙๗ ง, ๔ มิถุนายน ๒๕๕๗, หน้า ๑. และ “ประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๒/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง การประกาศใช้กฎอัยการศึกที่ราชอาณาจักร”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนพิเศษ ๙๘ ง, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗, หน้า ๑.

^๓ “ประกาศพระบรมราชโองการเลิกใช้กฎอัยการศึก”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๒ ตอน ๒๕ ก, ๑ เมษายน ๒๕๕๘, หน้า ๑.

^๔ “ประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง การสิ้นสุดของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนพิเศษ ๙๘ ง, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗, หน้า ๑๐.

๑. คดีความผิดซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตราชอาณาจักร และในระหว่างที่ประกาศดังกล่าวมีผลใช้บังคับ

๑.๑ บรรดาคดีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ได้แก่

(๑) ความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตั้งแต่มาตรา ๑๐๗ ถึงมาตรา ๑๑๒

(๒) ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร ตั้งแต่มาตรา ๑๑๓ ถึงมาตรา ๑๑๘ ยกเว้นความผิดซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตพื้นที่ที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ.๒๕๕๑ หรือพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.๒๕๕๘

๑.๒ ความผิดตามประกาศหรือคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ทั้งนี้ตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗^๕

๒. บรรดาคดีความผิดที่อยู่ในอำนาจศาลทหารพิจารณาพิพากษา ตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ และประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับอื่น ถ้าคดีใดประกอบด้วยการกระทำหลายอย่างเกี่ยวโยงกัน แม้แต่ละอย่างจะเป็นความผิดได้ในตัวเองและไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ก็ให้อยู่ในอำนาจศาลทหารที่จะพิจารณาพิพากษาด้วย ทั้งนี้ ตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๘/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗^๖

๓. คดีที่มีข้อหาว่าการกระทำความผิดฐานมีหรือใช้อาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิด ที่ใช้เฉพาะแต่การสงครามที่นายทะเบียนไม่อาจออกใบอนุญาตให้ได้ อันเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ ไม่ว่าจะมิข้อหาว่ากระทำความผิดอย่างอื่นด้วยหรือไม่ ที่กระทำตั้งแต่วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เวลา ๑๖๓๐ นาฬิกา เป็นต้นไป ยกเว้นความผิดซึ่งการกระทำเกิดขึ้นในเขตพื้นที่ที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ.๒๕๕๑ และพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.๒๕๕๘ แต่ไม่มีผลกับการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนซึ่งอยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว และไม่มีผลกระทบคดีที่อยู่ในระหว่างการ

^๕ “ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง ความผิดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหาร”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนพิเศษ ๙๒ ง, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗, หน้า ๓.

^๖ “ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๘/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง คดีที่ประกอบด้วยการกระทำหลายอย่างเกี่ยวโยงกันให้อยู่ในอำนาจของศาลทหาร”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนพิเศษ ๙๒ ง, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗, หน้า ๔.

พิจารณาของศาลยุติธรรมในวันที่ออกประกาศนี้ ทั้งนี้ ตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๕๐/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗^๗

จากประกาศทั้งสามฉบับดังกล่าวส่งผลให้คดีที่ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาได้ จำกัดเฉพาะแต่คดีที่ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึง ประชาชนทั่วไปหรือพลเรือนที่กระทำความผิดในขณะที่ประกาศดังกล่าวมีผลบังคับใช้ด้วย เช่น บุคคล ที่กระทำการมั่วสุมหรือชุมนุมทางการเมือง ณ ที่ใดๆ ที่มีจำนวนตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป ผู้กระทำความผิด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ตามประกาศคณะ รักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗^๘ โดยการกระทำดังกล่าวที่ได้กระทำในเขตราชอาณาจักรและในระหว่างที่ประกาศนี้ใช้บังคับ เป็นกรณีความผิดตามประกาศหรือ คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติและอาจต้องด้วยกรณีความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายใน ราชอาณาจักรตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๑๖ ซึ่งล้วนเป็นมูลความผิดที่อยู่ในอำนาจ พิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหารตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗^๙ เป็นต้น

แม้ต่อมาคณะรักษาความสงบแห่งชาติจะเห็นสมควรผ่อนคลายมาตรการต่าง ๆ ลงเพื่อที่ ทุกฝ่ายจะได้รับความคุ้มครองและใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามกลไกของรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐ โดยหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ได้มีคำสั่งที่ ๕๕/๒๕๕๙ ลงวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙^{๑๐} ให้บรรดาความผิดตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่เพิ่ม เขตอำนาจแก่ศาลดังกล่าว ซึ่งได้กระทำตั้งแต่วันที่คำสั่งนี้ใช้บังคับ กลับมาอยู่ในอำนาจการพิจารณา พิจารณาพิพากษาของศาลยุติธรรมแล้วก็ตาม แต่ก็มิได้ทำให้คดีที่เกิดจากการกระทำความผิดที่กฎหมายว่าด้วย ธรรมนูญศาลทหารบัญญัติให้เป็นอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร และกรณีความผิดตาม ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ได้กระทำก่อนหน้าที่จะมีคำสั่งดังกล่าวเสร็จสิ้นไปจากศาล

^๗ “ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๕๐/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง ให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืนหรือวัตถุระเบิด ที่ใช้เฉพาะแต่การสงคราม”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนพิเศษ ๑๐๐ ง, ๕ มิถุนายน ๒๕๕๗, หน้า ๒.

^๘ “ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง ห้ามชุมนุมทางการเมือง”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนพิเศษ ๘๔ ง, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗, หน้า ๖.

^๙ ราชกิจจานุเบกษา, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๐} “คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๕๕/๒๕๕๙ ลงวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙ เรื่อง การดำเนินการเกี่ยวกับคดีบางประเภทที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๒๐๔ ง, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙, หน้า ๔๐ - ๔๑.

เมื่อกระบวนการยุติธรรมในศาลทหารเป็นหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก หรือกระบวนการยุติธรรมแบบฟองร้องที่มีอยู่ในประเทศไทยซึ่งใช้ระบบศาลคู่ (Dual Court System) กล่าวคือ ประเทศไทยมีการจัดตั้งศาลขึ้นมาพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับกฎหมายมหาชนขึ้นมาเป็นการเฉพาะ ในลักษณะคู่ขนานกับศาลยุติธรรม แต่ศาลที่คู่ขนานดังกล่าวนี้มีได้หมายความเฉพาะแต่ศาลยุติธรรม และศาลปกครองจำนวนสองศาลเท่านั้น ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐ หมวด ๑๐^{๑๑} ซึ่งใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ในระบบศาลไทยจะประกอบด้วยศาลจำนวนสี่ศาล ได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง และศาลทหาร ด้วยเหตุนี้ศาลทหารจึงเป็นองค์กรหนึ่งในระบบการยุติธรรม โดยบทบัญญัติมาตรา ๑๙๙ วรรคหนึ่ง แห่งรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้บัญญัติให้ ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและคดีอื่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ และวรรคสอง บัญญัติให้ การจัดตั้ง วิธีพิจารณาคดี และการดำเนินงานของศาลทหาร ตลอดจนการแต่งตั้งและการให้ตุลาการศาลทหารพ้นจากตำแหน่งให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งมีได้เปลี่ยนแปลงไปจากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.๒๕๕๐ ซึ่งใช้บังคับอยู่ก่อนหน้า แม้อ้อมาหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติจะมีประกาศฉบับที่ ๑๑/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ สิ้นสุดลง ยกเว้นหมวด ๒ ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ แล้วก็ตาม^{๑๒} แต่ประกาศดังกล่าวได้กำหนดให้ศาลทั้งหลายยังคงมีอำนาจดำเนินการพิจารณาและพิพากษารรคดีตามบทบัญญัติกฎหมาย และประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ด้วยเหตุนี้ ศาลทหารจึงยังคงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและคดีอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติไว้อย่างต่อเนื่องตามเดิม ศาลทหารจึงถือเป็นองค์กรสำคัญในกระบวนการยุติธรรม

เมื่อพิจารณาประกอบกับนโยบายรัฐบาลของพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี คนปัจจุบัน ที่ดำเนินนโยบายประเทศโดยยึดหลักยุทธศาสตร์“เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ตามแนวพระราชดำริ แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชกาลที่ ๙ มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งแนวทางในการปฏิรูปประเทศที่เป็นยุทธศาสตร์สำคัญประการหนึ่งของรัฐบาลชุดนี้คือการสร้างบรรยากาศของความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างยั่งยืน^{๑๓} โดยภารกิจดังกล่าวปรากฏชัดในมาตรา ๑๙ วรรคหนึ่ง ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

^{๑๑} “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๔ ตอน ๔๐ ก, ๖ เมษายน ๒๕๖๐, หน้า ๑ - ๙๐.

^{๑๒} “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๒๔ ตอน ๔๗ ก, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐, หน้า ๑ - ๑๒๗.

^{๑๓} พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี. “แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ”, การประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ ๘/๒๕๕๗, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗

(ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.๒๕๕๗^{๑๔} ที่บัญญัติให้คณะรัฐมนตรีมีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน ดำเนินการให้มีการปฏิรูปในด้านต่างๆ และส่งเสริมความสามัคคีและความสามัคคีของประชาชนในชาติ นอกจากนี้ เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๐ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ ยังได้มีคำสั่งที่ ๓/๒๕๖๐^{๑๕} เพื่อกำหนดกลไกและจัดตั้งคณะกรรมการในการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติ และการสร้างความสามัคคีปรองดอง ให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ยุทธศาสตร์ และแผนต่างๆ ของรัฐบาล อย่างเป็นรูปธรรม

จากสถานการณ์ข้างต้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า การพึ่งพากระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้องเพียงอย่างเดียวมิใช่ทางออกของการป้องปรามมิให้ประชาชนของรัฐกระทำผิดกฎหมาย และอาจไม่สามารถอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง หากกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวต้องใช้เวลานาน ดังแนวความคิดที่ว่า “ความยุติธรรมที่ล่าช้า คือ ความไม่ยุติธรรม”

อีกทั้งบางคดีต้องผ่านกระบวนการพิจารณาหลายชั้นศาล เนื่องจากศาลทหารมีสามชั้นศาลด้วยกัน ได้แก่ ศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารกลาง และศาลทหารสูงสุด นอกจากความล่าช้าที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมของศาลทหารแล้วยังมีปัญหาด้านอื่นอีก เช่น การที่คู่ความต้องเผชิญกับกระบวนการยุติธรรมที่แตกต่างจากศาลยุติธรรมทั่วไป ภาระด้านค่าใช้จ่ายของคู่ความ และปัญหาด้านสภาพจิตใจของคู่ความและญาติของผู้ต้องหา เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจลุกลามกลายเป็นประเด็นความขัดแย้งของสังคมในวงกว้าง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดที่จะศึกษามาตรการหักเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรม (Diversion) โดยการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternatives to Justice in Criminal Case) มาประยุกต์ใช้กับคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหาร เพื่อลดปริมาณคดีค้างพิจารณาในศาลดังกล่าว และเพื่อให้สามารถอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้อย่างสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลปัจจุบันที่มุ่งเน้นให้ความปรองดองและสามัคคีเกิดขึ้นในสังคมไทย นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐ มาตรา ๑๖๔ (๔) ก็ได้บัญญัติให้การบริหารราชการแผ่นดินนั้น คณะรัฐมนตรีต้องดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และนโยบายที่ได้แถลงไว้ต่อรัฐสภา และต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่สำคัญประการหนึ่งคือ การสร้างเสริมให้ทุกภาคส่วนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรม ผาสุก และสามัคคีปรองดองกัน กอปรกับความต่อนหนึ่งในมาตรา ๒๕๗ (๑) แห่งรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกัน ก็ได้บัญญัติถึงการปฏิรูปประเทศว่าจะต้องดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่งคือ การที่ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย และมีความสามัคคีปรองดอง ซึ่งกลไกในการปฏิรูปประเทศดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจและลดเงื่อนไขความขัดแย้งเพื่อให้ประเทศมีความความสงบสุขบนพื้นฐานของความรู้รักสามัคคีปรองดองอย่างแท้จริง

^{๑๔} “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.๒๕๕๗”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอน ๕๕ ก, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗, หน้า ๑ - ๑๗.

^{๑๕} “คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๓/๒๕๖๐”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๔๗ ก, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐, หน้า ๑ - ๑๒๗.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่มีอยู่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร โดยเทียบเคียงกับกระบวนการในลักษณะเดียวกันของศาลยุติธรรม
๒. เพื่อทราบปัญหาและข้อจำกัดการใช้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักหรือกระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้องในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร
๓. เพื่อวิเคราะห์ปัญหา ประเมินสถานการณ์ และหาแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรค โดยเสนอแนะแนวทางการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งหมายที่จะศึกษากระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้องของศาลทหารและการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารตั้งนั้นขอบเขตการวิจัยจึงศึกษาเฉพาะคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ ได้แก่ คดีอาญาซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและคดีอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจศาลทหารเท่านั้นโดยวิเคราะห์เทียบเคียงกับกรณีการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาของศาลยุติธรรมในปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในการแก้ปัญหาคriminal ที่เกิดขึ้น และปัญหาที่เกิดจากการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารโดยศึกษาจากแนวคิด สภาพปัญหา หลักกฎหมาย โดยมุ่งเน้นกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ยกตัวอย่างเหตุการณ์หรือสถานการณ์เพื่อให้มองเห็นสภาพปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม โดยนำข้อมูลทางสถิติมาประกอบการวิเคราะห์ เพื่อให้ทราบถึงข้อดีและข้อด้อยที่เกิดจากการใช้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักและการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกกับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร อันจะเป็นข้อมูลเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะถึงแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม

วิธีดำเนินการวิจัย

เอกสารวิจัยฉบับนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิจากตำรา วารสาร บทความเอกสารทางวิชาการ กฎหมาย การค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ต ข้อมูลทางสถิติจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร

ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยนี้อยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยและเป็นการศึกษาในห้วงเวลาที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ มีผลบังคับใช้ จนถึงช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านเข้าสู่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ที่มีผลใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่มีอยู่ในอดีตจนถึงปัจจุบันในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร โดยเทียบเคียงกับกระบวนการในลักษณะเดียวกันของศาลยุติธรรม
๒. ทำให้ทราบปัญหาและข้อจำกัดการใช้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักหรือกระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้องในคดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร
๓. ทำให้ทราบปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีที่อยู่ในเขตอำนาจศาลทหาร และสามารถให้ข้อเสนอแนะในส่วนของการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีที่อยู่ในเขตอำนาจศาลทหารได้

คำจำกัดความ

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก หมายถึง แนวคิดและวิธีการดำเนินการใดๆ ต่อคู่กรณีในคดีแพ่งหรือผู้กระทำความผิดในคดีอาญา
 กระบวนการยุติธรรมทางอาญา หมายถึง กระบวนการพิสูจน์ความจริงตามกฎหมาย

บทที่ ๒

แนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

ความเป็นมาของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรมชัดเจน เริ่มตั้งแต่ในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ซึ่งกระบวนการยุติธรรมมีความทันสมัย เน้นการส่งเสริมและให้สิทธิส่วนบุคคล จนถึงปี พ.ศ.๒๕๓๕ ซึ่งเป็นยุคของการเปลี่ยนผ่านจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายบนพื้นฐานของหลักนิติธรรม ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๑๖ บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗ กำหนดให้มีการรวมศูนย์อำนาจของกระบวนการยุติธรรมและควบคุมโดยระบบราชการ โดยมีตัวอย่างเหตุการณ์หนึ่งในสมัยรัฐบาลของ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในขณะนั้น ได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๖๖/๒๕๒๓ ลงวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๒๓ เรื่อง นโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ เพื่อยุติสถานการณ์สงครามปฏิวัติของคอมมิวนิสต์อันมีความสำคัญและเป็นภัยต่อความมั่นคงภายในของประเทศไทยในห้วงเวลานั้นให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว หลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่สร้างความยืดเยื้อ โดยกำหนดนโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ให้เสร็จสิ้นอย่างรวดเร็วด้วยการรุกทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง เน้นหนักในการปฏิบัติทั้งปวงเพื่อลดการทำลายขบวนการแนวร่วมและกองกำลังติดอาวุธเพื่อยุติสถานการณ์ปฏิวัติ ยับยั้งการปฏิบัติเพื่อสร้างสถานการณ์สงครามประชาชาติ ด้วยนโยบายเป็นกลาง และขยายผลจากโอกาสที่เปิดให้เพื่อเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้ด้วยอาวุธมาเป็นแนวทางการต่อสู้ในแนวทางสันติ โดยมีแนวทางการปฏิบัติที่สำคัญประการหนึ่งที่สะท้อนถึงแนวคิดที่ตระหนักถึงความสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก คือ การปฏิบัติต่อผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์หรือผู้หลงผิดที่เข้ามาบดตัว หรือที่จับได้อย่างเพื่อนประชาชนร่วมชาติ ซึ่งแรงเพื่อให้ได้เข้าใจถึงนโยบายของรัฐบาลในปัญหานี้อย่างถ่องแท้ ช่วยเหลือให้ใช้ชีวิตใหม่ร่วมกันต่อไปในสังคมอย่างเหมาะสม เนื่องจากภายหลังเหตุการณ์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ มีผู้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจากเขตเมืองเข้าป่าจำนวนมาก ทั้งที่เป็นนิสิตนักศึกษา ผู้นำแรงงาน สมาชิกของสหพันธ์ชานชาลาวไรแห่งประเทศไทย และกลุ่มข้าราชการอีกจำนวนหนึ่ง โดยการออกกฎหมายนิรโทษกรรมเพื่อให้โอกาสผู้ที่กระทำความผิดตามพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.๒๕๔๕ กลับคืนสู่สังคม ซึ่งนโยบายนี้ นำไปสู่ความเสื่อมลงของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเวลาต่อมา^๑

^๑ Suchit Bunbongkarn. "The Military and democracy in Thailand", in The Military and Democracy in Asia and the Pacific. R.J.May and Viberto Selochan (Canberra, ANU E Press, 2010). p.53-54.

จนกระทั่งปี พ.ศ.๒๕๔๐ มีการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ บทบาท และความเท่าเทียมระหว่างเพศหญิงและเพศชาย และการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นอย่างเด่นชัด เห็นได้จากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ประเทศไทยมีการปฏิรูประบบราชการ วัตถุประสงค์ความพึงพอใจของประชาชน โดยมุ่งเน้นส่งเสริมและคุ้มครองหลักสิทธิมนุษยชน และยกให้ประชาชนเป็นเจ้าของความยุติธรรม จนนำมาสู่กระบวนการยุติธรรมทางเลือก ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมชุมชนและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์^๒ ในส่วนของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา สืบเนื่องมาจากสถานการณ์ข้อพิพาททางอาญาที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมไทยยังมีปริมาณที่มากและมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากจำนวนสถิติคดีอาญาคดีค้างมาและคดีรับใหม่ของศาลชั้นต้นที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลยุติธรรม พบว่า ศาลชั้นต้นทั่วประเทศมีจำนวนคดีค้างมาและคดีรับใหม่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ เห็นได้จากรายงานสถิติคดีอาญาของศาลชั้นต้นทั่วประเทศ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.๒๕๔๗ ถึงปี พ.ศ.๒๕๕๔ เป็นต้นมา ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๒-๑ ปริมาณคดีอาญาที่ขึ้นสู่การพิจารณาและคดีอาญาที่ดำเนินการเสร็จไปของศาลชั้นต้นทั่วประเทศ ระหว่าง ปี พ.ศ.๒๕๔๗-๒๕๕๔

หน่วย : คดี

ปี พ.ศ.	คดีค้างมา	คดีรับใหม่	รวมปริมาณคดี ที่ขึ้นสู่การพิจารณา (คดีค้างมา + คดีรับใหม่)	คดีเสร็จไป	คดีค้างไป
๒๕๔๗	๕๗,๐๗๙	๔๒๕,๕๕๘	๔๘๒,๖๓๗	๔๒๐,๓๔๒	๖๒,๒๙๕
๒๕๔๘	๖๒,๒๙๖	๔๓๓,๖๕๕	๔๙๕,๙๕๑	๔๓๐,๒๙๘	๖๕,๖๕๒
๒๕๔๙	๖๕,๖๔๙	๔๖๗,๔๙๒	๕๓๓,๑๔๑	๔๖๕,๙๖๗	๖๗,๑๗๔
๒๕๕๐	๖๖,๑๗๗	๔๙๖,๓๖๘	๕๖๒,๕๔๕	๔๙๘,๕๗๖	๖๓,๙๖๙
๒๕๕๑	๖๓,๙๘๒	๕๐๑,๒๖๒	๕๖๕,๒๔๔	๕๐๓,๑๔๖	๖๒,๐๙๘
๒๕๕๒	๖๒,๐๓๔	๕๑๘,๙๐๗	๕๘๐,๙๔๑	๕๒๐,๐๕๐	๖๐,๘๙๑
๒๕๕๓	๖๐,๘๘๙	๔๘๓,๔๒๙	๕๔๔,๓๑๘	๔๘๗,๖๙๖	๕๖,๖๒๒
๒๕๕๔	๕๖,๕๐๖	๕๒๑,๘๗๑	๕๗๘,๓๗๗	๕๒๖,๑๗๒	๕๒,๒๐๕

ที่มา : สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม. รายงานสถิติคดีศาลชั้นต้นทั่วประเทศระหว่างปี พ.ศ.๒๕๔๗-๒๕๕๔, ๒๕๕๖

^๒ อัจฉราพรรณ จรัสวัฒน์. “การพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative Justice) และกระบวนการยุติธรรมชุมชน (Community Justice)”. (เอกสารประกอบการบรรยาย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๕๕).

จากสถานการณ์ข้างต้นจึงมีแนวคิดในการที่จะพัฒนาและนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในสังคมไทยอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อให้เป็นกลไกที่สำคัญในการส่งเสริมการลดปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาล ช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายและระยะเวลาการดำเนินคดีของผู้เกี่ยวข้องและสนับสนุนให้การระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นมีความรวดเร็วขึ้น และเป็นธรรมสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

โดยในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทยได้รับความสนใจและยกระดับขึ้นมาเป็นนโยบายของรัฐบาลครั้งแรกในรัฐบาลภายใต้การนำของ พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรี และต่อเนื่องมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ยังคงมีการใช้แนวคิดดังกล่าวมากำหนดเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายรัฐบาล โดย นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี ในขณะนั้นได้แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๑ ในด้านกฎหมายและการยุติธรรม ข้อ ๘.๒.๒ ระบุว่า “พัฒนากระบวนการยุติธรรมให้มีระบบการอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นธรรมต่อทุกกลุ่ม โดยส่งเสริมให้มีการนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และหลักการระงับข้อพิพาททางเลือกมาใช้ในการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท ให้มีการจัดตั้งองค์กรประนอมข้อพิพาท มีกระบวนการชะลอการฟ้องสำหรับคดีประมาท คดีลหุโทษ และคดีที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน ๓ ปี มีระบบหรือกระบวนการให้สามารถพิจารณาคดีได้รวดเร็วและเป็นธรรมมากขึ้น”^๓

นอกจากนี้ ยังปรากฏในคำแถลงนโยบายรัฐบาลของ นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ที่แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันอังคารที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๔ ในด้านกฎหมายและการยุติธรรม ข้อ ๘.๒.๒ ระบุว่า “ปรับปรุงระบบการช่วยเหลือประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม ด้วยมาตรการเชิงรุก ให้เข้าถึงความเป็นธรรมได้ง่าย รวดเร็ว ทั้งการช่วยเหลือด้านกฎหมาย ส่งเสริมกองทุนยุติธรรม เพื่อการคุ้มครองช่วยเหลือคนจนและคนด้อยโอกาส การคุ้มครองดูแลรักษาสิทธิเสรีภาพของประชาชน การเยียวยาผู้บริสุทธิ์และผู้ได้รับผลกระทบที่เกี่ยวข้อง การกระจายโอกาส การเข้าถึงความยุติธรรมไปสู่ระดับจังหวัด การเสริมสร้างความเข้มแข็งและยุติธรรมระดับชุมชนและหมู่บ้าน การพัฒนาทางเลือกของกระบวนการยุติธรรม”^๔ จะเห็นได้ว่า รัฐได้เล็งเห็นความสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากขึ้น ทั้งๆ ที่มีการนำมาตรการต่างๆ ของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในสังคมไทยแล้วระยะหนึ่งก็ตาม ได้แก่ การอนุญาตตุลาการ การไกล่เกลี่ยคดีตามพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๗ การคุมประพฤติ การทำงานบริการสังคม การฟื้นฟู

^๓ คำแถลงนโยบายรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี”.(ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://media.thaigov.go.th/pageconfig/viewcontent/viewcontent1.asp?pageid=471&directory=1779&contents=26505>, ๒๕๕๖.

^๔ คำแถลงนโยบายรัฐบาล “นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี”.(ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:http://www2.narathiwat.go.th/narathiwat/news_government/images_upload/201195114561.pdf, ๒๕๕๖.

สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแบบบังคับรักษา การใช้อาสาสมัครคุมประพฤติ การพักการลงโทษ การลดวันต้องโทษ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน และเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ต่อมาได้มีการนำแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกไปกำหนดให้เป็นแนวทางพัฒนาระบบงานยุติธรรมที่สำคัญของประเทศ โดยปรากฏในแผนหรือนโยบาย และกฎหมายที่สำคัญดังนี้

๑. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔) ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาที่สำคัญประการหนึ่ง ได้แก่ ส่งเสริมการดำรงชีวิตที่มีความปลอดภัยน่าอยู่และสงบสุข บนพื้นฐานของความยุติธรรมในสังคม สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุขและได้รับการคุ้มครองสิทธิต่างๆ อย่างเป็นธรรม โดย เสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมแบบบูรณาการและบังคับใช้กฎหมาย รวมทั้งส่งเสริมการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกอย่างจริงจัง ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส เด็กและสตรี ป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔) ได้กำหนดเป้าหมายระดับยุทธศาสตร์ ได้แก่ ลดคดีอาชญากรรมลงร้อยละ ๑๐

๒. แผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๕๕) ตามยุทธศาสตร์การส่งเสริมการประนีประนอมข้อพิพาทและกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ได้กำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงานไว้เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและได้รับความยุติธรรมจากหลายช่องทางอย่างเหมาะสม เป็นการลดปริมาณคดีที่เข้าสู่ศาลหรือกระบวนการยุติธรรม ลดระยะเวลาและภาระค่าใช้จ่ายทั้งของภาครัฐและประชาชน ยุติความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคม มีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

๒.๑ สร้างการยอมรับผลดีของการประนีประนอมข้อพิพาทและกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ได้แก่ เผยแพร่ความรู้และประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจแก่ประชาชนและสังคมถึงสถานการณ์ความรุนแรงและผลเสียหายที่เกิดจากปัญหาการกระทำความผิด ข้อขัดแย้งและข้อพิพาทในสังคม รวมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหาและตัวอย่างความสำเร็จในการดำเนินงาน ส่งเสริมการจัดหลักสูตรด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี โดยวิธีการประนีประนอมข้อพิพาทหรือใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกอื่นๆ ในทุกระดับชั้นของการศึกษา รวมทั้งในกลุ่มผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไป

๒.๒ สนับสนุนและผลักดันให้มีการดำเนินงานจากระดับนโยบาย โดยมีกฎหมายรองรับ ได้แก่

๒.๒.๑ ประสานหน่วยงานต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการประนีประนอมข้อพิพาทหรือกระบวนการยุติธรรมทางเลือก โดยผ่านการประชุม สัมมนา ฝึกอบรมและให้ความรู้ ความเข้าใจแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องและจริงจัง

๒.๒.๒ กำหนดเป็นนโยบายร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมที่สนับสนุนให้นำวิธีประนอมข้อพิพาทหรือกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้เพื่อลดปริมาณคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ลดระยะเวลาและภาระค่าใช้จ่ายในการบริหารงาน รวมทั้งยุติความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคม

๒.๒.๓ พัฒนาหรือปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ รวมทั้งแรงจูงใจ และข้อปฏิบัติต่างๆ ให้เอื้ออำนวยต่อการนำมาตรการทางเลือกต่างๆ มาใช้ เช่น กฎหมายสนับสนุนการจัดตั้งองค์กรเกี่ยวกับศูนย์ไกล่เกลี่ยระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด เป็นต้น

๒.๒.๔ ผลักดันให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยและกระบวนการ วิธีการไกล่เกลี่ยที่เหมาะสมอย่างชัดเจน รวมทั้งความลับของข้อเท็จจริงตามการไกล่เกลี่ย ผลกระทบทางคดี และกระบวนการยอมรับการไกล่เกลี่ย ภายใต้กฎหมายเรื่อง UNCITRAL Conciliation Rules

๒.๒.๕ ศึกษาวิจัยและติดตามประเมินผลการดำเนินงาน ในเรื่องการประนอมข้อพิพาทหรือกระบวนการยุติธรรมทางเลือกต่างๆ อย่างจริงจัง เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ ปรับปรุงนโยบายและแผนการดำเนินงานของหน่วยงานและภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๓ เร่งรัดดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ต่อเนื่องและจริงจัง ได้แก่

๒.๓.๑ ฝึกอบรม คัดสรร และพัฒนาเจ้าหน้าที่ ผู้นำชุมชน หรือบุคคลที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ และประชาชน ให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีศักยภาพ และทักษะในการลดข้อขัดแย้งข้อพิพาท โดยมีแรงจูงใจและค่าตอบแทนที่เหมาะสมในการทำงาน

๒.๓.๒ ส่งเสริมและนำระบบไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทในระดับพื้นที่ มาใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่ระดับชุมชนผ่านคณะกรรมการหมู่บ้าน ชั้นพนักงานสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการ ชั้นก่อน ระหว่างการพิจารณา และหลังการพิจารณาพิพากษาของศาลยุติธรรม เช่น ในขั้นตอนบังคับคดี เป็นต้น

๒.๓.๓ นำมาตรการทางเลือกที่มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ มาใช้ในการดำเนินงานให้มากขึ้น ได้แก่ มาตรการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาท มาตรการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และการประชุมกลุ่มครอบครัวในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน

๒.๓.๔ สร้างหมู่บ้านและชุมชนให้เข้มแข็ง รวมทั้งให้ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายยุติธรรมชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนและการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกอื่นๆ อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

๒.๓.๕ ส่งเสริมและพัฒนากลไกการติดตามประเมินผลการดำเนินการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง โดยให้ชุมชน องค์กรท้องถิ่นและเครือข่ายยุติธรรมชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในการดำเนินงาน

๓. พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๗) พ.ศ.๒๕๕๐ ตามมาตรา ๑๔ ของพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๗) พ.ศ.๒๕๕๐ ได้ให้เพิ่มความต่อไปนี

เป็นมาตรา ๖๑/๑ มาตรา ๖๑/๒ และมาตรา ๖๑/๓ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.๒๕๓๕ โดยให้อำเภอมิอำนาจใกล้เคียงหรือจัดให้มีการใกล้เคียงประνομข้อพิพาท เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคมภายในเขตอำเภอ ได้แก่

- ในอำเภอหนึ่ง ให้มีคณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประνομข้อพิพาทของประชาชนที่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอ ในเรื่องที่พิพาททางแพ่งเกี่ยวกับที่ดิน มรดก และข้อพิพาททางแพ่งอื่นที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินสองแสนบาท หรือมากกว่านั้นตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

- ให้นายอำเภอโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการจังหวัดจัดทำบัญชีรายชื่อบุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นคณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประνομข้อพิพาท โดยคัดเลือกจากบุคคลที่มีความรู้หรือมีประสบการณ์เหมาะสมกับการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

- เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นและคู่พิพาทตกลงยินยอมให้ใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้คู่พิพาทแต่ละฝ่ายเลือกบุคคลจากบัญชีรายชื่อตามวรรคสองฝ่ายละหนึ่งคน และให้นายอำเภอ พนักงานอัยการประจำจังหวัดหรือปลัดอำเภอที่ได้รับมอบหมายคนหนึ่งเป็นประธาน เพื่อทำหน้าที่เป็นคณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประνομข้อพิพาท

- ให้คณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประνομข้อพิพาทมีอำนาจหน้าที่รับฟังข้อพิพาทโดยตรงจากคู่พิพาท และดำเนินการไกล่เกลี่ยให้เกิดข้อตกลงยินยอมร่วมกันระหว่างคู่พิพาท โดยเร็วถ้าคู่พิพาททั้งสองฝ่ายตกลงกันได้ ให้คณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประνομข้อพิพาท จัดให้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความระหว่างคู่พิพาทและให้ถือเอาข้อตกลงตามสัญญาประนีประนอมยอมความมีผลผูกพันคู่พิพาททั้งสองฝ่าย ในกรณีที่คู่พิพาทไม่อาจตกลงกันได้ ให้คณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประνομข้อพิพาทสั่งจำหน่ายข้อพิพาทนั้นข้อตกลงตามวรรคสี่ให้มีผลเช่นเดียวกับคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยอนุญาโตตุลาการ

- ในกรณีที่คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความให้คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งยื่นคำร้องต่อพนักงานอัยการและให้พนักงานอัยการดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจเพื่อให้ออกคำสั่งบังคับให้ตามสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าวโดยให้นำกฎหมายว่าด้วยอนุญาโตตุลาการมาใช้บังคับโดยอนุโลม

- เมื่อคณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประνομข้อพิพาทได้รับข้อพิพาทไว้พิจารณา ให้อายุความในการฟ้องร้องคดีระงับตั้งแต่วันที่ยื่นข้อพิพาทจนถึงวันที่คณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประνομข้อพิพาทสั่งจำหน่ายข้อพิพาทหรือวันที่คู่พิพาททำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน แล้วแต่กรณีความในมาตรานี้ให้ใช้กับเขตของกรุงเทพมหานครด้วยโดยอนุโลม

- บรรดาความผิดที่มีโทษทางอาญาที่เกิดขึ้นในเขตอำเภอใดหากเป็นความผิดอันยอมความได้ และมีใช้เป็นความผิดเกี่ยวกับเพศ ถ้าผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหายินยอม หรือแสดงความจำนงให้นายอำเภอของอำเภอนั้นหรือปลัดอำเภอที่นายอำเภอดังกล่าวมอบหมายเป็นผู้ไกล่เกลี่ยตามควรแก่กรณี และเมื่อผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหายินยอมเป็นหนังสือตามที่ไกล่เกลี่ยและปฏิบัติ

ตามคำใกล้เกลี่ยดั่งกล่าวแล้ว ให้คดีอาญาเป็นอันเลิกกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในกรณีที่ผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหาไม่ยินยอมตามที่ใกล้เกลี่ย ให้จำหน่ายข้อพิพาทนั้นแต่เพื่อประโยชน์ในการที่ผู้เสียหายจะไปดำเนินคดีต่อไป อายุความการร้องทุกข์ตามประมวลกฎหมายอาญา ให้เริ่มนับแต่วันที่จำหน่ายข้อพิพาท

๔. แผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๔ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๑ เห็นชอบแผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๕๑ - ๒๕๕๔ ซึ่งได้ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๑ โดยในประเด็นนโยบายที่ ๘.๒ กฎหมายและการยุติธรรม ได้กำหนดถึงการพัฒนาและจัดให้มีกระบวนการยุติธรรมทางเลือกควบคู่กับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก และมีตัวชี้วัดระดับเป้าหมายเชิงนโยบาย ได้แก่ สัดส่วนคดีที่ได้รับการแก้ไขโดยกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

จากความสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกข้างต้น หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือกโดยมุ่งหวังให้เป็นทางเลือกหนึ่งในการสนับสนุนกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก เพื่อให้สามารถเอื้ออำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกภายใต้การดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐมีเป้าหมายใน ๒ ระดับ ได้แก่

- ๑) ระดับเสริมสร้างและพัฒนาให้ชุมชนเข้ามามีส่วนในการแก้ไขระงับข้อพิพาทในชุมชน และ
- ๒) ระดับการดำเนินงานตามภารกิจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในแต่ละหน่วยงาน

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๕๒ ได้มีการผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกหลายฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติแก้ไขปรับปรุงอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. ๒๕๔๕ พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแก้ไขปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๔๘ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๕๐ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐ ร่างพระราชบัญญัติชะลอการฟ้อง พ.ศ. ร่างพระราชบัญญัติใกล้เกลี่ยคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน พ.ศ. ร่างพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. (ปัจจุบันประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมายแล้ว) และร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ตามลำดับ

ปรากฏการณ์ที่สำคัญ คือ ในพื้นที่ทางวิชาการด้านการวิจัยมีการกล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกและการมีส่วนร่วมของประชาชนในนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๔ แผนแม่บทงานวิจัยของศาลยุติธรรม (พ.ศ. ๒๕๕๑ - ๒๕๕๓) แผนแม่บทวิจัยกฎหมายและระบบงานในกระบวนการยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๗ - ๒๕๔๙ และแผนแม่บทวิจัยกฎหมายและระบบงานในกระบวนการยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๒ ตามลำดับ

การกำหนดนโยบายสนับสนุนการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ และการนำนโยบายไปปฏิบัติของหน่วยงานต่างๆ ดังกล่าว สอดคล้องกับข้อมูลของการจัดทำแผนแม่บทบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติที่พบว่า สภาพปัญหาต่างๆ ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ปัญหาการร้องทุกข์และข้อขัดแย้งต่างๆ ในสังคม ปัญหาข้อพิพาททางแพ่ง

และทางปกครองการเพิ่มขึ้นของคดีอาชญากรรมประเภทต่างๆ ทั้งคดียาเสพติด คดีเด็กและเยาวชน และปัญหาการกระทำผิดซ้ำ รวมทั้งภาคประชาชนที่มีความเห็นว่าควรมีกระบวนการยุติธรรมทางเลือกและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั้งในทางแพ่งและทางอาญาที่หลากหลายเพื่อลดปริมาณคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก และสร้างความสมานฉันท์ในสังคม แต่การนำนโยบายและแผนแม่บทบริหารยุติธรรมแห่งชาติไปปฏิบัติที่ผ่านมานั้น แม้ว่าหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมได้มีการดำเนินการตามมาตรการต่างๆ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้้อยู่บ้างแล้ว แต่ยังมีลักษณะของการดำเนินการตามภารกิจของหน่วยงานเป็นสำคัญ นอกจากนี้การดำเนินการตามแผนดังกล่าวยังมีความต้องการองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนการดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ ทั้งการหันเหคดีก่อนการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ระหว่างการพิจารณาคดี และภายหลังการพิจารณาคดี อย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมทั้งติดตามผลการดำเนินการที่ผ่านและเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมเพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาอาชญากรรมและรูปแบบการกระทำผิดที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง^๕ และในปัจจุบันมีการความเคลื่อนไหวในวงการกฎหมาย และกระบวนการยุติธรรมโดยได้มีความพยายามปรับเปลี่ยนกระบวนการอันอำนวยการอำนวยความยุติธรรมภายใต้แนวคิด และหลักการเรื่องการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาททั้งทางแพ่งและทางอาญา ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่มีการคำนึงถึงเหยื่อหรือผู้เสียหาย และมีการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนรับรู้และร่วมกันแก้ไขเยียวยาผู้เสียหาย หรือเหยื่อ โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่ต้องการฟื้นฟูความเสียหายหรือผลกระทบจากการกระทำให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลร้าย ซึ่งรวมทั้ง “ผู้เสียหาย” หรือ “เหยื่ออาชญากรรม” “ผู้กระทำผิด” และ “ชุมชน” เพื่อให้มีการชดใช้การแก้ไขฟื้นฟูและกลับเข้าสู่สังคมทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและสมานฉันท์เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่มีเมตตา มีความเอื้ออาทรและให้อภัย นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายในชุมชนและการอยู่อย่างเพียงพอจะเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ได้อย่างยั่งยืนในสังคมไทย

นิยาม ความหมายของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

จากวิวัฒนาการที่ผ่านมาของระบบกระบวนการยุติธรรม มีผู้ให้นิยามความหมายของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternatives to Justice) ไว้หลากหลาย อาทิ นายกิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์กรมหาชน) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ อดีต

^๕ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. รายงานวิจัยการพัฒนารอบแนวทางการวิจัยชุดโครงการกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร : สำนักกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๓). หน้า ๓-๔.

ปลัดกระทรวงยุติธรรม ได้กล่าวถึงความหมายของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในมิติ ขอบเขต และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องว่า “กระบวนการยุติธรรมทางเลือก” หมายรวมถึง กิจกรรมหลายประเภทซึ่งมีความหลากหลาย เช่น การให้ความรู้ทางกฎหมายกับประชาชนเป็นส่วนหนึ่งที่จะลดข้อขัดแย้งเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย การมีกระบวนการทางเลือกอื่นๆ แม้กระทั่งทางเลือกในชั้นศาลเอง เมื่อเรื่องมาถึงศาล เมื่อมีการประนีประนอมยอมความไม่ต้องไปถึงศาลก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่ง ทำให้ไม่อาจจะกำหนดขอบเขตที่ชัดเจนได้ว่าแต่ละกิจกรรมนั้นมีส่วนใดที่ควรจะต้องเชื่อมโยงและเสริมกันอย่างไรและอยู่ภายใต้กรอบปรัชญาอะไร^๖

ในแผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรม พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๕๕^๗ ได้ให้นิยามความหมายของคำว่า “ยุติธรรมทางเลือก” ไว้ว่า หมายถึง งานการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) ที่เปิดโอกาสให้หน่วยงาน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประชาชน ชุมชน ฯลฯ มีบทบาทและส่วนร่วมกำหนดแนวทาง หลักเกณฑ์ กลไก วิธีการ และร่วมปฏิบัติงานการป้องกันควบคุมอาชญากรรม จัดระเบียบชุมชน แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาเด็กเยาวชนกระทำผิด และการกระทำผิดกฎหมายระดับที่ไม่ซับซ้อนรุนแรง เยียวยาเสริมพลังเหยื่ออาชญากรรม และแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน โดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการยุติธรรมหลักหรือส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการของกระบวนการยุติธรรมหลัก เพื่อมุ่งสู่ผลลัพธ์สุดท้ายร่วมกันคือ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ความสงบสุขสมานฉันท์ของสังคมและความมั่นคงของประเทศชาติเป็นสำคัญ นอกจากนี้ “ยุติธรรมทางเลือก” ในแผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรม ยังหมายความรวมถึงกรณีดังต่อไปนี้ด้วย

๑. การปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีปฏิบัติต่อความผิดบางประเภทที่กำหนดให้รัฐเป็นผู้เสียหาย
๒. การขยายและพัฒนาช่องทาง การฟื้นคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมหลักในขั้นตอนก่อน ระหว่าง และหลังการพิจารณาคดี
๓. การลดความถี่และความรุนแรงจากการใช้ระบบยุติธรรมหลัก
๔. การเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม
๕. การสร้างทางเลือกให้ประชาชนจัดการความขัดแย้งแบบสมานฉันท์ โดยวิถีชุมชน และยุติธรรมชุมชน
๖. การมีมาตรการเสริมที่เหมาะสมกับเด็ก เยาวชน กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มด้อยโอกาสที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงยุติธรรม เช่น คดีความรุนแรงในครอบครัว
๗. การสร้างนวัตกรรมในงานยุติธรรม
๘. การขยายเครือข่าย และเพิ่มพันธมิตรในงานยุติธรรม

^๖ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. บรรณาธิการ. กระบวนการยุติธรรมกับความยากจน: ยุทธศาสตร์การพัฒนา กระบวนการยุติธรรมเพื่อคนจน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๖).

^๗ สำนักงานกิจการยุติธรรม. “การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการการจัดทำแผนแม่บทวิสัยทัศน์และระบบงานในกระบวนการยุติธรรม ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๕๓-๒๕๕๖)”. (เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา โรงแรมริชมอนด์ จ.นนทบุรี. ๒๕๕๑).

ซึ่งกระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้ปรากฏในแผนปฏิบัติการของกระทรวงยุติธรรมอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา อาทิ ยุทธศาสตร์สี่ปี กระทรวงยุติธรรม พ.ศ.๒๕๕๕ - ๒๕๕๘ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๕๖) ที่กำหนดให้การพัฒนาระบบกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ยังคงเป็นพันธกิจหนึ่งของกระทรวงยุติธรรม โดยมีเป้าหมายให้ทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก จึงได้กำหนดให้มีการเร่งรัดพัฒนาระบบงานยุติธรรมทางเลือกเป็นยุทธศาสตร์ที่ ๒ โดยกำหนดเป้าประสงค์ให้ระบบงานยุติธรรมทางเลือกได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม มีระดับความสำเร็จในการพัฒนาระบบกระบวนการยุติธรรมทางเลือกและ/หรือกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยเป็นตัวชี้วัด อีกทั้งกำหนดกลยุทธ์ในการส่งเสริมการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ควบคู่กับการพัฒนาระบบยุติธรรมทางเลือกและสร้างเสริมความสมานฉันท์ทางสังคม^๔

จนกระทั่งถึงยุทธศาสตร์ของกระทรวงยุติธรรมในปัจจุบัน ได้แก่ ยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรม ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙) ได้กำหนดให้การพัฒนาระบบงานยุติธรรมทางเลือกเป็นหนึ่งในกรอบการดำเนินงานสำคัญตามวิสัยทัศน์ที่ว่า “หลักประกันความยุติธรรมตามมาตรฐานสากล” เพื่อสร้างทางเลือกให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและได้รับความยุติธรรมจากหลายช่องทางอย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นการลดปริมาณคดีที่เข้าสู่ศาลหรือกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งลดระยะเวลาและภาระค่าใช้จ่ายทั้งของภาครัฐและภาคประชาชน ยุติความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมอีกด้วย โดยกระทรวงยุติธรรมคาดหวังให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนระบบงานยุติธรรมทางเลือกนี้ อีกทั้งยังได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญสูง (Flagship) ในยุทธศาสตร์ที่ ๒ ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ได้แก่ การพัฒนาระบบการระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการอนุญาโตตุลาการ โดยผลักดันให้มีการปรับปรุงมาตรฐานและแก้ไขกฎหมายเพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้ออนุญาโตตุลาการและการประนอมข้อพิพาทระหว่างประเทศ มีแผนงานพัฒนาข้อบังคับของสถาบันอนุญาโตตุลาการให้มีมาตรฐานในระดับสากล พัฒนาช่องทางในการรับเรื่องระงับข้อพิพาททางเลือก มีแผนงานส่งเสริมนวัตกรรมทางด้านกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกเพื่อพัฒนาระบบและยกระดับอนุญาโตตุลาการ และการประนอมในประเทศไทย และแผนงานจัดตั้งศูนย์ให้ความรู้ในการระงับข้อพิพาททางเลือกเป็นแห่งแรกในประเทศไทย และในยุทธศาสตร์ที่ ๓ ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ได้แก่ โครงการพัฒนามาตรฐานการทางเลือกแทนการจำคุก เพื่อการแก้ไขฟื้นฟู

^๔ สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์. “ยุทธศาสตร์สี่ปี กระทรวงยุติธรรม พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๘ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๕๖)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://strategy.pacc.go.th/doc/plan4.pdf>, ๒๕๕๖.

ผู้กระทำผิดในชุมชน และโครงการพัฒนาโครงสร้างกรมคุมประพฤติเพื่อรองรับมาตรการทางเลือก แทนการจำคุกและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชน^๙

จึงพอสรุปได้ว่า กระบวนการยุติธรรมทางเลือก หมายถึง แนวคิดและวิธีดำเนินการใดๆ ต่อคู่กรณีในคดีแพ่งหรือผู้กระทำความผิดในคดีอาญาในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการยุติธรรม โดยลดการใช้กระบวนการยุติธรรมหลัก ในคดีแพ่งจึงได้แก่การระงับข้อพิพาทก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม และการไกล่เกลี่ยคดีในขั้นตอนใดๆ ของกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง ส่วนในคดีอาญา ได้แก่ การระงับข้อพิพาทก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม^{๑๐}

โดยสำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ได้ร่วมกับคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดำเนินการศึกษาวิจัยการเป็ยงเบนคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมในขั้นตอนใดๆ ไม่ว่าจะเป็ยงเบนขั้นตอนในกระบวนการสืบสวน สอบสวน จับกุม ฟ้องร้อง ดำเนินคดี และการเป็ยงเบนผู้กระทำผิดในคดีอาญาออกจากสถานควบคุม นอกจากนี้ ยังครอบคลุมถึงวิธีการทางเลือกที่ดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ ของคดีปกครองอีกด้วย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดผลร้ายของการดำเนินคดี ช่วยบรรเทาปัญหาความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำ ส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนผู้กระทำผิด และแสวงหาความยุติธรรมเชิงสร้างสรรค์ด้วยวิธีการเชิงสมานฉันท์ ผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และ/หรือ บุคคลอื่นๆ ของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมนั้นได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม ทั้งนี้ มาตรการและวิธีดำเนินการทางเลือกดังกล่าวจะต้องมีกฎหมายรองรับหรือมีหน่วยงานของรัฐรองรับการดำเนินงาน เมื่อมองในบริบทของคดีอาญาแล้ว กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา จึงมิใช่วิธีการฟ้องคดีต่อศาลเพื่อนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษตามระบบการดำเนินคดีอาญาอย่างเป็นทางการทั่วไปเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการมองที่ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อเหยื่ออาชญากรรม ชุมชน และสังคมโดยรวม ซึ่งเป็นแนวคิดของการชดใช้เยียวยา มุ่งเน้นความสมานฉันท์และความปรองดองให้เกิดในสังคมเป็นหลัก^{๑๑}

จากนิยามความหมายที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อาจจำแนกองค์ประกอบซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้ดังนี้^{๑๒}

๑. องค์ประกอบด้านข้อพิพาทหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้น (Dispute) ต้องมีความขัดแย้งหรือข้อพิพาทเกิดขึ้น ซึ่งข้อพิพาทนั้นหมายถึงข้อพิพาททางแพ่งหรือทางอาญา
๒. องค์ประกอบด้านความจำเป็นและความต้องการใช้กระบวนการยุติธรรมรูปแบบเฉพาะสำหรับข้อพิพาทและคดีความบางลักษณะเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากคดีอาญาทั่วไป ซึ่งจะเป็นการเหมาะสมกว่าถ้าหากมีการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกรูปแบบเฉพาะหรือมาตรการ

^๙ สำนักงานกิจการยุติธรรม. เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๐} จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. เรื่องเดิม, หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

ที่มีการออกแบบโดยเฉพาะสำหรับคดีประเภทนั้น เช่น กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน กระบวนการยุติธรรมสำหรับกรณีความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น

๓. องค์ประกอบด้านรูปแบบหรือวิธีการจัดการความขัดแย้ง ความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นต้องการมาตรการหรือกลไกวิธีการชุดหนึ่งหรือลักษณะใดลักษณะหนึ่งมาใช้จัดการยุติหรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งหรือข้อพิพาทนั้น ได้แก่

๓.๑ ลักษณะที่เป็นทางการ (Formal) หรือไม่เป็นทางการ (Non-formal)

๓.๒ ลักษณะที่มุ่งแก้แค้นทดแทน (Retribution) ด้วยการลงโทษ (Punishment) หรือมุ่งชดเชยเยียวยา (Restitution) ด้วยการฟื้นฟูสัมพันธภาพ (Restoration)

๓.๓ ลักษณะที่เป็นกระบวนการหันเหออกจากขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก หรือเป็นกระบวนการที่มีพื้นฐานมาจากการลงโทษโดยชุมชน (Community Sanction) รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบผสมผสานกัน ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนและชุมชนบรรลุเป้าหมายแห่งการเข้าถึงความยุติธรรมและสร้างความสงบสุขของสังคมได้อย่างรวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรม

๔. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้เกี่ยวข้องสำคัญในความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ได้แก่ คู่กรณีในกรณีข้อพิพาท ผู้กระทำผิด และเหยื่ออาชญากรรม ในกรณีความขัดแย้งหรือข้อพิพาททางอาญา และชุมชนหรือผู้แทนชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมหรือผู้เกี่ยวข้องที่สำคัญยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมีส่วนร่วม (Participation) ระดับต่างๆ หรือการเป็นหุ้นส่วน (Partnership) ก็ตาม ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบส่วนที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน โดยแก้ไขที่รากเหง้าอันเป็นต้นทางแห่งปัญหาอย่างตรงจุดมากที่สุดทางหนึ่ง

แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

กระบวนการยุติธรรมทางเลือกเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลอย่างมากในประเทศตะวันตก ซึ่งแนวคิดที่ต้องการนำผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมที่เป็นทางการ โดยการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติต่อผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องขัง ตามขั้นตอนของกฎหมาย เกิดจากการปฏิรูปครั้งใหญ่ในสหรัฐอเมริกา ระหว่างกลางทศวรรษที่ ๖๐ ถึงกลางทศวรรษที่ ๗๐ โดยใช้วิธีแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชน (Community-based Treatment) โครงการหันเหหรือถ่วงดุลผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม โครงการเหล่านี้ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ภายใต้นโยบายทางอาญาที่ต้องการแก้ไขผู้กระทำผิดไม่ร้ายแรงและไม่เป็นภัยอันตรายต่อสังคมแทนการลงโทษแบบเดิม หรือมีศัพท์เรียกแนวคิดนี้ว่า “Diversion”^{๑๓} ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวทาง

^{๑๓} สุทธิพล ทวีชัยการ. “หน่วยที่ ๙ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา”. (เอกสารประกอบการเรียน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช).

การดำเนินคดีบางประเภทและมีการกำหนดมาตรการทางเลือกต่างๆ ใช้กันอย่างแพร่หลาย รวมทั้งมีการพัฒนารูปแบบ วิธีการใหม่ๆ ขึ้นในต่างประเทศ โดยเฉพาะแต่ประเทศตะวันตก ในกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN) รวมถึงประเทศไทยก็ได้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของแนวคิดดังกล่าว และมีการส่งเสริมการพัฒนาระบบการยุติธรรมทางเลือกภายในประเทศมากขึ้นเรื่อยๆ ตัวอย่างเช่น^{๑๔}

ประเทศบรูไนดารุสซาลาม มีการใช้กลไกการระงับข้อพิพาททางเลือกโดยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่ Western (หรือ Independent) Mediation และ Traditional (หรือ Iban) Mediation ซึ่งทั้งสองประเภทมีลักษณะแตกต่างกัน ปัจจุบันบทบาทของ Western Mediation ในบรูไนยังคงถูกจำกัด ส่วนหนึ่งมาจากการขาดการรับรองตามกฎหมาย การใช้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพาณิชย์หรือในกรณีอื่นนี้อาจเกิดขึ้นได้โดยสัญญา แต่ก็ยังไม่มีหน่วยงานใดจัดการไกล่เกลี่ย และการบริการไกล่เกลี่ยโดยสำนักกฎหมายก็ยังมีอยู่น้อยมาก เนื่องจากนักกฎหมายในบรูไนเห็นว่า การไกล่เกลี่ยมีประสิทธิผลน้อย เมื่อเทียบกับกระบวนการอื่นและลูกค้าก็ไม่นิยมนัก กฎหมายบรูไนจึงไม่เห็นความจำเป็นในการศึกษาเกี่ยวกับเทคนิคการไกล่เกลี่ย อย่างไรก็ตาม การไกล่เกลี่ยแบบ Traditional Mediation ซึ่งมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการที่ใช้ในประเทศบรูไนก็ช่วยระงับข้อพิพาทได้เป็นจำนวนมาก ทำให้มีความเห็นว่าการไกล่เกลี่ยแบบ Traditional Mediation น่าจะเหมาะสมกว่าการไกล่เกลี่ยโดยสำนักกฎหมาย นอกจากนี้การไกล่เกลี่ยในศาลของบรูไนก็ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้และยังมิได้มีการพัฒนา ซึ่งเหตุผลประการหนึ่งก็คือ กระบวนการพิจารณาของศาลยังคงได้รับการสนับสนุนจากชุมชนธุรกิจและคู่ความทั่วไป เนื่องจากศาลมิได้มีคดีค้างเป็นจำนวนมากและค่าธรรมเนียมศาลก็อยู่ในระดับที่ไม่แพงมากนัก อีกทั้งมีการส่งเสริมการระงับข้อพิพาททางเลือกควบคู่ไปกับการพัฒนาหลักการระงับข้อพิพาทในระบบ

ประเทศกัมพูชา มีกลไกการระงับข้อพิพาททางเลือก ตามประเพณีนิยมของชาวกัมพูชา มักเลือกที่จะระงับข้อพิพาทของตนนอกศาล โดยการเจรจาทั้งแบบที่มีและไม่มีฝ่ายที่สามที่เป็นกลางร่วมเจรจา เรียกว่าเป็นการระงับข้อพิพาททางเลือกอย่างหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามการระงับข้อพิพาทลักษณะนี้ ก็ไม่ได้รับการพัฒนา จนกระทั่งเมื่อไม่นานมานี้ กฎหมายการอนุญาโตตุลาการเชิงพาณิชย์ผ่านความเห็นชอบของสภาแห่งชาติกัมพูชา กฎหมายนี้ช่วยให้คู่พิพาทเชิงพาณิชย์ระงับข้อพิพาทนอกศาลด้วยวิธีการที่เร็วกว่า และยังมี การจัดตั้งศูนย์การอนุญาโตตุลาการภายใต้กฎหมายนี้ รัฐบาลทำงานภายใต้ความร่วมมือของที่ปรึกษาต่างประเทศ เพื่อจัดให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและการอนุญาโตตุลาการขึ้น

ประเทศอินโดนีเซีย มีการระงับข้อพิพาททางเลือกโดยมีรากฐานมาจากกฎหมายฉบับที่ ๓๐/๑๙๙๙ เรื่อง การระงับข้อพิพาททางเลือกและอนุญาโตตุลาการ ซึ่งกฎหมายฉบับดังกล่าวสะท้อน

^{๑๔} ศูนย์วิเทศอาเซียน กองการต่างประเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม. “รอบรู้ระบบกฎหมายและระบบศาล ในกลุ่มประเทศอาเซียน : Legal and Court Systems on ASEAN Countries”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.iad.coj.go.th/doc/data/iad/iad_1469091577.pdf, ๒๕๕๘.

ให้เห็นว่าได้มีการแยกการระงับข้อพิพาททางเลือกออกจากอนุญาโตตุลาการ ดังนั้น การระงับข้อพิพาททางเลือกจึงครอบคลุมเฉพาะการเจรจาต่อรอง การไกล่เกลี่ย การประนอมข้อพิพาท การประเมินข้อพิพาท และการระงับข้อพิพาททางเลือกแบบผสมผสานเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งการระงับข้อพิพาทของประเทศอินโดนีเซีย สามารถจำแนกได้เป็นการระงับข้อพิพาทโดยศาล การระงับข้อพิพาทโดยฝ่ายปกครอง การระงับข้อพิพาทโดยเอกชน และการระงับข้อพิพาทตามประเพณี

สาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว มีการปรับแก้กฎหมายเก่าและร่างกฎหมายใหม่ กฎหมายที่ประกาศใช้ใหม่ ได้แก่ กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ ระบุไว้ว่าเมื่อมีข้อพิพาทที่เกิดจากการลงทุน ข้อพิพาทดังกล่าวต้องถูกระงับโดยกระบวนการระงับข้อพิพาทภายในประเทศหรือโดยกระบวนการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ กระบวนการระงับข้อพิพาทภายในประเทศ อาจประกอบด้วย การเจรจา การไกล่เกลี่ย การประนอม การอนุญาโตตุลาการ และในทางศาลของ สปป.ลาว ส่วนกระบวนการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศนั้นจะมีศูนย์ระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ โดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของศาลว่า เมื่อมีคดีขึ้นสู่ศาลตามประมวลกฎหมายนี้ ศาลต้องพิจารณาไกล่เกลี่ยหรือตัดสินข้อพิพาท ส่วนข้อพิพาทเล็กน้อยหรือข้อพิพาทที่จำนวนทุนทรัพย์ไม่สูงมากนัก เช่น ข้อพิพาทในครอบครัว ข้อพิพาทเกี่ยวกับการถือครองสัตว์เลี้ยง สิทธิเกี่ยวกับทางเดิน และข้อพิพาทอื่นๆ ต้องระงับข้อพิพาทโดยหน่วยไกล่เกลี่ยขึ้นบ้าน หากคู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ สำนักงานยุติธรรมประจำอำเภอต้องให้ความรู้ นอกจากนี้ยังมีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางเศรษฐกิจด้วย เพื่อให้ข้อพิพาททางเศรษฐกิจระงับได้ด้วยความเป็นธรรม รวดเร็ว อันเป็นการส่งเสริมการผลิตของภาคธุรกิจให้ขยายตัว อันเป็นการสร้างความเจริญ และยังเป็นการส่งเสริมแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอีกด้วย

ประเทศมาเลเซีย มีการระงับข้อพิพาทฉันทมิตรเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของชาวมาเลเซีย อย่างไรก็ตามต้นแบบที่รับมาใช้โดยศาลนั้นมีพื้นฐานการฝึกฝนอย่างดีที่สุดจากประเทศออสเตรเลีย อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา การไกล่เกลี่ยในศาลเป็นสิ่งใหม่สำหรับมาเลเซียเนื่องจากมีความแตกต่างจากการไกล่เกลี่ยตามจารีตประเพณีที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลอยู่ในประเทศ โดยในปี ค.ศ. ๑๙๙๕ เนติบัณฑิตยสภา (The Bar Council) ของมาเลเซีย ได้ก่อตั้งคณะกรรมการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution – ADR Committee) เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการก่อตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ย (Mediation Centre) ในมาเลเซีย การระงับข้อพิพาททางเลือกต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระงับข้อพิพาทโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแห่งมาเลเซีย (The Malaysian Mediation Centre – MMC) จึงได้ถูกก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๙๙

สหภาพเมียนมาร์ มีข้อตกลงหนึ่งที่ยอมรับเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน คือ ข้อตกลงอาเซียนเพื่อการสนับสนุนและป้องกันการลงทุน ซึ่งมีเงื่อนไขว่าหากมีข้อพิพาททางกฎหมายเกิดขึ้นโดยตรงเกี่ยวกับการลงทุน ซึ่งคู่กรณีไม่สามารถระงับข้อพิพาทกันได้อย่างฉันทมิตร คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถเลือกที่จะระงับข้อพิพาทโดยการประนีประนอมข้อพิพาทหรือโดยอนุญาโตตุลาการ

ก็ได้โดยให้มีผลผูกพันคู่กรณีอีกฝ่ายด้วย แต่ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ยังไม่มีบทบัญญัติกฎหมายรองรับการบังคับตามคำตัดสินของอนุญาโตตุลาการต่างประเทศ

ประเทศฟิลิปปินส์ เริ่มขึ้นในปี ค.ศ.๑๙๗๘ ระบบ Barangay Justice ถูกนำมาใช้เพื่อระงับข้อพิพาทภายในท้องถิ่นและมีบทบาทเบื้องต้นในการช่วยเหลือคู่กรณีในการเจรจาเพื่อนำไปสู่ข้อตกลงในการระงับข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี โดยมี The Punong Barangay และ The community conciliators หรือ Lupon members ซึ่งจะมีได้ทำหน้าที่ในการพิจารณาหรือตัดสิน แต่เป็นคณะกรรมการที่ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยอำนวยความสะดวกเพื่อให้คู่กรณีอภิปรายหาทางแก้ไขข้อพิพาท ทั้งนี้ Lupon members จะได้รับการแต่งตั้งเพื่อช่วยระงับข้อพิพาทเป็นกรณีๆ ไป ส่วนการไกล่เกลี่ยในศาลมีปรากฏอยู่ใน Republic Act 9285 หรือ Alternative Dispute Resolution Act of 2004 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ครอบคลุมทั้งการไกล่เกลี่ยโดยเอกชนซึ่งข้อพิพาทยังไม่ได้เข้าสู่เขตอำนาจของศาลด้วย

สำหรับประเทศไทย แนวคิด “Alternatives to Justice” หรือ “Alternative Dispute Resolutions (ADRs)” หรือ “Diversion” ปรากฏขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยบนพื้นที่ทางวิชาการ เริ่มจากที่ศาสตราจารย์ ร้อยตำรวจเอก ดอกเตอร์ ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ อดีตสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และผู้เชี่ยวชาญด้านอาชญาวิทยา และคณะ เรียก “Diversion” ว่า “กระบวนการยุติธรรมคู่ขนาน” โดยให้คำนิยามว่า วิธีดำเนินการต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้วิธีตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ.๒๕๓๗^{๑๕} กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การไม่ทำตามขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมตามปกติ อันได้แก่ การจับกุม สอบสวน ฟ้องร้อง และลงโทษ ซึ่งเป็นบทบาทของเอกชนและรัฐที่ดำเนินการต่อผู้กระทำความผิดที่ไม่เป็นไปตามกฎหมาย และมีจุดมุ่งหมายในการป้องกันและแก้ไขอาชญากรรมพื้นฐานของสังคมไทยแม้ว่ากระบวนการยุติธรรมทางเลือกมักถูกนำไปใช้หลากหลายทั้งในคดีแพ่ง คดีแรงงาน และคดีอาญา รวมถึงการใช้ผู้พิพากษาซึ่งเป็นสามัญชน (Private judges) อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) การไกล่เกลี่ย (Mediation) และการเจรจาต่อรอง แต่มีข้อสังเกตว่าหลักการดำเนินคดีอาญาเป็นเรื่องของอาชญากรรมและการกระทำผิดต่อรัฐ จึงไม่ค่อยสอดคล้องมากนัก หากพิจารณาว่าคดีอาญาต่างๆ เป็นข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาท โดยเสนอให้ใช้คำว่า “การดำเนินคดีอาญาอย่างไม่เป็นทางการ” (Informal justice) แทน เนื่องจากเป็นแนวคิดที่พยายามหลีกเลี่ยงผลร้ายที่เกิดจากความบกพร่องของการดำเนินคดีตามกฎหมายและระเบียบวิธีพิจารณาที่เคร่งครัดของระบบกล่าวหา โดยเน้นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและบรรเทาความทุกข์ทรมานอันเกิดจากผลของการดำเนินคดีอย่างเต็มรูปแบบและวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่มุ่งก่อให้เกิดผลร้ายแก่ผู้กระทำความผิด

^{๑๕} ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ และคณะ. “อาชญากรรมพื้นฐานกับกระบวนการยุติธรรม: ปัญหาอุปสรรค และแนวทางควบคุม”. (เอกสารประกอบการสัมมนา ณ โรงแรมอิมพีเรียล วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๙). หน้า ๖-๑๑.

^{๑๖} วิยะดา วัจวรรณรัตน์. “วิธีดำเนินคดีอาญาที่ไม่เป็นทางการ”. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓). หน้า ๕.

อันนำไปสู่โทษจำคุก และให้ความสนใจกับความเสียหายและผู้เสียหายมากขึ้น นอกจากนี้ วิธีการนี้ยังทำให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีได้โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการยุติธรรมอย่างเต็มรูปซึ่งต้องปรับให้เหมาะสมกับปัจจัยทางสังคม จารีตประเพณี วัฒนธรรม และการยอมรับของคนในสังคมต่อไป^{๑๖}

ลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์ทางสังคมที่เรียกรวมๆ ว่า “กระบวนการยุติธรรมทางเลือก” นี้พบเห็นบ่อยครั้งในรูปแบบของการจัดตั้งองค์กรหรือสถาบันรูปแบบใหม่หรือรูปแบบเดิมที่มีลักษณะสำคัญๆ คือ แยกตัวจากหน่วยงานของรัฐ (unofficial) หลีกเลี่ยงการใช้อำนาจบังคับ (non-coercive) พยายามให้เกิดการประนีประนอมกันมากกว่า รวมไปถึงการแยกตัวจากทางราชการ (non-bureaucratic) มีลักษณะของการกระจายอำนาจ (decentralized) มุ่งเน้นให้ประชาชนคนสามัญเข้าใจและจัดการเองได้ จึงใช้วิธีการที่คล้ายคลึงกับการดำเนินชีวิตประจำวัน (relatively undifferentiated) โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยทนายความหรือมืออาชีพ (non-professional) ทำให้มีลักษณะยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้ตามสภาพการณ์และตามความเหมาะสมจำเป็นเพื่อบรรลุผลในการระงับข้อพิพาทความขัดแย้ง คดีความ และป้องกันปราบปรามอาชญากรรมเป็นกรณีๆ ไป^{๑๗}

จากที่มาและบทบาทของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อพิจารณาถึงแนวคิด ทฤษฎี และเหตุผลที่อยู่เบื้องหลัง พบว่ามีแนวความคิดมากมายหลายด้านประกอบกัน และด้วยเหตุที่เอกสารวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยมุ่งประสงค์จะวิเคราะห์การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้ในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร ซึ่งศาลทหารเป็นศาลที่มีอำนาจชำระคดีอาญาเท่านั้น จึงขอพุ่งชี้ถึงแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในส่วนของคดีอาญา ดังนี้

๑. แนวคิดพื้นฐานด้านกฎหมาย

แนวคิดพื้นฐานด้านกฎหมายที่จะนำมาสู่มาตรการทางเลือกในคดีอาญามีทั้งในส่วนที่เป็นกฎหมายสารบัญญัติและกฎหมายวิธีสบัญญัติ ดังนี้

๑.๑ กฎหมายสารบัญญัติ

แนวความคิดพื้นฐานตามกฎหมายสารบัญญัติที่จะนำมาสู่มาตรการทางเลือกสำหรับระงับข้อพิพาททางอาญาคือ พื้นฐานการแบ่งแยกประเภทความผิดทางอาญาออกเป็นความผิดอันยอมความได้ หรือที่เรียกว่า ความผิดต่อส่วนตัวและความผิดอาญาแผ่นดิน อันเป็นความผิดอันยอมความไม่ได้ พื้นฐานของการแบ่งแยกประเภทความผิดเช่นนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาว่าความผิดประเภทใดที่จะสามารถนำเข้ามาสู่กระบวนการประนีประนอมข้อพิพาททางอาญาอันเป็นมาตรการทางเลือกได้ โดยที่ไม่ขัดแย้งกับเจตนารมณ์ของกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งถือเป็นกฎหมายมหาชนที่รัฐมีหน้าที่ต้องดูแลให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย โดยปัจจัยและเหตุผลที่มีส่วนในการกำหนดให้ความผิดอาญาบางประเภทเป็นความผิดประเภทยอมความได้ มาจากปัจจัย

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน. หน้าเดียวกัน.

และเหตุผลดังต่อไปนี้^{๑๘}

๑.๑.๑ ลักษณะของความผิดอาญาแต่ละฐานความผิดจะต้องมีสิ่งที่กฎหมาย ประสงค์จะคุ้มครอง เป็นส่วนที่แฝงอยู่ สิ่งที่ถูกกฎหมายประสงค์จะคุ้มครองนี้ ศาสตราจารย์ คณิต ฌ นคร เรียกว่า คุณธรรมทางกฎหมาย (Rechtsgut) การพิจารณาและแบ่งแยกประเภทความผิดอาญาจะต้อง พิจารณาถึงส่วนที่เป็นคุณธรรมทางกฎหมายในมาตรานั้นๆ ด้วย ถ้าหากคุณธรรมทางกฎหมายของความผิด ใดเป็นคุณธรรมที่มุ่งคุ้มครองถึงประโยชน์ที่เป็นส่วนรวม (Universal Rechtsgut) ต้องถือว่าสังคมส่วนรวม เสียหายจากการกระทำผิดนั้น จึงเป็นหน้าที่ของรัฐเท่านั้นที่จะเข้าดำเนินการใดๆ เพื่อระงับข้อพิพาท และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยลักษณะเช่นนี้ความผิดประเภทดังกล่าวจะเป็นความผิดประเภทที่ไม่ สามารถยอมความได้ หากมีการยอมความกันโดยคู่กรณีพิพาทตกลงยอมความกันเอง การตกลง ดังกล่าวจะไม่มีผล เป็นการระงับข้อพิพาททางอาญาอันจะมีผลให้ข้อพิพาทระงับลงตามกฎหมาย สำหรับคุณธรรมทางกฎหมายของความผิดลักษณะนั้นเป็นคุณธรรมที่มุ่งจะคุ้มครองประโยชน์ของ เอกชน (Individual Rechtsgut) จะต้องพิจารณาต่อไปอีกว่าผลของการกระทำผิดนั้นก่อให้เกิด ความเสียหายแก่เอกชนหรือสังคมส่วนรวมมากกว่ากัน ถ้าสังคมส่วนรวมได้รับความเสียหายมากกว่า ก็ต้อง ถือว่ามีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน แต่หากผลจากการกระทำผิดดังกล่าว กระทบกระเทือนต่อเอกชนผู้เสียหายโดยตรงมากกว่าความเสียหายที่สังคมได้รับ รัฐก็ต้องปล่อยให้ เป็นสิทธิของผู้เสียหายที่จะตัดสินใจเองว่า สมควรจะเอาโทษผู้กระทำผิดหรือไม่ รัฐมีหน้าที่เพียงแต่ คอยช่วยเหลือและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ความประสงค์ของผู้เสียหายสำเร็จไปเท่านั้น ความผิด ในลักษณะเช่นนี้ก็จะถูกแบ่งแยกออกมาเป็นความผิดประเภทที่ยอมความได้

๑.๑.๒ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวเป็น หน่วยที่เล็กที่สุดของสังคม แต่ก็เป็นที่ฐานที่สำคัญของสังคม บุคคลในครอบครัวเดียวกันบางครั้งอาจ มีการกระทำความผิดอาญาระหว่างกันเองบ้าง ซึ่งหากการกระทำ และผลของการกระทำใดไม่มีพฤติการณ์ ร้ายแรงถึงขนาดแล้ว กฎหมายก็จะไม่ถือเป็นความผิด และในบางกรณีก็บัญญัติให้สามารถที่จะยอมความ กันได้ เนื่องจากบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันในครอบครัวนั้น อย่างไรก็ตามเสียเขาก็มีความสัมพันธ์และภาระหน้าที่ ที่จะดูแลอุปการะกันอยู่ และยอมจะให้อภัยกันได้อยู่เสมอ หากกฎหมายไม่มีการผ่อนปรนเสียเลย ก็อาจทำให้ความสัมพันธ์ในสถาบันครอบครัวเสียไปได้ ดังนั้น โดยทั่วไปแล้วหากการกระทำผิดของ บุคคลในครอบครัวดังกล่าวไม่ได้สร้างความเสียหายให้กับส่วนรวมแล้ว ความผิดอาญาในกรณีดังกล่าว ก็จะบัญญัติให้สามารถยอมความกันได้เป็นกรณีพิเศษ

๑.๒ กฎหมายวิธีสบัญญัติ

แนวความคิดพื้นฐานตามกฎหมายวิธีสบัญญัติที่นำมาสู่การใช้มาตรการ ประณอมข้อพิพาททางอาญาจะมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องมาจากการที่กฎหมายสารบัญญัติที่บัญญัติให้ ความผิดบางประเภทเป็นความผิดที่ยอมความได้ ความผิดประเภทที่ยอมความได้นี้ ตามกฎหมายวิธี

^{๑๘} จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. เรื่องเดิม.. หน้า ๒๑-๒๓.

พิจารณาความอาญา เรียกว่า ความผิดต่อส่วนตัว ซึ่งคณะกรรมการกฤษฎีกามีความเห็นว่ ความผิดอันยอมความได้ในประมวลกฎหมายอาญา ก็คือความผิดต่อส่วนตัวในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ความผิดประเภทนี้จะมีขั้นตอนและกระบวนการที่แตกต่างไปจากกระบวนการทั่วไป กล่าวคือ การที่ข้อพิพาทจะเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายได้จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขในการใช้อำนาจดำเนินการตามกฎหมายของผู้เสียหายก่อน คือ จะต้องมีการร้องทุกข์^{๑๙} มิเช่นนั้นรัฐจะไม่มีอำนาจในการที่จะเข้าไปดำเนินการใดๆ ความผิดอันยอมความได้หรือความผิดต่อส่วนตัวนี้ ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดสามารถที่จะเจรจาและยอมความกันได้ตลอด แม้จะได้มีการร้องทุกข์ การฟ้องคดีต่อศาลแล้วก็สามารถที่จะถอนคำร้องทุกข์และถอนฟ้องได้เสมอจนกว่าจะได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดส่งผลให้ผลสิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปตามกฎหมาย^{๒๐} ความผิดประเภทนี้จึงสามารถที่จะเข้ามาสู่ระบบการประนอมข้อพิพาททางอาญาได้โดยไม่มีข้อจำกัดมากนัก

๒. แนวคิดพื้นฐานด้านสังคมวิทยากฎหมาย

แนวคิดพื้นฐานด้านสังคมวิทยากฎหมาย หมายความว่า การอาศัยกฎหมายเพื่อเสริมสร้างและจัดระเบียบภายในสังคมที่เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่กฎหมายจะต้องมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพของสังคมนั้นๆ ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับและปฏิบัติตามของสมาชิกในสังคม อันจะเป็นการนำมาซึ่งความสุขสงบอย่างแท้จริง เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นไม่ว่าทางแพ่งหรืออาญา เจ้าหน้าที่บ้านเมืองผู้รับผิดชอบจะวิเคราะห์ถึงตัวบทกฎหมายว่าการกระทำผิดนั้นๆ ผิดกฎหมายเรื่องอะไร และจะต้องดำเนินการกระบวนการฟ้องร้องอย่างไร หากเป็นคดีอาญากฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์การสืบสวน สอบสวน ฟ้องร้องคดีไว้อย่างไร ส่วนนักสังคมวิทยาจะมองปัญหาข้อพิพาทในสังคมกว้างกว่านั้น เนื่องจากเห็นว่า การดำรงชีวิตของมนุษย์ต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ตลอดจนค่านิยมของท้องถิ่น สภาวะแวดล้อมต่างๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อความประพฤติของมนุษย์ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของมนุษย์จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมที่มีอยู่โดยธรรมชาติ รวมกับความคิด ความเชื่ออันเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มหรือของชุมชนหรือสังคม ซึ่งอาจจะเหมือนหรือแตกต่างจากกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่กำหนดและควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมได้ โดยเหตุนี้เมื่อมีข้อพิพาทขัดแย้งในชุมชนชนบท คู่พิพาทหรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทมีแนวโน้มที่จะดำเนินการระงับข้อพิพาทตามวิธีการและกระบวนการปฏิบัติตามที่ตนมีความคุ้นเคย และสะดวกในท้องถิ่น ได้แก่ การประนอมข้อพิพาทมากกว่าจะดำเนินการตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติไว้

๓. แนวคิดพื้นฐานด้านการบริหารงานยุติธรรม

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ได้อธิบาย “กระบวนการยุติธรรมทางเลือก” ในกรอบแนวคิดด้านการบริหารงานยุติธรรมไว้ดังนี้

^{๑๙} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒(๗)

^{๒๐} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๓๕ วรรคสอง

๓.๑ แนวคิดการบริหารงานยุติธรรมเชิงระบบ

การบริหารงานยุติธรรมในภาพรวมทั้งระบบ ซึ่งประกอบด้วย หน่วยงานย่อยสำคัญๆ อาทิเช่น ตำรวจ อัยการ ศาล ราชทัณฑ์ และทนายความ นั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดร่วมกัน (Ultimate goal) ในการป้องกันสังคมให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (Social security) ซึ่งบางครั้งมีการเพิ่มเติมเป้าหมายในการแก้ไข บำบัด พื้นฟูผู้กระทำความผิดและธำรงรักษาเสรีภาพส่วนบุคคลเอาไว้ด้วย กรอบแนวความคิดนี้จึงมองว่ากระบวนการยุติธรรมทางเลือกมีแนวคิดพื้นฐานที่นำไปสู่การลดคดีเข้าสู่ระบบ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ระบบนี้มีจำนวนคดีมากอยู่แล้ว ถ้ามีกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ไม่ว่าจะในขั้นตอนใดของกระบวนการยุติธรรมก็ตาม ย่อมจะช่วยให้ปริมาณคดีความที่เข้าสู่ระบบลดน้อยลงได้ ซึ่งขณะนี้มี การดำเนินการอยู่หลายส่วน ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดและได้ผลอย่างดียิ่งคือ การประนอมข้อพิพาทในศาลของศาลยุติธรรม

๓.๒ แนวคิดที่มุ่งสร้างกลไกที่มีประสิทธิภาพมาเสริมการจัดการความขัดแย้งในสังคมที่มีรูปแบบเฉพาะ

กรอบแนวคิดนี้มุ่งมองถึงประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกว่า ถ้ามีการใช้แต่กระบวนการยุติธรรมหลักมักจะไม่ได้ผลและไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร แต่ถ้ามีกระบวนการทางเลือกที่เหมาะสมเฉพาะกรณี จะทำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น เรื่องอนุญาโตตุลาการทางการค้า เรื่องการแก้ไขความขัดแย้งเชิงนโยบาย หรือการจัดการปัญหาในเรื่องความขัดแย้งเชิงนโยบาย (Policy conflict) เป็นต้น และถ้าสร้างกลไกใหม่ๆ ขึ้นมา ย่อมจะช่วยให้การดำเนินการมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๓.๓ แนวคิดที่มุ่งขยายช่องทาง “การเข้าถึงความยุติธรรม” (access to justice)

กรอบแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมในทัศนะนี้เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดสำหรับการมีอยู่ของกระบวนการยุติธรรมในสังคม เนื่องจากในสังคมหนึ่งๆ มีกระบวนการยุติธรรมเพื่อทำหน้าที่ให้บริการด้านความยุติธรรมแก่ประชาชน ซึ่งหากประชาชนในสังคมไม่สามารถเข้าถึงเพื่อใช้บริการด้านความยุติธรรมตามระบบหลักได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรมแล้ว ย่อมเกิดความจำเป็นในการแสวงหา “ทางเลือก” เพื่อเป็นทางออกที่เหมาะสมเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างเร่งด่วน

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

นอกจากแนวคิดพื้นฐานข้างต้นในทางทฤษฎีอันเป็นที่มาของกระบวนการยุติธรรมแล้ว ยังมีกลุ่มนักคิด นักวิชาการ หรือกลุ่มทฤษฎีต่างๆ ให้การสนับสนุนการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในระบบกระบวนการยุติธรรมและอ้างทฤษฎีเหตุผลประกอบแนวความคิดไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

๑. กลุ่มทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม^{๒๑}

^{๒๑} จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๗-๓๗.

มีแนวคิดและทฤษฎีที่สนับสนุนกลุ่มทฤษฎีนี้ ได้แก่

๑.๑ แนวคิดวัฒนธรรมกับการควบคุมสังคม

Edward Tylor นักมนุษยวิทยาชาวอังกฤษ ให้นิยาม “วัฒนธรรม” ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่า^{๒๒} หมายถึง สิ่งซับซ้อน ซึ่งรวมถึง ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม จรรยา กฎหมายจารีตประเพณี และสรรพสิ่งต่างๆ ที่มีขึ้น รวมถึงความเคยชินต่างๆ ที่ได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม วัฒนธรรมควบคุมสังคมได้โดยส่งอิทธิพลผ่านทางเครื่องมือต่างๆ เช่น บรรทัดฐาน (norms) บรรทัดฐาน หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ และความคาดหวังของสังคมซึ่งเป็นแนวทางกำหนดแบบแผนความประพฤติของสมาชิกสังคม ทั้งในลักษณะห้ามทำและให้ทำ สังคมใช้บรรทัดฐานเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อลดการตัดสินใจ เพราะบรรทัดฐานจะบอกให้ทราบว่าควรปฏิบัติอย่างไรในสถานการณ์ต่างๆ จึงทำให้บรรทัดฐานถูกนำมาใช้ควบคุมสังคมในระดับต่างๆ กัน แต่หากบรรทัดฐานล่มสลายลง คือไม่สามารถปกป้องคุ้มครองความต้องการพื้นฐานของสมาชิกหรือเป้าหมายของกลุ่มได้ คนก็จะเลิกใช้บรรทัดฐาน

๑.๒ ทฤษฎีพันธะทางสังคม (Social Bond Theory)

Hirschi Travis ผู้ชำนาญอาชญาวิทยาชาวอเมริกัน ได้เสนอทฤษฎีพันธะทางสังคมเพื่อควบคุมการเกิดอาชญากรรม ในปี ค.ศ.๑๙๖๙ โดนมีสี่องค์ประกอบพื้นฐานของทฤษฎีนี้ ประกอบด้วย ความรักใคร่ (attachment) ความผูกพัน (commitment) การมีส่วนร่วมในสังคมเมื่อเปรียบเทียบกับกระทำการที่แปลกแยกหรือการก่ออาชญากรรม (involvement in conventional versus deviant or criminal activities) และระบบค่านิยมทั่วไปภายในสังคมหรือกลุ่มของตน (the common value system within an individual's society or subgroup) โดยเชื่อว่า ถ้าบุคคลมีความผูกพันกับองค์กรหรือกลุ่มในสังคม ซึ่งได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และเพื่อนฝูง มักจะมีแนวโน้มที่จะไม่ประกอบอาชญากรรม หลักการสำคัญของทฤษฎีนี้ คือ พันธะทางสังคมหรือความผูกพันกับสังคม ซึ่งได้อธิบายการเกิดอาชญากรรมว่า พฤติกรรมอาชญากรรมเป็นผลมาจากพันธะของบุคคลที่มีต่อสถาบันทางสังคมได้อ่อนแอหรือถูกทำลาย^{๒๓}

๒. กลุ่มทฤษฎีว่าด้วยยุติธรรมชุมชน^{๒๔}

มีแนวคิดและทฤษฎีที่สนับสนุนกลุ่มทฤษฎีนี้ คือ ทฤษฎีการเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน (community empowerment and participation) เป็นทฤษฎีที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า “การที่ชาวชุมชนร่วมกันมีส่วนในการป้องกันอาชญากรรม และแสดงความพยายาม

^{๒๒} Edward Tylor. Primitive Culture. Volume 1, (New York: J.P.Putnam's Sons.) p.1.

^{๒๓} Hirschi Travis. Causes of Delinquency. (Berkeley: University of California Press, 1969).

^{๒๔} จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. เรื่องเดิม. หน้า ๒๑-๒๓.

ฟื้นฟูสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างเพื่อนบ้านของตานั้นจะช่วยลดอาชญากรรมและความรู้สึกหวาดกลัวอาชญากรรมได้โดยตรง รวมทั้งเพิ่มปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการควบคุมสังคมทางอ้อมได้” ดังนั้นหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเสริมพลังชุมชน จึงควรทำงานกับชุมชนในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม โดยควรมีการกำหนดเป้าหมายเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์กับชุมชนและเพื่อเพิ่มความพึงพอใจของสาธารณชนต่อการทำงานของหน่วยงาน เพราะในทางปฏิบัติ หากผู้ปฏิบัติไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทชุมชนแล้ว จะเป็นการยากที่จะสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้นมา เพราะประชาชนทั่วไปมักจะมีโอกาสน้อยมากที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือดำเนินการ

๓. กลุ่มแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐและการบริหารจัดการ^{๒๕}

มีแนวคิดและทฤษฎีที่สนับสนุนกลุ่มทฤษฎีนี้ได้แก่ แนวคิดชุมชนนิยม (communitarianism) แนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้รับอิทธิพลจากแนวคิดชุมชนนิยม ซึ่งถูกพัฒนาขึ้นหลังจากมีการฟื้นฟูอุดมคติ small town American values, civic virtues และ moral consensus ขึ้นในสหรัฐอเมริกา ซึ่งให้ความสำคัญกับความเป็น “ชุมชน” มากขึ้น

๔. กลุ่มทฤษฎีการไกล่เกลี่ยของคู่ความ^{๒๖}

มีแนวคิดและทฤษฎีที่สนับสนุนกลุ่มทฤษฎีนี้ได้แก่ ทฤษฎีการแข่งขัน (competitive theory) ถือหลักว่าผู้เจรจาที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ทางกฎหมายและรักษาผลประโยชน์ของลูกความ โดยได้รับผลออกมาเป็นรูปธรรมซึ่งอาจเป็นเงินตราหรือวัตถุ และเข้าใจถึงอำนาจที่ตนมีอยู่และได้ใช้โดยไม่ชักช้าเพื่อประโยชน์ของลูกความ ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าสังคมอยู่ภายใต้การปกครองหรือการครอบงำโดยผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ในสถานการณ์ของการเจรจาแต่ละฝ่ายทั้งนักกฎหมายและลูกความต่างมีความประสงค์บรรลุความต้องการของตนมากที่สุด ทฤษฎีการแข่งขันมองโลกในแง่ที่ว่าทรัพยากรในโลกนี้มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งต้องแบ่งปันโดยการแข่งขันเพื่อให้ประสบความสำเร็จในแต่ละเรื่อง ระบบการแบ่งปันทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ได้แก่ การเจรจา แจกจ่ายโดยอีกฝ่ายหนึ่งได้และอีกฝ่ายหนึ่งสูญเสีย ทฤษฎีการแข่งขันยอมรับว่านักกฎหมายบางคนมีความประสงค์ให้ลูกความของตนได้รับ

สรุป

กระบวนการยุติธรรมทางเลือกนั้นมิพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตามยุคสมัยทั้งในประเทศไทยและนานาอารยประเทศ ซึ่งพอสรุปนิยามความหมายของคำว่า “กระบวนการยุติธรรมทางเลือก”

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน. หน้าเดียวกัน.

^{๒๖} กระบวนการยุติธรรม. กระบวนทัศน์ใหม่ของกระบวนการยุติธรรมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด. (กรุงเทพมหานคร: สำนักกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๔๖). หน้า ๒๖.

ได้ว่า หมายถึง แนวคิดและวิธีดำเนินการใดๆ ต่อคู่กรณีในคดีโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดการใช้กระบวนการยุติธรรมหลัก กล่าวคือ เป็นการระงับข้อพิพาทก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม โดยกระบวนการยุติธรรมทางเลือกรวมทั้งที่มาและเหตุผลบนพื้นฐานที่สำคัญจากหลายแนวความคิดประกอบกัน ได้แก่ แนวความคิดพื้นฐานด้านกฎหมาย แนวความคิดพื้นฐานด้านสังคมวิทยากฎหมาย และแนวความคิดพื้นฐานด้านการบริหารงานยุติธรรม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มแนวคิดทฤษฎีที่น่าสนใจ ได้แก่ กลุ่มทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม กลุ่มทฤษฎีว่าด้วยยุติธรรมชุมชน กลุ่มแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐและการบริหารจัดการ และกลุ่มทฤษฎีการไกล่เกลี่ยของคู่ความซึ่งต่างนำเสนอแนวความคิดโดยอ้างอิงทฤษฎีต่างๆ ในเชิงสนับสนุนให้มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในกระบวนการยุติธรรม

บทที่ ๓

ปัญหาในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในศาลทหาร

โครงสร้างของศาลทหาร

ศาลทหารมีกฎหมายธรรมนูญศาลบัญญัติไว้โดยเฉพาะต่างหากจากศาลยุติธรรม ได้แก่ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ โดยพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้กำหนดให้ศาลทหารมีสามชั้นศาล ได้แก่^๑

๑. ศาลทหารชั้นต้น
๒. ศาลทหารกลาง
๓. ศาลทหารสูงสุด

โดยทั่วไปศาลทหารจึงมีลำดับชั้นศาลเช่นเดียวกับศาลยุติธรรม เว้นแต่ในเวลาที่มีการรบหรือการสงคราม หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก กฎหมายได้ให้อำนาจที่จะจัดตั้ง “ศาลอาญาศึก” ได้ กล่าวคือ เมื่อมีการรบเกิดขึ้นโดยได้มีการกำหนดเขตยุทธบริเวณ และในเขตยุทธบริเวณดังกล่าวมีกำลังทหารไม่น้อยกว่าหนึ่งกองพันหรือมีเรือรบ ป้อม หรือที่มั่นอย่างใด ๆ ของทหาร ผู้บังคับบัญชาของกองกำลังทหารที่ไม่น้อยกว่าหนึ่งกองพันหรือผู้บังคับบัญชาประจำเรือรบ ป้อม หรือที่มั่นดังกล่าว หรือผู้ทำการแทนผู้บังคับบัญชาดังกล่าวได้ตั้งศาลอาญาศึกขึ้นมาเพื่อพิจารณาคดีอาญาที่เกิดขึ้นในยุทธบริเวณนั้นๆ ก็ได้ ศาลทหารในเวลาไม่ปกติและศาลอาญาศึก จะไม่มีการอุทธรณ์ฎีกา ในกรณีศาลอื่นทำหน้าที่แทนศาลในเวลาไม่ปกติ หรือศาลอาญาศึก ให้ศาลนั้นมีอำนาจเช่นเดียวกับศาลอาญาศึก กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คำพิพากษาของศาลอาญาศึกนั้นเป็นอันเสร็จเด็ดขาด ต้องห้ามอุทธรณ์หรือฎีกา

ศาลทหารชั้นต้น

ศาลทหารชั้นต้น เมื่อพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ แบ่งได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้^๒

๑. ศาลจังหวัดทหาร กำหนดให้มีการจัดตั้งศาลหนึ่งในทุกจังหวัดทหาร ยกเว้นเฉพาะจังหวัดทหารที่เป็นที่ตั้งกองบัญชาการมณฑลทหาร มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาได้ทุกกฎหมาย เว้นแต่คดีที่จำเลยมียศทหารชั้นสัญญาบัตร^๓ โดยมีเขตอำนาจตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา^๔ แต่เนื่องจากได้มีการยกเลิกจังหวัดทหารบทุกแห่งและยกเลิกเขตอำนาจศาลจังหวัดทหารบทั้งหมด

^๑ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๖

^๒ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๓๙-๔๔

^๓ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๗

^๔ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๙

^๕ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๗(๑)

ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตอำนาจศาลมณฑลทหาร พ.ศ.๒๕๕๘^๖ ปัจจุบันจึงไม่มีศาลจังหวัดทหารในประเทศไทย สำหรับคดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกใดในวันที่พระราชกฤษฎีกานี้ใช้บังคับ ให้ดำเนินการดังนี้^๗

(๑) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกราชบุรี ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๑๖

(๒) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกกาญจนบุรี ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๑๗

(๓) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกสระบุรี ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๑๘

(๔) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกสระแก้ว ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๑๙

(๕) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกสุรินทร์ ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๕

(๖) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกร้อยเอ็ด ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๗

(๗) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกพะเยา ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๔

(๘) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกอุดรดิตถ์ ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๕

(๙) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกเพชรบูรณ์ ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๖

(๑๐) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกเชียงราย ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๗

(๑๑) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกพิษณุโลก ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๙

(๑๒) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกตาก ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๑๐

(๑๓) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกทุ่งสง ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๔๓

^๖ “พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตอำนาจศาลมณฑลทหาร พ.ศ.๒๕๕๘”. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนที่ ๘๖ ก ฉบับวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๕๘ หน้า ๑๐๔-๑๑๐.

^๗ พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตอำนาจศาลมณฑลทหาร พ.ศ.๒๕๕๘ มาตรา ๖

(๑๔) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกชุมพร ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๔๔

(๑๕) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกสุราษฎร์ธานี ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๔๕

(๑๖) คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลจังหวัดทหารบกปัตตานี ให้พิจารณาพิพากษาในศาลมณฑลทหารบกที่ ๔๖

๒. ศาลมณฑลทหารบก กำหนดให้มีการจัดตั้งศาลหนึ่งในทุกมณฑลทหารบกเว้นแต่มณฑลทหารบกนั้นเป็นที่ตั้งของศาลทหารกรุงเทพ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาได้ทุกบทกฎหมาย เว้นแต่คดีที่จำเลยมียศทหารชั้นนายพลหรือเทียบเท่า^๘ โดยมีเขตอำนาจตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาพระราชกฤษฎีกาในที่นี่คือ พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตอำนาจศาลมณฑลทหารบก พ.ศ.๒๕๕๘ ซึ่งพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวได้กำหนดให้จัดตั้งศาลมณฑลทหารบกจำนวนทั้งสิ้น ๓๔ ศาล แต่ละศาลมีเขตอำนาจดังต่อไปนี้^๙

(๑) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๑๒ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดนครนายก และจังหวัดฉะเชิงเทรา

(๒) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๑๓ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดลพบุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดอ่างทอง

(๓) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๑๔ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดชลบุรี และจังหวัดระยอง

(๔) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๑๕ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

(๕) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๑๖ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดสมุทรสาคร

(๖) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๑๗ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี

(๗) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๑๘ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดสระบุรี และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๘) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๑๙ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด

(๙) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๐ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดชัยภูมิ

^๘ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๒๑

^๙ พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตอำนาจศาลมณฑลทหารบก พ.ศ.๒๕๕๘ มาตรา ๔

- (๑๐) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๒ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดอุบลราชธานี และ
จังหวัดอำนาจเจริญ
- (๑๑) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๓ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดขอนแก่น และ
จังหวัดกาฬสินธุ์
- (๑๒) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๔ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดอุดรธานี และ
จังหวัดหนองคาย
- (๑๓) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๕ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดสุรินทร์ และ
จังหวัดศรีสะเกษ
- (๑๔) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๖ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดบุรีรัมย์ และ
จังหวัดมหาสารคาม
- (๑๕) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๗ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดร้อยเอ็ด และ
จังหวัดยโสธร
- (๑๖) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๘ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดเลย และจังหวัด
หนองบัวลำภู
- (๑๗) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๙ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดสกลนคร และ
จังหวัดบึงกาฬ
- (๑๘) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๑๐ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดนครพนม และ
จังหวัดมุกดาหาร
- (๑๙) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๑ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดนครสวรรค์
จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดอุทัยธานี
- (๒๐) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๒ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดลำปาง
- (๒๑) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๓ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัด
แม่ฮ่องสอน และจังหวัดลำพูน
- (๒๒) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๔ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดพะเยา
- (๒๓) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๕ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดอุตรดิตถ์ และ
จังหวัดแพร่
- (๒๔) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๖ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดเพชรบูรณ์ และ
จังหวัดพิจิตร
- (๒๕) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๗ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดเชียงราย
- (๒๖) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๘ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดน่าน
- (๒๗) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๙ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดพิษณุโลก และ
จังหวัดสุโขทัย
- (๒๘) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๑๐ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดตาก

(๒๙) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๔๑ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจาก อำเภอทุ่งสง และจังหวัดภูเก็ต

(๓๐) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๔๒ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสตูล

(๓๑) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๔๓ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดกระบี่ และจังหวัดตรัง

(๓๒) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๔๔ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดชุมพร และจังหวัดระนอง

(๓๓) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๔๕ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดพังงา

(๓๔) ศาลมณฑลทหารบกที่ ๔๖ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดยะลา

อย่างไรก็ดี ยังมีศาลมณฑลทหารที่ในปัจจุบันยังมีได้จัดตั้งและเปิดทำการ ได้แก่ ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๖ ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๘ ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๙ ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๑๐ และศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๘ ซึ่งพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตอำนาจศาลมณฑลทหาร พ.ศ.๒๕๕๘ ก็ได้กำหนดให้ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๑ ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๓ ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๔ ศาลมณฑลทหารบกที่ ๒๒ และศาลมณฑลทหารบกที่ ๓๒ เป็นศาลที่มีเขตอำนาจพิจารณาคดี แทนศาลดังกล่าวไปพลางก่อน ตามลำดับ^{๑๐}

๓. ศาลทหารกรุงเทพ มีเพียงศาลเดียว ตั้งอยู่ที่กรมพระธรรมนุญ ถนนหลักเมือง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาได้ทุกบทกฎหมายโดยไม่จำกัดยศของจำเลย^{๑๑} และมีเขตอำนาจไม่จำกัดพื้นที่ แต่โดยปกติถ้าการกระทำผิดนั้นเกิดขึ้นในท้องถื่นที่มีศาลทหาร ก็ให้พิจารณาพิพากษาในศาลทหารท้องถื่นนั้น^{๑๒}

๔. ศาลประจำหน่วยทหาร มีอำนาจเหนือบุคคลที่สังกัดหน่วยทหารนั้น โดยไม่จำกัดพื้นที่^{๑๓} จัดตั้งได้ในกรณีที่มีหน่วยทหารปฏิบัติหน้าที่อยู่นอกราชอาณาจักรหรือกำลังเดินทางเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่นอกราชอาณาจักร และมีกำลังทหารไม่น้อยกว่าหนึ่งกองพัน ซึ่งกำลังทหารกองทัพบกใดมีจำนวนเท่าใดจึงจะถือว่าไม่น้อยกว่าหนึ่งกองพันนั้น ให้เป็นไปตามที่กระทรวงกลาโหม

^{๑๐} พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตอำนาจศาลมณฑลทหาร พ.ศ.๒๕๕๘ มาตรา ๔

^{๑๑} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๘๘ มาตรา ๑๗(๒)

^{๑๒} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๘๘ มาตรา ๒๒

^{๑๓} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๘๘ มาตรา ๑๗(๒)

กำหนด มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาได้ทุกบทกฎหมาย เว้นแต่คดีที่จำเลยมียศทหารชั้นนายพล หรือเทียบเท่า^{๑๔}

จึงกล่าวได้ว่า การพิจารณาว่าศาลชั้นต้นศาลใดมีอำนาจพิจารณาพิพากษานั้นขึ้นอยู่กับชั้นยศของจำเลยด้วยเป็นสำคัญ กล่าวคือ ศาลจังหวัดทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่จำเลยเป็นพลทหารถึงนายทหารชั้นประทวน ศาลมณฑลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่จำเลยเป็นพลทหารถึงนายทหารชั้นยศพันเอกพิเศษหรือเทียบเท่า ในที่นี้คือ กรณีที่จำเลยเป็นทหารบก ต้องมีชั้นยศไม่เกินกว่าพันเอกพิเศษ หรือ ชั้นยศนาวาเอกพิเศษ ในกรณีที่เป็นทหารเรือ หรือชั้นยศนาวาอากาศเอกพิเศษ กรณีที่เป็นทหารอากาศ ด้วยเหตุนี้ การยกเลิกจังหวัดทหารบกทุกแห่งและยกเลิกเขตอำนาจศาลจังหวัดทหารบกทั้งหมดดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงไม่ทำให้เกิดช่องว่าง เนื่องจากคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลจังหวัดทหารบกนั้นเป็นคดีที่ศาลมณฑลทหารก็มีอำนาจพิจารณาพิพากษาด้วยเช่นกัน ในทางปฏิบัติจึงเป็นเพียงการเปลี่ยนจากการดำเนินคดีในศาลจังหวัดทหารมาเป็นศาลมณฑลทหารแทน ส่วนศาลทหารกรุงเทพนั้นมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่จำเลยเป็นพลทหารถึงผู้ที่มีชั้นยศนายพล ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของจำเลยทุกชั้นยศ ส่วนศาลประจำหน่วยทหาร มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่จำเลยเป็นพลทหารถึงนายทหารชั้นยศพันเอกพิเศษหรือเทียบเท่า เช่นเดียวกับศาลมณฑลทหาร

ศาลทหารกลาง

ศาลทหารกลาง เทียบได้กับศาลอุทธรณ์ในระบบศาลยุติธรรม ตั้งอยู่ที่กรมพระธรรมนูญ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีอำนาจพิจารณาพิพากษาบรรดาคดีที่คู่ความใช้สิทธิอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารชั้นต้นตามกฎหมาย^{๑๕}

ศาลทหารสูงสุด

ศาลทหารสูงสุด เทียบได้กับศาลฎีกาในระบบศาลยุติธรรม ตั้งอยู่ในอาคารสำนักงาน ปลัดกระทรวงกลาโหม ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร มีอำนาจพิจารณาพิพากษาบรรดาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารกลาง และคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารชั้นต้นโดยตรงไปยังศาลทหารสูงสุด ซึ่งคดีที่ศาลทหารสูงสุดได้พิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งแล้วให้เป็นอันถึงที่สุด^{๑๖}

เห็นได้ว่า โครงสร้างของ “ศาลทหารในเวลาปกติ” จะมีการพิจารณาได้ถึงสามชั้นศาล เช่นเดียวกับศาลยุติธรรมทั่วไป แต่เมื่อมีการประกาศใช้กฎอัยการศึก ศาลทหารจะเปลี่ยนเป็น “ศาลทหารในเวลาไม่ปกติ” ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดในระหว่างที่มีการประกาศกฎอัยการศึก

^{๑๔} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๒๑

^{๑๕} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๒๓

^{๑๖} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๒๔

จะไม่มีสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกา การประกาศให้พลเรือนที่ทำความผิดในคดีบางประเภทขึ้นศาลทหารหลังมีการยึดอำนาจเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ซึ่งอยู่ในระหว่างที่มีการประกาศกฏอัยการศึก ทำให้พลเรือนที่ไม่เห็นด้วยกับคำพิพากษาของศาลทหารไม่สามารถอุทธรณ์หรือฎีกาคดีของตนได้ จนกระทั่งวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๘ คณะรักษาความสงบแห่งชาติประกาศยกเลิกกฏอัยการศึกและอาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญชั่วคราว มาตรา ๔๔ ออกประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ ๓/๒๕๕๘ มาใช้แทนกฏอัยการศึก ทำให้ศาลทหารกลายเป็นศาลในเวลาปกติ ซึ่งคู่ความมีสิทธิอุทธรณ์และฎีกาคำพิพากษาได้ตามหลักกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ยังเป็นที่ถกเถียงในเรื่องการตีความอยู่มากว่า คดีที่พิจารณาเสร็จไปแล้วในศาลทหารชั้นเดียวหรือคดีที่กำลังพิจารณาอยู่ จะมีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาด้วยหรือไม่ ทั้งนี้คดีที่คู่ความจะมีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาจะพิจารณาจากวันที่การกระทำความผิดเกิดขึ้น หากเกิดขึ้นหลังการยกเลิกกฏอัยการศึก ก็มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้ ส่วนคดีที่พิจารณาค้างอยู่นั้นแม้กฏอัยการศึกจะถูกยกเลิกไปแล้วแต่คู่ความก็ยังไม่สิทธิอุทธรณ์ฎีกาอยู่ได้ บางคดีแม้ว่าการจับกุมตัว การตั้งข้อกล่าวหา หรือยื่นฟ้องจะเกิดขึ้นหลังวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๘ แต่ก็พิจารณาที่วันกระทำความผิดเท่านั้น หากการกระทำเกิดขึ้นก่อนวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๘ แต่กว่าจะรู้ตัวและจับกุมได้หลังการยกเลิกกฏอัยการศึก จำเลยในศาลทหารก็จะมีสิทธิอุทธรณ์ฎีกา

สำหรับระยะเวลาในการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกา เดิมพระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๕๔๘ มาตรา ๖๑ กำหนดว่า ต้องยื่นภายในสิบห้าวัน ปัจจุบันได้พิจารณาแก้ไขเรียบร้อยแล้วเป็น ๓๐ วัน นับแต่วันอ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้จำเลยฟัง ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร (ฉบับที่ ๘) พ.ศ.๒๕๕๘^{๑๗} มาตรา ๑๓ โดยมีผลบังคับใช้ถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป กล่าวคือ นับแต่วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘ เมื่อประกาศแล้วมีผลใช้กับทุกคดีโดยไม่ต้องพิจารณาว่าคดีเกิดขึ้นก่อนหรือหลังการแก้ไขกฎหมาย ซึ่งสิทธิในการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาในศาลทหาร ก็มีเงื่อนไขเช่นเดียวกับการอุทธรณ์หรือฎีกาในศาลพลเรือน ซึ่งต้องพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประกอบด้วย หากเป็นคดีความผิดเล็กน้อยศาลอาจไม่อนุญาตให้ยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริง แต่การอุทธรณ์ในปัญหาข้อกฎหมายสามารถอุทธรณ์หรือฎีกาได้เสมอ

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาระยะเวลาการพิจารณาคดีพบว่า ในปี พ.ศ.๒๕๕๙ ซึ่งเป็นปีที่ศาลทหารมีคดีที่ขึ้นสู่ศาลตามกฏอัยการศึก เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ แล้ว โดยศาลทหารชั้นต้นทั้งหมดมีค่าเฉลี่ยระยะเวลาในการพิจารณาคดี แบ่งได้ตามประเภทคดี ๔ ประเภท ดังนี้^{๑๘}

^{๑๗} “พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร (ฉบับที่ ๘) พ.ศ.๒๕๕๘”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๒ ตอนที่ ๔๐ ก, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๘.

^{๑๘} ศาลทหารกรุงเทพ. “หนังสือศาลทหารกรุงเทพ ที่ กท ๐๒๐๒.๓/๓๒๓ เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลสถิติคดีของศาลทหารกรุงเทพ”. ลงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๑. คดีที่ไม่ต้องสืบพยานประกอบคำรับสารภาพ
พิจารณาคดีแล้วเสร็จภายใน ๑ วัน (ในวันที่ศาลนัดถามคำให้การ)
๒. คดีที่ต้องสืบพยานประกอบคำรับสารภาพ
พิจารณาคดีแล้วเสร็จภายใน ๓-๕ เดือน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจำนวนพยานที่คู่ความนำเข้าสู่สืบ และจำนวนพยานมาศาลตามกำหนดนัด
๓. คดีที่จำเลยให้การปฏิเสธ และไม่ใช้คดีความผิดเกี่ยวกับการทุจริต
พิจารณาคดีแล้วเสร็จภายใน ๑ ปี ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจำนวนพยานที่คู่ความนำเข้าสู่สืบ และจำนวนพยานมาศาลตามกำหนดนัด
๔. คดีที่จำเลยให้การปฏิเสธ และเป็นคดีความผิดเกี่ยวกับการทุจริต
พิจารณาคดีแล้วเสร็จมากกว่า ๑ ปี ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจำนวนพยานที่คู่ความนำเข้าสู่สืบ และจำนวนพยานมาศาลตามกำหนดนัด

จากค่าเฉลี่ยข้างต้น จึงกล่าวได้ว่า ระยะเวลาในการพิจารณาจะมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับจำนวนพยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบในศาลและความตรงต่อเวลาของคู่ความและพยานบุคคลเป็นสำคัญ คดีที่จำเลยรับสารภาพ ศาลก็จะมีคำพิพากษาในคดีดังกล่าวได้อย่างรวดเร็วกว่าคดีที่จำเลยให้การปฏิเสธซึ่งศาลต้องอาศัยการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งหมดที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณา จึงนับว่าไม่แตกต่างจากศาลยุติธรรมอื่น ทั้งนี้หากไม่มีคู่ความฝ่ายใดอุทธรณ์ฎีกา การดำเนินคดีก็จะสิ้นสุดที่กระบวนการพิจารณาของศาลทหารชั้นต้นโดยคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารนั้น

คดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหาร

แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ จะถูกยกเลิกโดยประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ ใช้บังคับในห้วงเวลาหนึ่งก็ตาม แต่อำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลทุกศาล รวมถึงศาลทหารยังคงดำเนินไปเช่นเดิม ส่วนเรื่องขอบอำนาจหน้าที่และวิธีพิจารณาคดีของศาลทหารนั้นมีปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๗ และกำหนดให้ศาลทหารสังกัดอยู่ในกระทรวงกลาโหม โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นผู้รับผิดชอบงานด้านธุรการของศาลเท่านั้น ส่วนการพิจารณาพิพากษาคดี การมีคำสั่ง การบังคับ การพิจารณาต่างๆ ให้อยู่ในดุลพินิจของศาลทหารโดยเฉพาะ

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐ พบว่ามีบทบัญญัติเรื่องเขตอำนาจศาลทหารไว้ในมาตรา ๑๙๙ โดยบัญญัติให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่ผู้กระทำผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและคดีอื่น จากบทบัญญัติดังกล่าวจึงมีข้อสังเกตสามประการดังนี้

ข้อสังเกตแรก คดีที่อยู่ในเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหารต้องเป็นคดีอาญาเท่านั้น กล่าวคือ เป็นคดีที่ผู้กระทำผิดต้องระวางโทษทางอาญา ซึ่งมีได้จำเพาะแต่ฐานความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาเท่านั้น แต่อาจเป็นกรณีความผิดตามกฎหมายอื่นที่มีโทษทางอาญาด้วย

เช่น พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ เป็นต้น

แต่หากพิจารณาต่อไปถึงมาตรา ๑๓ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ พบว่า ศาลทหารมิได้มีอำนาจหน้าที่เพียงคดีอาญาหรือกฎหมายอื่นในทางอาญาเท่านั้น แต่ยังมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีความผิดต่อกฎหมายทหารในคดีซึ่งผู้กระทำผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะที่กระทำผิด และมีอำนาจสั่งลงโทษบุคคลใด ๆ ที่กระทำผิดฐานละเมิดอำนาจศาลตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งด้วย ซึ่งคดีที่ไม่ใช่คดีอาญาเหล่านี้อาจตีความได้ว่า อยู่ในความหมายของคำว่า “คดีอื่น” ตามบัญญัติรัฐธรรมนูญ

ข้อสังเกตที่สอง ผู้กระทำผิดต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร กล่าวคือ ศาลทหารมีเขตอำนาจเหนือบุคคลดังต่อไปนี้^{๑๙}

- (๑) นายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการ
 - (๒) นายทหารชั้นสัญญาบัตรนอกประจำการ เฉพาะเมื่อกระทำผิดต่อคำสั่งหรือข้อบังคับตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร
 - (๓) นายทหารประทวนและพลทหารกองประจำการหรือประจำการ หรือบุคคลที่รับราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร
 - (๔) นักเรียนทหารตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด
 - (๕) ทหารกองเกินที่ถูกเข้ากองประจำการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้รับตัวไว้เพื่อให้เข้ารับราชการประจำอยู่ในหน่วยทหาร
 - (๖) พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร เมื่อกระทำผิดในหน้าที่ราชการทหาร หรือกระทำผิดอย่างอื่นเฉพาะในหรือบริเวณ อาคาร ที่ตั้งหน่วยทหาร ที่พักร้อน พักแรม เรือ อากาศยาน หรือยานพาหนะใด ๆ ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร
 - (๗) บุคคลซึ่งต้องขังหรืออยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารโดยชอบด้วยกฎหมาย
 - (๘) เซลยศึกหรือชนชาติศัตรูซึ่งอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร
- และข้อสังเกตประการสุดท้าย บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญดังกล่าวได้เปิดช่องให้ศาลทหารมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอื่นด้วยได้ อาทิ กรณีความผิดตามประกาศหรือคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เนื่องจากประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ข้อ ๒ กำหนดให้คดีความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตั้งแต่มาตรา ๑๐๗ ถึงมาตรา ๑๑๒ ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร ตั้งแต่มาตรา ๑๑๓ ถึงมาตรา ๑๑๘ ยกเว้นความผิดซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตพื้นที่ที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ.๒๕๕๑ หรือพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.๒๕๔๘ และความผิดตามประกาศ

^{๑๙} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๖

หรือคำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร หรือประกาศ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๘/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ กำหนดให้คดีที่ ประกอบด้วยกรกระทำหลายอย่างเกี่ยวโยงกัน แม้แต่ละอย่างจะเป็นความผิดได้ในตัวเองและไม่อยู่ใน อำนาจศาลทหาร ก็ให้อยู่ในอำนาจของศาลทหารที่จะพิจารณาพิพากษาด้วย เป็นต้น

มีคดีตัวอย่างของศาลทหารกรุงเทพที่พิจารณาพิพากษากรณีความผิดตามประกาศหรือ คำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ โดยมีข้อเท็จจริงดังนี้

ก. เมื่อระหว่างวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๗ ถึงวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๗ เวลากลางวัน และกลางคืนต่อเนื่องกัน อันเป็นวันและเวลาที่อยู่ในระหว่างประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร จำเลยบังอาจมีอาวุธปืนพกหรือลเวอ์ (ประกอบขึ้นเอง) ขนาด .๒๒ MAGNUM จำนวน ๑ กระบอก กับกระสุนปืนลูกกรด ขนาด .๒๒ LONG RIFLE จำนวน ๑ นัด ซึ่งมีได้จดทะเบียนตามกฎหมายไว้ใน ครอบครองโดยมิได้รับอนุญาตจากนายทะเบียนท้องที่

ข. เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๗ เวลากลางวัน อันเป็นวันและเวลาที่อยู่ในระหว่าง ประกาศกฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร จำเลยบังอาจพาอาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืนดังกล่าวตามข้อ ก. ติดตัวโดยมิได้รับใบอนุญาตให้มีอาวุธปืนติดตัวไปในบริเวณกลางซอยเอกชัย ๗๖ อันเป็นทาง สาธารณะ โดยไม่มีเหตุสมควร จำเป็น และเร่งด่วน ตามสมควรแก่พฤติการณ์

ค. เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๗ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ ได้ออกประกาศคณะ รักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๖๒/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๗ ข้อ ๑ กำหนดให้ผู้ที่มียาอาวุธ ปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิด โดยมิได้รับอนุญาต หรือที่มีกฎหมายห้ามออกใบอนุญาต ตาม กฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิด ส่งมอบต่อนายทะเบียนท้องที่ภายในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๗ จำเลยซึ่งมีอาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืนตามข้อ ก. ไว้ในครอบครองอยู่ก่อน วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๗ และได้ทราบประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๖๒/๒๕๕๗ ดังกล่าวแล้ว เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๗ เวลากลางวันก่อนเที่ยง อันเป็นวันและเวลาที่อยู่ใน ระหว่างประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร จำเลยบังอาจฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามประกาศคณะ รักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๖๒/๒๕๕๗ ดังกล่าว โดยจำเลยไม่นำอาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืนที่ จำเลยมีไว้ในครอบครองตามข้อ ก. ส่งมอบต่อนายทะเบียนท้องที่ตามกฎหมาย ภายในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๗ เจ้าพนักงานจับจำเลยได้พร้อมอาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืนตามข้อ ก. ดังกล่าว เป็นของกลาง

คดีตัวอย่างกรณีความผิดต่อประกาศและคำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติอีกคดีหนึ่ง ข้อเท็จจริงมีว่า คดีได้ความตามฟ้องโจทก์ประกอบด้วยคำรับสารภาพของจำเลยฟังได้ว่า จำเลยเป็น บุคคลพลเรือนได้กระทำความผิดตามประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ อันเป็นความผิดที่คณะกรรมการ รักษาความสงบแห่งชาติประกาศให้เป็นคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร เพื่อให้การรักษาความสงบและการ แก้ไขปัญหาบ้านเมืองเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ตามประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ เรื่อง ความผิดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหาร ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ ข้อ ๒ กล่าวคือ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗ คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้

ออกประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๔๑/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง กำหนดให้การฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งเรียกบุคคลให้มารายงานตัวเป็นความผิด กำหนดเคร่งครัด เด็ดขาดให้บุคคลผู้ฝ่าฝืนไม่มารายงานตัวตามคำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติต้องระวางโทษทาง อาญา และเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๕๗ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ ได้ออกคำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๕๗/๒๕๕๗ เรื่อง ให้บุคคลมารายงานตัวเพิ่ม ลงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๕๗ สั่งให้ จำเลยซึ่งเป็นบุคคลที่มีรายชื่อตามคำสั่งดังกล่าวในลำดับที่ ๑๑ เข้ามารายงานตัว ณ ห้องจามจู้รี สโมสรทหารบก เทเวศร์ ในที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗ เวลา ๑๐.๐๐ นาฬิกา ถึง ๑๒.๐๐ นาฬิกา เพื่อให้ การรักษาความสงบและการแก้ไขปัญหาบ้านเมืองเป็นไปด้วยความเรียบร้อย จำเลยซึ่งได้ทราบ ประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๔๑/๒๕๕๗ และคำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติที่ ๕๗/๒๕๕๗ ทั้งสองฉบับดังกล่าวแล้ว จำเลยได้กระทำผิดกฎหมาย กล่าวคือ เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗ เวลากลางวัน ภายหลังเวลา ๑๒.๐๐ นาฬิกา อันเป็นวันและเวลาที่อยู่ในระหว่าง ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร และในระหว่างที่ประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ใช้บังคับ จำเลยซึ่งเป็นบุคคลผู้มีรายชื่อให้เข้ามา รายงานตัวต่อคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ตามคำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๕๗/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๕๗ บังอาจฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามคำสั่งเรียกบุคคลให้มารายงานตัวตามคำสั่ง คณะรักษาความสงบแห่งชาติ โดยไม่เข้ารายงานตัวต่อคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ณ ห้องจามจู้รี สโมสรทหารบก เทเวศร์ ในวันอังคารที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗ เวลา ๑๐.๐๐ นาฬิกา ถึง ๑๒.๐๐ นาฬิกา อันเป็นความผิดตามประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๔๑/๒๕๕๗ เรื่อง กำหนดให้การฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งเรียกบุคคลให้มารายงานตัวเป็นความผิด ลงวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ข้อ ๑ และคำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๕๗/๒๕๕๗ เรื่อง ให้บุคคล มารายงานตัวเพิ่ม ลงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๕๗

จึงพอสรุปได้ว่า โดยหลักทั่วไปศาลทหารมีอำนาจพิจารณาคดีตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เว้นแต่เป็นคดีดังต่อไปนี้

(๑) คดีที่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารกับบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารกระทำผิดด้วยกัน

(๒) คดีที่เกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลพลเรือน

(๓) คดีที่ต้องดำเนินในศาลคดีเด็กและเยาวชน

(๔) คดีที่ศาลทหารเห็นว่าไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

โดยคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารดังกล่าวให้ดำเนินคดีในศาลพลเรือน แต่แม้จะเป็นคดีที่เข้ากรณียกเว้นดังกล่าว หากมีประกาศคำสั่งหรือกฎหมายใดเป็นการเฉพาะให้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร คดีดังกล่าวก็ต้องนำขึ้นสู่ศาลทหาร

ขั้นตอนการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในศาลทหาร

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในศาลทหารกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในศาลพลเรือน โดยหลักทั่วไปการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในศาลทหาร จะเป็นไปตามกฎหมาย กฎ และข้อบังคับ ซึ่งออกตามกฎหมายฝ่ายทหารมาใช้บังคับ โดยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาทหาร ซึ่งมาตรา ๔๕ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ ภาค ๕ ว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาทหาร ซึ่งมาตรา ๔๕ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว บัญญัติว่า “วิธีพิจารณาความอาญาทหาร ให้นำกฎหมาย กฎ และข้อบังคับซึ่งออกตามกฎหมายฝ่ายทหารมาใช้บังคับ ถ้าไม่มีกฎหมาย กฎ และข้อบังคับฝ่ายทหาร ก็ให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาใช้บังคับอนุโลม ถ้าวิธีพิจารณาข้อใดซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่จะใช้ได้” กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาทหาร จึงนำมาใช้บังคับตามลำดับ ดังนี้

๑. กฎหมาย กฎ และข้อบังคับฝ่ายทหาร
๒. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
๓. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาแพ่ง

สำหรับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิธีพิจารณาความของศาลทหาร ได้แก่

๑. ประมวลกฎหมายอาญาทหาร มาตรา ๑๒ บัญญัติว่า “เมื่อศาลทหารพิพากษาเด็ดขาดให้ลงโทษแก่ทหารคนใด ท่านว่าให้ผู้ซึ่งบังคับบัญชาทหาร ผู้มีอำนาจสั่งให้ลงโทษตามคำพิพากษานั้นวินิจฉัยตามเหตุการณ์ ถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้อ่านคำพิพากษาให้จำเลยฟังต่อหน้าประชุมทหารหมู่หนึ่งหมู่ใด ตามที่เห็นสมควรก็ได้” ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กล่าวถึงการอ่านคำพิพากษาคดีของศาลทหารไว้เป็นการเฉพาะ โดยเจตนารมณ์ของบทบัญญัติดังกล่าวก็เพื่อให้หมู่ทหารเกิดความเกรงกลัวอำนาจเด็ดขาดของกฎหมายและอำนาจของผู้บังคับบัญชาทหารนั่นเอง จึงแตกต่างจากศาลพลเรือนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๘๒ ที่ศาลจะต้องอ่านให้คู่ความฟังในศาลโดยเปิดเผยในศาลเท่านั้น

๒. กฎอัยการศึก พ.ศ.๒๔๕๗ มาตรา ๗ มาตรา ๗ ทวิ และมาตรา ๗ ตริ ได้บัญญัติเรื่องการประกาศให้คดีใดอยู่ในอำนาจศาลทหาร ผลก็คือว่า เมื่อประกาศใช้กฎอัยการศึกแล้ว คดีนั้นๆ เป็นคดีที่ต้องห้ามอุทธรณ์หรือฎีกา

๓. พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตอำนาจศาลมณฑลทหาร พ.ศ.๒๕๕๘ ซึ่งกำหนดเรื่องเขตอำนาจศาลทหารไว้เป็นการเฉพาะและใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน

สำหรับกฎของฝ่ายทหารในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความนั้นยังไม่ปรากฏว่ามีการตราขึ้นใช้บังคับ ส่วนข้อบังคับของฝ่ายทหารที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความนั้นมีดังนี้

๑. ข้อบังคับซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหารฯ โดยตรง ได้แก่

๑.๑ ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยกำหนดกำลังทหารเพื่อตั้งศาลประจำหน่วยทหาร พ.ศ.๒๔๙๙

๑.๒ ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยตุลาการศาลทหาร พ.ศ.๒๕๒๘

๑.๓ ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยตุลาการศาลทหาร (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๒๘

๑.๔ ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยอัยการศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๙

๑.๕ ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยนายทหารพระธรรมนูญ พ.ศ.๒๔๙๙

๑.๖ ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยจำศาลทหาร พ.ศ.๒๕๒๖

๑.๗ ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยทนาย พ.ศ.๒๔๙๙

๒. ข้อบังคับซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา ๘ แห่งประมวลกฎหมายอาญาทหาร ได้แก่ ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยการลงทัณฑ์ทหารขาดหนีราชการ พ.ศ.๒๕๒๘

จึงกล่าวได้ว่า การดำเนินกระบวนการยุติธรรมในศาลทหาร จะดำเนินตามกฎหมาย กฎ และข้อบังคับฝ่ายทหารก่อนเป็นลำดับแรก ต่อเมื่อไม่มีบัญญัติหรือกำหนดไว้ในเรื่องนั้นเป็นการเฉพาะ จึงให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่หากไม่มีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติไว้ในเรื่องนั้นอีกเช่นกัน ก็ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม ซึ่งในส่วนของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับของฝ่ายทหารนั้นอาจสร้างความกังวลใจให้แก่ฝ่ายพลเรือนที่ต้องขึ้นศาลทหาร เนื่องจากไม่มีความคุ้นเคยต่อกฎหมาย กฎ และข้อบังคับดังกล่าว ซึ่งมีได้มีเฉพาะกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติ ดังเช่น พระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ เท่านั้น

นอกจากกฎหมายวิธีพิจารณาคดีในศาลทหารที่มีความแตกต่างจากศาลพลเรือนแล้ว ผู้ที่ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีในศาลทหารก็มีความแตกต่างจากศาลพลเรือน โดยบุคคลที่ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีในศาลทหาร จะเรียกว่า “ตุลาการ” อย่างไรก็ตาม แม้จะใช้คำเรียกที่แตกต่างจากศาลยุติธรรมซึ่งเรียกบุคคลซึ่งทำหน้าที่เดียวกันนี้ว่า “ผู้พิพากษา” แต่โดยอำนาจหน้าที่และการกระทำการในพระปรมาภิไธยแห่งองค์พระมหากษัตริย์ก็ได้มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด โดยตุลาการศาลทหารนั้นแบ่งได้เป็นสองประเภท คือ

๑. ตุลาการพระธรรมนูญ คือ ผู้ที่เป็นนายทหารสัญญาบัตร ซึ่งสำเร็จการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป เป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา และคุณสมบัติอื่นใดตามที่ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยตุลาการศาลทหาร พ.ศ.๒๕๒๘ กำหนด^{๒๐} นอกจากนี้ยังต้องมีชั้นยศตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ กล่าวคือ กรณีของศาลทหารชั้นต้น ต้องเป็นนายทหารชั้นนายร้อย นายเรือ หรือนายเรืออากาศขึ้นไป กรณีของศาลทหารกลาง ต้องเป็นนายทหารชั้นนายพัน นายนาวา หรือนายนาวาอากาศขึ้นไป ส่วนศาลทหารสูงสุด ต้องเป็นนายทหาร

^{๒๐} ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยตุลาการศาลทหาร พ.ศ.๒๕๒๘ ข้อ ๔

ชั้นพันเอก นาวาเอก หรือนาวาอากาศเอก ซึ่งรับเงินเดือนอัตราพันเอกพิเศษ นาวาเอกพิเศษ หรือนาวาอากาศเอกพิเศษ หรือนายทหารชั้นนายพล^{๒๑}

๒. ตุลาการ คือ นายทหารสัญญาบัตร ซึ่งปกติเป็นผู้บังคับบัญชาของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้บังคับบัญชาทหารของหน่วยต่างๆ ในพื้นที่ของศาลทหารนั้น โดยเข้าร่วมเป็นองค์คณะในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่บุคคลซึ่งอยู่ในอำนาจศาลทหารกระทำความผิดซึ่งไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติปริญญาทางกฎหมาย โดยในศาลชั้นต้นตุลาการประเภทนี้ต้องมียศทหารสูงกว่าหรือเท่ากับจำเลยที่มียศทหารสูงสุดในขณะฟ้อง โดยมีฐานะเป็นตุลาการที่มีใช้ตุลาการพระธรรมนูญหรือตุลาการร่วม

สำหรับองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีในศาลทหาร กรณีของศาลทหารชั้นต้น จะมีองค์คณะตุลาการ ๓ นาย โดยแบ่งออกเป็น

๑. ศาลจังหวัดทหาร มีองค์คณะตุลาการ จำนวน ๓ นาย ประกอบด้วย ตุลาการพระธรรมนูญ ๑ นาย และนายทหารชั้นสัญญาบัตร ๒ นาย ซึ่งต้องมียศทหารสูงกว่าหรือเทียบเท่าจำเลยที่มียศทหารสูงสุดโดยยศของจำเลยถือขณะที่ฟ้องคดี^{๒๒}

๒. ศาลมณฑลทหาร ศาลทหารกรุงเทพ และศาลทหารประจำหน่วย มีองค์คณะตุลาการจำนวน ๓ นาย ประกอบด้วย ตุลาการพระธรรมนูญ ๑ นาย และนายทหารชั้นสัญญาบัตร ๒ นาย

๓. ศาลทหารกลาง มีองค์คณะตุลาการจำนวน ๕ นาย ประกอบด้วย ตุลาการพระธรรมนูญ ๒ นาย และนายทหารชั้นนายพล ๑ หรือ ๒ นาย นายทหารชั้นนายพัน นายนาวา หรือนายนาวาอากาศขึ้นไป ๑ หรือ ๒ นาย

๔. ศาลอาญาศึก มีองค์คณะตุลาการจำนวน ๓ นาย ซึ่งเป็นนายทหารสัญญาบัตร^{๒๓}

ในการแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลทหาร ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้เป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งในทางปฏิบัติทรงมอบพระราชอำนาจดังกล่าวให้แก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และผู้บังคับบัญชาทหารในบางกรณีดังนี้

๑. ตุลาการศาลทหารสูงสุด และตุลาการศาลทหารกลาง ให้นำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งและถอดถอน

๒. ตุลาการศาลทหารชั้นต้น และศาลทหารประจำหน่วย พระมหากษัตริย์ทรงมอบพระราชอำนาจแก่ผู้บังคับบัญชาทหาร และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอน

๓. ตุลาการในศาลทหารชั้นต้น ผู้มีอำนาจบังคับบัญชาจังหวัดทหาร เป็นผู้ที่มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการศาลมณฑลทหาร ผู้มีอำนาจบังคับบัญชาหน่วยทหาร เป็นผู้ที่มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการ

^{๒๑} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๘๘ มาตรา ๒๖ และมาตรา ๓๒

^{๒๒} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๘๘ มาตรา ๒๗-๒๙ และมาตรา ๔๑

ศาลประจำหน่วย และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งศาลประจำหน่วยทหาร และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการศาลทหารกรุงเทพ^{๒๓}

เมื่อพิจารณาขั้นตอนการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในศาลทหาร จากโครงสร้างของ กระบวนการยุติธรรมในศาลทหาร ตามแผนก ก แล้ว โดยหลัก มิได้มีความแตกต่างจากวิธีพิจารณา ความอาญาในศาลพลเรือน ซึ่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของศาลทหารตามพระราชบัญญัติ ธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ กำหนดกระบวนการและรูปแบบการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและ จำเลยไว้เหมือนกับศาลพลเรือน เช่น การควบคุมตัวผู้ต้องหา การสอบสวน การฟ้องคดีอาญา การฟ้อง คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับ คดีอาญา การพิจารณาลับหลังจำเลย และสิทธิการอุทธรณ์ฎีกา จะแตกต่างเพียง รายละเอียดทางเนื้อหาและกฎเกณฑ์การบังคับใช้บางประการดังต่อไปนี้

๑. การควบคุมผู้ต้องหาซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร เดิมได้กำหนดไว้ว่า ไม่ว่าจะ เป็นผู้ต้องหาในคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารหรือไม่ ให้เป็นอำนาจของผู้บังคับบัญชาทหาร ที่จะสั่งควบคุมไว้ระหว่างการสอบสวนดำเนินคดี โดยกำหนดหลักเกณฑ์การควบคุมตัวที่กำหนดไว้เป็น การเฉพาะตามมาตรา ๔๖ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหารฯ ต่อมามีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๔๖ โดยพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร (ฉบับที่ ๘) พ.ศ.๒๕๕๘ ดังนี้

“ในกรณีที่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นทำให้ไม่อาจร้องขอให้ศาลทหารที่มี อำนาจสั่งขังผู้ต้องหาซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารตามมาตรา ๑๖ ได้ ให้ผู้บังคับบัญชาทหาร ซึ่งมีตำแหน่งตั้งแต่ผู้บัญชาการกองพลหรือเทียบเท่าขึ้นไปเป็นผู้มีอำนาจสั่งควบคุม ถ้าไม่มี ผู้บังคับบัญชาทหาร ซึ่งมีตำแหน่งตั้งแต่ผู้บัญชาการกองพลหรือเทียบเท่าขึ้นไป หรือผู้ต้องหาอยู่ ต่างท้องถิ่นกับผู้บังคับบัญชาทหาร ซึ่งมีตำแหน่งตั้งแต่ผู้บัญชาการกองพลหรือเทียบเท่าขึ้นไปก็ให้ ผู้บังคับบัญชาทหารสูงสุด ณ ที่นั้น เป็นผู้มีอำนาจสั่งควบคุมผู้ต้องหาไว้ตามความจำเป็นและกำหนด ระยะเวลาตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการขัง

เมื่อเหตุสุดวิสัยหรือเหตุจำเป็นดังกล่าวในวรรคหนึ่งได้สิ้นสุดลงแล้ว ถ้ายังมี ความจำเป็นที่จะต้องควบคุมผู้ต้องหาไว้ต่อไปอีกและการควบคุมนั้นยังไม่ครบกำหนดระยะเวลาตาม บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการขัง ให้ร้องขอต่อศาลทหารที่มี อำนาจเพื่อสั่งขังผู้ต้องหานั้นต่อไปได้

ให้นำความในวรรคหนึ่งและวรรคสองมาใช้บังคับแก่บุคคลตามมาตรา ๑๖ ซึ่งเป็น ผู้ต้องหา ในคดีอาญาที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารตามมาตรา ๑๔ ด้วยโดยอนุโลม

การควบคุมผู้ต้องหานี้ให้ถือว่าเป็นการควบคุมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา”

การควบคุมผู้ต้องหาในระหว่างการสอบสวนข้างต้นอาจดูแตกต่างจากการควบคุม ตามมาตรา ๘๗ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่กำหนดให้เจ้าพนักงานตำรวจมีอำนาจ

^{๒๓} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๐

ควบคุมตัวผู้ถูกจับไว้ไม่เกิน ๔๘ ชั่วโมง หากมีความจำเป็นต้องควบคุมตัวไว้เกินกว่านั้น ต้องยื่นคำร้องต่อศาลขอหมายขังผู้ต้องหาซึ่งศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติดๆ กันได้ แต่ครั้งหนึ่งต้องไม่เกิน ๑๒ วัน และรวมกันทั้งหมดไม่เกิน ๘๔ วัน แต่การควบคุมผู้ต้องหาที่เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารนั้น ได้กำหนดให้ควบคุมได้ตามความจำเป็นและใช้กำหนดเวลาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการขัง โดยให้ศาลทหารเป็นผู้พิจารณาว่ามีเหตุที่จะขังผู้ถูกจับไว้ตามกฎหมายหรือไม่ หากเหตุสุดวิสัยหรือเหตุจำเป็นที่ไม่อาจร้องขอต่อศาลทหารได้นั้นสิ้นสุดลง ดังนั้น ในเรื่องการควบคุมตัวผู้ต้องหาของศาลทหารนั้น จึงมีการแก้ไขให้สอดคล้องกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญและมีมาตรฐานการอำนวยความสะดวกมากขึ้นเทียบเท่ากับศาลพลเรือน

๒. การสอบสวนคดีของศาลทหาร ตามมาตรา ๔๗ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร ฯ บัญญัติว่า

“นายทหารพระธรรมนูญหรืออัยการทหารมีอำนาจทำการสอบสวนคดีทั้งปวง ซึ่งอยู่ในอำนาจศาลทหาร แต่ถ้ามีเหตุอันสมควร ผู้บังคับบัญชาจะสั่งให้นายทหารชั้นสัญญาบัตรทำการสอบสวนก็ได้ ทั้งนี้ไม่ตัดอำนาจของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

การสอบสวนดังกล่าวในวรรคก่อน ให้ถือว่าเป็นการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย เพื่อประโยชน์แก่การสอบสวน ให้ผู้มีหน้าที่ทำการสอบสวนมีอำนาจออกหมายเรียกให้บุคคลใดมาให้ถ้อยคำหรือส่งสิ่งใดที่จะใช้เป็นพยานหลักฐานได้”

จากบทบัญญัติข้างต้น ผู้มีอำนาจทำการสอบสวนคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารจึงไม่ใช่แต่เฉพาะพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งได้แก่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามมาตรา ๑๘ และมาตรา ๑๙ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงนายทหารพระธรรมนูญหรืออัยการทหารอีกด้วย ข้อแตกต่างอีกประการหนึ่งคือ การสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ผู้มีอำนาจสอบสวนจะมีอำนาจเฉพาะเขตพื้นที่รับผิดชอบเท่านั้น ต่างจากการสอบสวนคดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ที่ไม่จำกัดเขตพื้นที่การสอบสวน แต่จะพิจารณาเพียงว่าได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาของผู้สอบสวนให้ทำการสอบสวนแล้วหรือไม่เท่านั้น หากได้รับก็ถือว่ามีความอำนาจโดยชอบแล้ว

๓. ผู้มีอำนาจฟ้องคดีในศาลทหาร ตามมาตรา ๔๘ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร ฯ บัญญัติว่า

“ศาลทหารในเวลาปกติ ให้อัยการทหารหรือผู้เสียหายซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารมีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญา แต่ถ้าผู้เสียหายมิได้เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารแล้ว ต้องมอบคดีให้อัยการทหารเป็นโจทก์ ศาลทหารในเวลาไม่ปกติหรือศาลอาญาศึกหรือศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีแทนศาลอาญาศึกตามความในมาตรา ๔๐ และมาตรา ๔๓ ให้อัยการทหารเท่านั้นมีอำนาจเป็นโจทก์ ผู้เสียหายจะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารหรือไม่ก็ตาม ต้องมอบคดีให้อัยการทหารเป็นโจทก์”

จากบทบัญญัติข้างต้น แบ่งหลักเกณฑ์การพิจารณาว่าผู้ใดคือผู้มีอำนาจฟ้องคดีได้เป็นสองกรณี ดังนี้

๑. กรณีในเวลาปกติ ผู้มีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องคดี ได้แก่ อัยการทหาร และผู้เสียหาย ซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ด้วยเหตุนี้ผู้เสียหายที่เป็นบุคคลทั่วไปที่มีใบบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร จึงไม่อาจแต่งทนายเข้ามาในฟ้องคดีหรือเข้าเป็นโจทก์ร่วมในคดีที่พิจารณาในศาลทหารได้

๒. กรณีในเวลาไม่ปกติ หรือศาลอาญาศึก ผู้มีอำนาจฟ้องคดี ได้แก่ อัยการทหาร เท่านั้น

ผู้มีอำนาจในการฟ้องคดีต่อศาลทหารจึงแตกต่างจากศาลพลเรือนซึ่งตามมาตรา ๒๙ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติให้บุคคลผู้มีอำนาจฟ้องคดีต่อศาล ได้แก่ พนักงานอัยการและผู้เสียหาย

๔. คดีแพ่งเกี่ยวกับคดีอาญา ตามมาตรา ๕๑ ถึงมาตรา ๕๔ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหารฯ บัญญัติว่า

มาตรา ๕๑ “เมื่ออัยการทหารร้องขอ ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาให้จำเลย คืนทรัพย์ ใช้ราคาทรัพย์ หรือใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายให้แก่รัฐบาลได้ในกรณีที่ทำผิด”

มาตรา ๕๒ “ถ้าโจทก์ร้องขอให้ยึดทรัพย์จำเลย ให้ผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการส่งคดีนั้น ไปยังศาลพลเรือนในท้องถิ่นที่ทรัพย์นั้นตั้งอยู่ และให้ศาลพลเรือนสั่งจัดการยึดทรัพย์ในคดีนั้นต่อไป ตามกฎหมายโดยไม่ต้องฟ้องอีกสำนวนหนึ่ง ส่วนหน้าที่อัยการทหารให้มอบให้พนักงานอัยการจัดการ ว่าความในศาลพลเรือนยึดทรัพย์ต่อไปจนกว่าจะถึงที่สุด”

มาตรา ๕๓ “ผู้เสียหายจะร้องขอให้จำเลยคืนทรัพย์ ใช้ราคาทรัพย์ หรือใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายในศาลทหารไม่ได้”

มาตรา ๕๔ “ในการพิจารณาคดีแพ่ง ศาลพลเรือนจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏ ในคำพิพากษาคดีอาญาของศาลทหาร”

จากบทบัญญัติข้างต้น มีข้อสังเกตดังนี้

๑. ผู้มีอำนาจฟ้องในศาลทหาร ได้แก่ อัยการทหารเท่านั้น ผู้เสียหายที่ฟ้องคดีเองไม่อาจร้องขอในคดีแพ่งเกี่ยวกับคดีอาญาได้ แต่ในศาลพลเรือนทั้งพนักงานอัยการและผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๔๓

๒. ในศาลทหารมิได้กำหนดประเภทคดีไว้ แต่ต้องเป็นการกระทำความผิดต่อทรัพย์โดยตรง ต่างจากในศาลพลเรือนที่กำหนดไว้เฉพาะคดีลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก ฉ้อโกง ยักยอก หรือรับของโจร

๓. การร้องขอในศาลทหาร เป็นการร้องขอให้แก่รัฐบาล ซึ่งหมายถึงส่วนราชการของรัฐที่มีสถานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายเท่านั้น ส่วนในศาลพลเรือนเป็นการร้องขอให้แก่ผู้เสียหาย ซึ่งเป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล

๔. ในศาลทหารเป็นการร้องขอให้จำเลยคืนทรัพย์ ใช้ราคาทรัพย์ หรือใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายได้อีกด้วย แต่ในศาลพลเรือนนั้นมีสิทธิเรียกร้องเพียงทรัพย์สินหรือราคาที่สูงสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำความผิด คดี โดยขอให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไม่ได้ ศาลทหารจะพิพากษาให้จำเลย

คืนทรัพย์ ไร่ราคาทรัพย์ หรือใช้ค่าสินไหมทดแทน ได้เฉพาะกรณีที่ทำผิดเท่านั้น ส่วนในศาลพลเรือนคำพิพากษาคดีในส่วนแพ่งเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบของบุคคลในทางแพ่ง โดยไม่ต้องคำนึงว่าจำเลยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดหรือไม่ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๔๗ เมื่อพิจารณาบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร ฯ ดังกล่าวแล้ว

อาจกล่าวได้ว่า เจตนารมณ์ในเรื่องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญานั้น มุ่งให้จำเลยชดใช้ในทางแพ่งให้แก่ทางราชการเท่านั้น หากเป็นความรับผิดชอบทางแพ่งที่เกี่ยวกับบุคคลอื่น คงต้องใช้สิทธิเรียกร้องในทางแพ่งโดยฟ้องคดีต่อศาลในส่วนแพ่งเอง

๕. การพิจารณาลับหลังจำเลยในศาลทหาร พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร ฯ มาตรา ๕๙ บัญญัติว่า

“การพิจารณาและสืบพยานในศาลทหาร ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพหรือไม่ติดใจฟัง จะไม่ทำต่อหน้าจำเลยนั้นก็ได้”

แต่ในการพิจารณาคดีของศาลพลเรือน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๒ และมาตรา ๑๗๒ ทวิ ศาลจะมีอำนาจพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยได้ เฉพาะกรณีที่เป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในมาตรา ๑๗๒ ทวิ (๑), (๒) และ (๓) และกรณีจำเลยหลายคน หากมีการสืบพยานลับหลังจำเลยคนใด ห้ามมิให้ศาลรับฟังการพิจารณาและการสืบพยานลับหลังเป็นผลเสียแก่จำเลยคนนั้น”

เนื่องจากการพิจารณาคดีในศาลทหาร คือการพิจารณาคดีอาญาและมาตรา ๔๕ ของพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร ฉบับปัจจุบัน ก็กำหนดให้นำหลักการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้กับการพิจารณาในศาลทหารด้วย แต่ในห้วงเวลาก่อนวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๘ ยังมีหลักการในพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหารหลายมาตราที่ไม่สอดคล้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือ มีมาตรฐานคุ้มครองสิทธิของจำเลยที่ต่ำกว่า ดังนั้นจึงมีข้อเสนอการแก้ไขในหลายประเด็น โดยยกเอาถ้อยคำจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใส่ไว้ในร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหารฉบับแก้ไขใหม่ แทนที่หลักการเดิมที่ล้าสมัยไปแล้ว ตัวอย่างเช่น

๑. กำหนดหน้าที่ให้ศาลจัดหาทนายความให้กับจำเลยในคดีที่มีโทษประหารชีวิต ไม่ว่าจำเลยจะร้องขอหรือไม่ก็ตาม ซึ่งตามกฎหมายเดิมหากจำเลยไม่ร้องขอ ศาลก็ไม่ต้องจัดหาให้ (แก้ไขมาตรา ๕๖)

๒. กำหนดหลักการเรื่องการทำคำพิพากษาใหม่ หากระหว่างการพิจารณาคดีพบข้อเท็จจริงที่แตกต่างกับข้อเท็จจริงที่กล่าวอ้างมาในคำฟ้อง ถ้าไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญให้ศาลพิพากษาไปได้ โดยร่างนี้กำหนดลักษณะของข้อเท็จจริงที่ไม่เป็นสาระสำคัญให้ชัดเจนเช่นเดียวกับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (แก้ไขมาตรา ๖๐)

๓. เพิ่มระยะเวลายื่นอุทธรณ์หรือฎีกาคำพิพากษาของศาลเป็นสามสิบวัน ให้เท่ากับระยะเวลาในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งกฎหมายเดิมกำหนดไว้สิบห้าวัน (แก้ไขมาตรา ๖๑)

๔. กำหนดเรื่องการอุทธรณ์ปัญหาข้อกฎหมาย ให้อุทธรณ์โดยตรงไปยังศาลทหารสูงสุด ได้โดยตรง ซึ่งเป็นหลักการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่เดิมไม่มีอยู่ในกฎหมายของศาลทหาร (เพิ่มมาตรา ๖๑/๑)

ซึ่งข้อเสนอแนะเหล่านี้ปัจจุบันได้มีการดำเนินการแก้ไขแล้วโดยพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร (ฉบับที่ ๘) พ.ศ.๒๕๕๘ มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘ เป็นต้นไป

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเขตอำนาจของศาลทหาร

หากพิจารณาเฉพาะข้อกฎหมายเพื่อทราบว่าศาลทหารนั้นๆ มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีใดบ้าง มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องซึ่งต้องนำมาพิจารณาดังนี้

๑. พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๕๕๘

ศาลทหารมีบทบัญญัติซึ่งเป็นธรรมนูญศาลเช่นเดียวกับศาลอื่นเพื่อใช้เป็นกฎหมายแม่บทที่วางระเบียบราชการศาลและการดำเนินงานของผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การดำเนินการเป็นไปด้วยความเรียบร้อย โดยกำหนดตั้งแต่ลำดับชั้นศาล การจัดตั้งศาล การแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลทหาร คุณสมบัติของตุลาการพระธรรมนูญที่เป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาในแต่ละชั้นศาล ฯลฯ ในส่วนของเขตอำนาจศาลทหารนั้น ในกฎหมายดังกล่าวได้แบ่งศาลทหารออกเป็นสามประเภท คือ ศาลทหารในเวลาปกติ ศาลทหารในเวลาไม่ปกติ และศาลอาญาศึก โดยเขตอำนาจศาลในเวลาปกติ ปรากฏอยู่ในภาค ๒ ลักษณะ ๑ มาตรา ๑๖ ถึงมาตรา ๒๔ ส่วนเขตอำนาจศาลทหารในเวลาไม่ปกตินั้นจะบัญญัติไว้ในภาค ๓ มาตรา ๓๖ ถึงมาตรา ๓๘ และกรณีที่เป็นศาลอาญาศึก จะบัญญัติเรื่องเขตอำนาจศาลไว้ในภาค ๔ มาตรา ๓๙ ถึงมาตรา ๔๔

๒. พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พ.ศ.๒๕๕๗

กฏอัยการศึก (Martial Law) เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นไว้สำหรับประกาศใช้เมื่อมีเหตุจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง เช่น ในกรณีเกิดสงคราม การจลาจล ในเขตที่ประกาศใช้กฏอัยการศึก เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีอำนาจหน้าที่เหนือเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการยุท การระงับปราบปราม หรือการรักษาความสงบเรียบร้อย และศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาบางอย่างที่ประกาศได้กำหนดไว้แทนศาลพลเรือน

ในส่วนของเขตอำนาจศาลทหาร เมื่อมีการประกาศใช้กฏอัยการศึกนั้น มาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติกฏอัยการศึก ฯ ได้กำหนดให้ ในเขตที่ประกาศใช้กฏอัยการศึก ศาลพลเรือนคงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีได้อย่างปกติ เว้นแต่คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลอาญาศึก และผู้มีอำนาจประกาศใช้กฏอัยการศึกมีอำนาจประกาศให้ศาลทหารพิจารณาพิพากษาคดีอาญาซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตที่ประกาศใช้กฏอัยการศึกและในระหว่างที่ใช้กฏอัยการศึกตามที่ระบุไว้ในบัญชีต่อท้ายพระราชบัญญัตินี้ทุกข้อ หรือแต่บางข้อและหรือบางส่วนของข้อใดข้อหนึ่งได้ ทั้งนี้มีอำนาจในการแก้ไขเพิ่มเติม หรือยกเลิกประกาศดังกล่าวนั้นด้วย โดยประกาศให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีดังกล่าวให้มีผลบังคับเฉพาะคดีที่การกระทำความผิดเกิดขึ้นตั้งแต่วันที่ระบุไว้ในประกาศ วันเวลา

ที่ระบุนั้นจะเป็นวันเวลาที่ออกประกาศนั้นหรือภายหลังก็ได้ ประกาศเช่นนี้ให้โฆษณาในราชกิจจานุเบกษาด้วย นอกจากกรณีดังกล่าวแล้ว ถ้าคดีอาญาใดที่เกิดขึ้นในเขตที่ประกาศใช้กฎอัยการศึกมีเหตุพิเศษเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศ หรือความสงบเรียบร้อยของประชาชน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดจะสั่งให้พิจารณาพิพากษาคดีอาญานั้นในศาลทหารก็ได้

นอกจากนี้ มาตรา ๗ ทวิ ยังกำหนดว่า ประกาศให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาตามความในมาตรา ๗ นั้น จะให้ศาลทหารในทุกท้องที่หรือแต่บางท้องที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาตามที่กล่าวในมาตรานั้นเท่ากันหรือน้อยกว่ากันก็ได้ หากเลิกใช้กฎอัยการศึกแล้ว มาตรา ๗ ตรี ได้กำหนดให้ศาลทหารคงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่ยังคงค้างอยู่ในศาลนั้น และให้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่ยังมิได้ฟ้องร้องในระหว่างเวลาที่ใช้กฎอัยการศึคนั้นด้วย

จากการที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) โดย พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สถานการณ์บ้านเมืองที่มีความขัดแย้งทางการเมืองของกลุ่มบุคคลและการก่อเหตุความรุนแรงจนนำมาซึ่งการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนได้รับการแก้ไขให้เข้าสู่ความสงบเรียบร้อย จึงได้เชิญพรรคการเมืองและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมประชุมหารือเพื่อหาทางออกของปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้ จากการประชุมที่ไม่ได้ข้อยุติ จึงนำมาซึ่งการทำให้รัฐประหารเข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ดังนั้น เพื่อให้การแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและความมั่นคงในราชอาณาจักรได้ถูกดำเนินการอย่างรวดเร็ว ศาลทหารจึงได้เข้ามามีบทบาทในการพิจารณาพิพากษารรชคดีตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗, ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ และฉบับที่ ๓๘/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ โดยมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้ ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑/๒๕๕๗ เรื่อง การสิ้นสุดของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ สิ้นสุดลงยกเว้นหมวด ๒ และให้ศาลทั้งหลายคงมีอำนาจดำเนินการพิจารณาและพิพากษารรชคดีตามบทกฎหมายและประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ เรื่อง ความผิดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหารในบรรดาคดีความผิดตามที่กำหนด ซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตราชอาณาจักรและในระหว่างที่ประกาศนี้ใช้บังคับ ให้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหาร

เมื่อมีการประกาศใช้กฎอัยการศึก บทบัญญัติมาตรา ๓๖ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ ได้กำหนดให้ผู้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึก อาจประกาศให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาใดๆ อีกก็ได้ ในกรณีนี้ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ จึงได้อาศัยอำนาจดังกล่าวด้วยเช่นกันออกประกาศเพิ่มเติมอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีให้กับศาลทหารในเวลาต่อมาอีกหลายฉบับ

นับตั้งแต่ประกาศใช้กฎอัยการศึก การดำเนินการกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จะเป็นแบบศาลทหารในเวลาไม่ปกติ ซึ่งมีกระบวนการเช่นเดียวกับศาลทหารในเวลาปกติ กรณีการดำเนินคดีกับพลเรือนเมื่อพนักงานสอบสวนจัดทำสำนวนการสอบสวนเสร็จแล้วต้องส่งตัวผู้ต้องหาพร้อมสำนวน

การสอบสวนให้อัยการทหารพิจารณาส่งฟ้องศาลทหาร โดยจำเลยมีสิทธิแต่งตั้งทนายพลเรือนมาว่าต่างแก้ต่างได้และมีสิทธิประกันตัวได้เหมือนการดำเนินคดีของศาลทหารในเวลาปกติ เพียงแต่หากศาลทหารชั้นต้นได้มีคำพิพากษาแล้ว ถือเป็นที่สุด ไม่มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๖๑ วรรคสอง

เมื่อพิจารณาประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ซึ่งให้ศาลทั้งหลายคงมีอำนาจดำเนินการพิจารณาและพิพากษาอรรถคดีตามบทกฎหมายและประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ และฉบับที่ ๓๘/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ แล้วมีข้อสังเกตดังนี้^{๒๔}

๑. พลเรือนกระทำความผิดอาญาเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๐๗ ถึงมาตรา ๑๑๒ คดีเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักรตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๑๓ ถึงมาตรา ๑๑๘ และคดีกระทำความผิดตามประกาศหรือคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เช่น การมั่วสุมหรือชุมนุมทางการเมือง ณ ที่ใดๆ ที่มีจำนวนตั้งแต่ ๕ คนขึ้นไปหรือไม่ มารายงานตัวตามคำสั่งของคณะรักษาความสงบแห่งชาติจะต้องฟ้องคดีต่อศาลทหารชั้นต้น

๒. พลเรือนเข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองภายหลังวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ซึ่งเป็นความผิดตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๗ และได้ร่วมวางเพลิงเผาทรัพย์สิน ซึ่งเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๑๗ (อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรม) ความผิดฐานวางเพลิงเผาทรัพย์สินผู้อื่น แม้ไม่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร แต่เมื่อมีความเกี่ยวข้องกับความผิดฐานเข้าร่วมชุมนุมทางการเมือง ศาลทหารจึงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาความผิดฐานวางเพลิงเผาทรัพย์สินได้ด้วย

๓. เมื่อศาลทหารชั้นต้นพิพากษาแล้ว ถ้าอัตราโทษจำคุกไม่เกินสามปี เช่น การไม่มารายงานตัวต่อศูนย์อำนวยการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (ศอ.คสช.) ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกไม่เกินสองปี ปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ จะส่งเข้าเรือนจำทหาร แต่ถ้าอัตราโทษจำคุกเกินสามปี เช่น คดีอาวุธสงคราม หรือความผิดเกี่ยวกับสถาบันฯ จะถูกส่งเข้าเรือนจำพลเรือน

๔. ตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ถือว่าในห้วงเวลาดังกล่าวเป็น “ศาลทหารในเวลาไม่ปกติ” จึงไม่สามารถอุทธรณ์ฎีกาได้ ศาลทหารในเวลาไม่ปกติมิใช่เป็นศาลทหารที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ โดยที่การพิจารณาพิพากษาคดี ยังคงใช้ศาลทหารชั้นต้นที่มีอยู่ตามปกติ เพียงแต่กระบวนการพิจารณากระทำในนามของศาลทหารในเวลาไม่ปกติ ซึ่งคดีของศาลทหารในเวลาไม่ปกติคือคดีที่มีการกระทำความผิดในเวลาที่มีการรบหรือสถานะสงครามหรือได้ประกาศใช้กฎอัยการศึก โดยนำเอา

^{๒๔} สุรางค์รัตน์ บุญสรรค. “อำนาจศาลทหารภายใต้กฎอัยการศึก (The military courts under martial law)”, บทความวิชาการ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๑ เดือนมิถุนายน ๒๕๕๗, หน้า ๑-๒๕.

บทบัญญัติที่เกี่ยวกับศาลทหารในเวลาปกติมาใช้บังคับในศาลทหารในเวลาไม่ปกติด้วยโดยอนุโลมอำนาจของศาลทหารในเวลาไม่ปกตินั้น โดยหลักมีอำนาจเช่นเดียวกับศาลทหารในเวลาปกติ แต่ถ้าผู้มีอำนาจประกาศกฎอัยการศึกหรือผู้บัญชาการทหารสูงสุดสั่งให้ศาลทหารในเวลาไม่ปกตินั้น มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาใดเพิ่มเติม ศาลก็จะมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาตามคำสั่งนั้นได้

ภาพลักษณ์ของศาลทหารในมุมมองของประชาชนทั่วไป

จากเหตุการณ์ที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติมีประกาศออกมาหลายฉบับ ส่งผลให้คดีของศาลพลเรือนบางประเภทอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร เมื่อศาลทหารต้องรับหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีที่เดิมเป็นอำนาจของศาลพลเรือนจึงนำมาซึ่งปริมาณคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลทหารในจำนวนที่มากขึ้น และเกิดปัญหาคดีค้างพิจารณาอยู่ในศาล ดังสถิติที่ปรากฏในตารางที่ ๓-๑

ตารางที่ ๓-๑ ปริมาณคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาและที่ค้างพิจารณาของศาลทหารชั้นต้น ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๙

ปี พ.ศ.	ปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาล		ปริมาณคดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาล	
	คดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในเวลาปกติ	คดีที่ขึ้นสู่ศาลโดยกฎอัยการศึก (๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗)	คดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในเวลาปกติ	คดีที่ขึ้นสู่ศาลโดยกฎอัยการศึก (๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗)
๒๕๕๐	๒๘๔	-	-	-
๒๕๕๑	๔๐๑	-	-	-
๒๕๕๒	๔๐๗	-	๑	-
๒๕๕๓	๓๙๐	-	-	-
๒๕๕๔	๔๗๙	-	๒	-
๒๕๕๕	๔๒๔	-	๑๑	-
๒๕๕๖	๕๒๗	-	๑๐	-
๒๕๕๗	๒๘๔	๑๘๙	๑๓	๑๗
๒๕๕๘	๒๔๓	๒๖๘	๒๕	๒๓
๒๕๕๙	๓๕๐	๕๑	๑๑๖	๒๓

ที่มา : หนังสือศาลทหารกรุงเทพ ที่ กท ๐๒๐๒.๓/๓๒๓ ลงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ เรื่องขอความอนุเคราะห์ข้อมูลสถิติคดีของศาลทหารกรุงเทพ ตาม ผนวก ข

เมื่อพิจารณาสถิติคดีของศาลทหารกรุงเทพ ซึ่งเป็นศาลทหารชั้นต้นศาลหนึ่ง ได้รับพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ระหว่างวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ถึงวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๘ โดยปรากฏว่ามีคดีขอฝากขัง จำนวน ๑๔๘ คดี จำนวนผู้กระทำความผิด

จำนวน ๑๗๒ ราย ศาลรับฟ้อง จำนวน ๘๕ คดี พิจารณาแล้วเสร็จ จำนวน ๕๒ คดี และอยู่ระหว่างการพิจารณาอีกจำนวน ๓๓ คดี นอกจากนี้ยังอยู่ในระหว่างฝากขัง จำนวน ๔๕ คดี ส่งสำนวนคืน จำนวน ๑๘ คดี ออกหมายจับผู้ต้องหา จำนวน ๘๐ ราย และออกหมายค้นอีกจำนวน ๒ ราย^{๒๕} ซึ่งถือเป็นภารกิจหน้าที่ที่เพิ่มมากขึ้นของศาลทหาร

โดยผลใช้บังคับของประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติทั้ง ๓ ฉบับ ได้แก่ ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ เรื่อง ความผิดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหาร ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๘/๒๕๕๗ เรื่อง คดีที่ประกอบด้วย การกระทำหลายอย่างเกี่ยวโยงกันให้อยู่ในอำนาจของศาลทหาร และประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๕๐/๒๕๕๗ เรื่อง ให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิด ที่ใช้เฉพาะแต่การสงคราม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๑ (ปัจจุบันประกาศทั้งสามฉบับได้ถูกยกเลิกแล้วโดยคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๕๕/๒๕๕๙ ลงวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๙)^{๒๖} ได้กำหนดให้ประชาชนที่ถูกกล่าวหาในคดีความมั่นคงต้องถูกพิจารณาคดีโดยศาลทหาร โดยตลอดระยะเวลาประมาณสองปีที่ผ่านมา ทั้งสามฉบับมีผลใช้บังคับ คดีหมิ่นประมาทสถาบันมหากษัตริย์ตามมาตรา ๑๑๒ คดียุยงปลุกปั่นตามมาตรา ๑๑๖ คดีชุมนุมทางการเมือง คดีฝ่าฝืนคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ คดีครอบครองอาวุธปืน และคดีอีกจำนวนมากที่พลเรือนถูกกล่าวหาและถูกส่งไปขึ้นศาลทหาร

ทั้งนี้ จากข้อมูลสถิติการดำเนินคดีพลเรือนในศาลทหารจากสำนักงานตุลาการทหาร กรมพระธรรมนูญ ตั้งแต่วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ถึงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙ ตามผนวก ค มีคดีในศาลทหารกรุงเทพ และศาลมณฑลทหารต่างจังหวัด รวมทั้งสิ้น ๑,๕๔๖ คดี มีจำเลยทั้งสิ้น ๑,๘๑๑ คน แบ่งออกเป็นคดีตามมาตรา ๑๑๖ จำนวน ๕ คดี โดยเป็นคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคดี ๕๑๗ คดี และคดีที่พิจารณาคดีเสร็จสิ้นแล้ว ๑,๐๒๙ คดี แบ่งออกเป็นคดีดังต่อไปนี้

๑. คดีฝ่าฝืนคำสั่งหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ จำนวน ๔๔ คดี
๒. คดีตามมาตรา ๑๑๒ ประมวลกฎหมายอาญา (หมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ ฯ) จำนวน ๖๓ คดี
๓. คดีมาตรา ๑๑๖ ประมวลกฎหมายอาญา (ยุยงปลุกปั่นให้เกิดความกระด้างกระเดื่องฯ) จำนวน ๕ คดี

^{๒๕} ไทยรัฐออนไลน์. “ศาลทหาร ชี้ชอบเขตอำนาจการพิจารณาคดี หลัง ๑ เม.ย. อุทธรณ์-ฎีกาได้”. (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก: <http://www.thairath.co.th/content/491628>, ๗ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๒๖} “คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๕๕/๒๕๕๙ ลงวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๙ เรื่อง การดำเนินการเกี่ยวกับคดีบางประเภทที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๒๐๔ ง, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙, หน้า ๔๐-๔๑.

๔. คดีตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธ พ.ศ.๒๔๙๐ จำนวน ๑,๔๓๔ คดี

จากสถิติคดีรวมดังกล่าวหากแบ่งตามพื้นที่ในต่างจังหวัดที่ขึ้นต่อศาลมณฑลทหารบก มีจำนวนคดีทั้งหมด ๑,๓๗๑ คดี ผู้ต้องหา รวม ๑,๕๓๖ คน เป็นคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณาคดี ๔๔๕ คดี และคดีที่ศาลพิจารณาคดีเสร็จสิ้นแล้ว ๙๒๖ คดี แบ่งออกเป็น

๑. คดีฝ่าฝืนคำสั่งหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ จำนวน ๒๐ คดี

๒. คดีตามมาตรา ๑๑๒ ประมวลกฎหมายอาญา (หมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ ฯ) จำนวน ๒๐ คดี

๓. คดีตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธ พ.ศ.๒๔๙๐ จำนวน ๑,๓๓๑ คดี

ในขณะที่ศาลทหารกรุงเทพมีจำนวนคดีทั้งสิ้น ๑๗๕ คดี ผู้ต้องหาและจำเลยรวม ๒๗๕ คน เป็นคดีอยู่ระหว่างการพิจารณาคดี ๗๒ คดี และคดีที่ศาลพิจารณาคดีเสร็จสิ้นแล้ว ๑๐๓ คดี แบ่งประเภทคดีออกเป็น

๑. คดีฝ่าฝืนคำสั่งหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ จำนวน ๒๔ คดี

๒. คดีตามมาตรา ๑๑๒ ประมวลกฎหมายอาญา (หมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ ฯ) จำนวน ๔๓ คดี

๓. คดีมาตรา ๑๑๖ ประมวลกฎหมายอาญา (ยุยงปลุกปั่นให้เกิดความกระด้างกระเดื่องฯ) จำนวน ๕ คดี

๔. คดีตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธ พ.ศ.๒๔๙๐ จำนวน ๑๐๓ คดี

ซึ่งแนวโน้มการดำเนินคดีเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนคดีในช่วง ๘ เดือนก่อนหน้า พบว่ามีจำนวนคดีเพิ่มขึ้นจำนวน ๑๓๘ คดี จาก ๑,๔๐๘ คดี เป็น ๑,๕๔๖ คดี และมีจำนวนจำเลยเพิ่มขึ้นจำนวน ๑๘๒ คน จาก ๑,๖๒๙ คน เป็น ๑,๘๑๑ คน^{๒๗}

โดยมีข้อสังเกตว่า การที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ถึงวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๘ ส่งผลให้คดีซึ่งเกิดระหว่างการประกาศกฎอัยการศึกดังกล่าวนี้ไม่สามารถอุทธรณ์และฎีกาได้ แม้จะมีการยกเลิกประกาศกฎอัยการศึกแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตาม สถิติคดีข้างต้นไม่ได้แบ่งแยกเวลาทำให้ไม่สามารถทราบได้ว่าคดีที่ไม่มีสิทธิในการอุทธรณ์ฎีกามีจำนวนเท่าใด และจากสถิติคดีทั้งในพื้นที่ต่างจังหวัดและพื้นที่กรุงเทพมหานครพบว่า ประเภทคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลทหารมากที่สุดยังคงประเภทคดี

^{๒๗} ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน., Admin no.5. “เปิดสถิติการดำเนินคดีพลเรือนในศาลทหาร ปี ๒”. (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก: <http://www.tlhr2014.com/th/?p=1650>, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๙.

ตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธ พ.ศ.๒๔๙๐ สถิติคดีที่สูงเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าคดีซึ่งเกี่ยวข้องกับขบวนการเมืองเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น แต่คดีส่วนใหญ่เป็นคดีอาชญากรรมที่เกิดขึ้นโดยเหตุที่ไม่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจทางการเมือง ซึ่งอาจสร้างข้อกังวลแก่ฝ่ายพลเรือนว่า จะได้รับความเป็นธรรมน้อยกว่าศาลยุติธรรม

ตามข้อมูลจากศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน พบว่ามีประชาชนอย่างน้อย ๒,๑๗๗ คน ตกเป็นจำเลยในคดีของศาลทหารอย่างน้อย ๑,๗๒๐ คดี (ข้อมูลระหว่างวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ถึงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๙) และบางส่วนเป็นคดีเกี่ยวกับการเมืองและบางส่วนไม่ใช่คดีเกี่ยวกับการเมือง ในจำนวนนี้มีอย่างน้อย ๑๕ คดีที่ได้แย้งด้วยความเห็นที่ว่า คดีของตนไม่ควรถูกพิจารณาที่ศาลทหารและพยายามคัดค้านเพื่อจะได้ไปต่อสู่คดีที่ศาลพลเรือนตามปกติ โดยผ่านช่องทางตามกฎหมาย ๒ ช่องทาง คือ

๑. การยื่นเรื่องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าการให้พลเรือนขึ้นศาลทหารขัดต่อรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๔๐ และ ๒๕๕๐ เขียนไว้เหมือนกันว่า ในคดีที่จำเลยเห็น่ากฎหมายที่จะใช้บังคับในคดีกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของจำเลย และกฎหมายนั้นๆ ขัดรัฐธรรมนูญ จำเลยมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีนั้นให้ส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า กฎหมายนั้นๆ ขัดต่อรัฐธรรมนูญ กฎหมายนั้นเป็นอันสิ้นผลไปและจะนำมาใช้กับจำเลยไม่ได้ ในที่นี้ คือ หากจำเลยเห็นว่าตัวเองไม่ควรขึ้นศาลทหาร ก็ต้องยื่นคำร้องให้ศาลทหารส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติสามฉบับขัดต่อรัฐธรรมนูญฉบับที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน คือ รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ๒๕๕๗ ที่ร่างขึ้นและประกาศใช้โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

๒. การยื่นคำร้องโต้แย้งเขตอำนาจของศาลทหาร กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่มีอยู่แล้วในการพิจารณาคดีทั่วไป ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล พ.ศ. ๒๕๔๒ มีขั้นตอนคือ เมื่อจำเลยเห็นว่า คดีของตนควรถูกพิจารณาที่ศาลอีกแห่ง ให้ยื่นคำร้องต่อศาลที่ตนถูกฟ้อง ศาลจะรับคำร้องและส่งเรื่องพิจารณาคดีไว้ชั่วคราว เพื่อทำความเข้าใจเรื่องเขตอำนาจของตนเอง และส่งเรื่องไปให้ศาลที่จำเลยเห็นว่าอยู่ในเขตอำนาจทำความเข้าใจด้วย ในที่นี้คือ หากจำเลยเห็นว่าตัวเองไม่ควรขึ้นศาลทหาร ศาลทหารจะทำความเข้าใจว่าตัวเองมีอำนาจที่จะพิจารณาคดีนั้นหรือไม่ และส่งเรื่องไปให้ศาลพลเรือนที่เกี่ยวข้องทำความเข้าใจว่าศาลนั้นมีอำนาจหรือไม่ หากทั้งสองศาลเห็นตรงกันว่าจำเลยต้องขึ้นศาลทหาร ข้อโต้แย้งของจำเลยก็จะตกไป หรือหากทั้งศาลทหารและศาลพลเรือนเห็นตรงกันว่า คดีอยู่ในเขตอำนาจของศาลพลเรือน คดีของจำเลยก็จะถูกโอนไปต่อสู่ในศาลพลเรือน แต่ถ้าศาลทหารกับศาลพลเรือนมีความเห็นไม่ตรงกัน ก็จะส่งเรื่องให้คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล เป็นผู้พิจารณาว่า คดีของจำเลยควรจะต้องขึ้นศาลใด และคำวินิจฉัยของคณะกรรมการเป็นที่สุด

ซึ่งจำเลยบางคดีเลือกใช้ทั้งสองช่องทางในการคัดค้านอำนาจศาลทหาร ขณะที่จำเลยบางคดีก็เลือกใช้ช่องทางใดช่องทางหนึ่งเท่านั้น ซึ่งปรากฏข้อมูลคดีที่จำเลยซึ่งเป็นพลเรือนยื่นคำร้องคัดค้านอำนาจศาลทหารในห้วงเวลาดังกล่าว ตามตารางที่ ๓-๒

ตารางที่ ๓-๒ สรุปคดีที่พลเรือนต่อสู้เพื่อไม่ขึ้นศาลทหาร^{๒๘}

ลำดับ	คดี	ข้อหา	ส่งให้ศาล รัฐธรรมนูญ วินิจฉัย	โต้แย้งเขต อำนาจ ศาล	ผลการคัดค้าน อำนาจศาล ทหาร
๑	ขอนแก่นโมเดล	ก่อการร้าย, ชุมนุมทางการเมือง, ครอบครองอาวุธ ฯลฯ	/	/	ไม่สำเร็จ
๒	จาตุรนต์	ไม่ไปรายงานตัว ตามคำสั่ง คสช. ยุ้งปลุกปืน ตามมาตรา ๑๑๖	/	/	สำเร็จเฉพาะ ข้อหาไม่ไป รายงานตัวตาม คำสั่ง คสช.
๓	สมบัติ	ยุ้งปลุกปืนตามมาตรา ๑๑๖	/	X	ไม่สำเร็จ
๔	จิตรรา	ไม่ไปรายงานตัวตามคำสั่ง คสช.	X	/	ไม่สำเร็จ
๕	วรเจตน์	ไม่ไปรายงานตัวตามคำสั่ง คสช.	/	X	ไม่สำเร็จ
๖	สิริภพ	หมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ ตามมาตรา ๑๑๒	/	/	ไม่สำเร็จ
๗	สิริภพ	ไม่ไปรายงานตัวตามคำสั่ง คสช.	X	/	ไม่สำเร็จ
๘	เสาวณี	ครอบครองอาวุธ	X	/	ไม่สำเร็จ
๙	อภิชาติและพวก	ครอบครองอาวุธ, ไม่คืนอาวุธให้ คสช.	X	/	ไม่สำเร็จ
๑๐	เลือกตั้งที่รัก (ลัก)	ชุมนุมทางการเมือง	/	/	ไม่สำเร็จ
๑๑	พันธศักดิ์	ยุ้งปลุกปืนตามมาตรา ๑๑๖	/	/	ไม่สำเร็จ
๑๒	นัชชชา	ชุมนุมทางการเมือง	/	/	ไม่สำเร็จ
๑๓	นั่งรถไฟไป อุทยานราชภักดิ์	ชุมนุมทางการเมือง	X	/	ไม่สำเร็จ
๑๔	ฐนกร	หมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ ตามมาตรา ๑๑๒, ยุ้งปลุกปืน ตามมาตรา ๑๑๖	X	/	ยังไม่รู้ผล
๑๕	สิริวิชัย	ฝ่าฝืนเงื่อนไขการปล่อยตัว	X	/	ไม่สำเร็จ

^{๒๘} Admin no.5. “บทสรุปการต่อสู้ของพลเรือนที่ไม่ยอมขึ้นศาลทหาร”, บทความออนไลน์ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, เข้าถึงได้จาก: <http://www.tlhr2014.com/th/?p=3563>, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ในการนี้ สำนักงานศาลยุติธรรม มีหนังสือ ด่วนที่สุด ที่ ศย ๐๑๖/ว ๓๔๕ ลงวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ถึงหน่วยงานในสังกัดสำนักงานศาลยุติธรรม ความว่า ด้วยประธานศาลฎีกามีคำสั่งศาลฎีกาที่ ๔๐/๒๕๕๗ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย ในระหว่างการควบคุมอำนาจการปกครองประเทศ โดยให้มีอำนาจหน้าที่พิจารณาแนวทางแก้ไขปัญหา ที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีในระหว่างที่มีการควบคุมอำนาจการปกครองประเทศ ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้ประชุมหารือและได้ข้อสรุปถึงผลของประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาพิพากษาของศาลยุติธรรมว่า

๑. การส่งเรื่องไปให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า บทบัญญัติของกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑/๒๕๕๗ เรื่อง การสิ้นสุดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ สิ้นสุดลง ยกเว้น หมวด ๒ ดังนั้น เมื่อไม่มีรัฐธรรมนูญแล้ว จึงไม่อาจขอให้วินิจฉัยว่ากฎหมายใดขัดต่อรัฐธรรมนูญได้อีกต่อไป หากมีการยื่นคำร้องขอเช่นนั้น ศาลควรสั่งยกคำร้อง

๒. คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ เรื่อง ความผิดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหาร ที่ประชุมมีข้อสังเกตเกี่ยวกับประกาศดังกล่าว ดังนี้

๒.๑ เป็นการกำหนดให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่พลเรือนกระทำความผิดด้วย

๒.๒ ความผิดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหารตามประกาศได้แก่

(๑) ความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๐๗-๑๑๒

(๒) ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๑๓-๑๑๘ ยกเว้นพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ.๒๕๕๑ หรือพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.๒๕๕๘ ยังคงให้ขึ้นศาลพลเรือน

(๓) ความผิดตามประกาศหรือคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เช่น ประกาศฉบับที่ ๗/๒๕๕๗ เรื่อง ห้ามชุมนุมทางการเมือง และฉบับที่ ๒๕/๒๕๕๗ เรื่อง ให้มารายงานตัว หรือแจ้งเหตุขัดข้อง เป็นต้น

๒.๓ ต้องเป็นการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นในเขตราชอาณาจักร ตั้งแต่วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เป็นต้นไป

๒.๔ กรณีที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด ยังอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลเยาวชนและครอบครัว ไม่ต้องไปศาลทหาร

๓. คดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหารตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๘/๒๕๕๗ เรื่อง คดีที่ประกอบด้วยการกระทำหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกันให้อยู่ในอำนาจของศาลทหารที่ประชุมมีข้อสังเกตว่า ประกาศฯ ฉบับที่ ๓๘/๒๕๕๗ ขยายอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหารตามประกาศฯ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ ออกไปให้รวมถึงการกระทำความผิดอื่นที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดที่ระบุไว้ในประกาศฯ ฉบับที่ ๓๘/๒๕๕๗ ดังนั้น การกระทำความผิดที่เกิดขึ้นก่อนวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ หรือการกระทำความผิดข้อหาอื่นที่ไม่ใช่ความผิดตามที่กำหนดไว้ในประกาศฯ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ ก็อาจอยู่ในอำนาจของศาลทหารได้ถ้ามีความเกี่ยวข้องกัน เช่น จำเลยเข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองภายหลังจากวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ซึ่งเป็นความผิดตามประกาศฯ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๗ (อยู่ในอำนาจของศาลทหาร) และได้ร่วมวางเพลิงเผาทรัพย์สินผู้อื่นซึ่งเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๑๗ (โดยปกติอยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรม) ความผิดฐานวางเพลิงเผาทรัพย์สินผู้อื่นแม้จะเป็นความผิดได้ในตัวเองและไม่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหารตามประกาศฯ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ ก็ตาม แต่เมื่อมีความเกี่ยวข้องกับความผิดฐานเข้าร่วมชุมนุมทางการเมือง ซึ่งอยู่ในอำนาจของศาลทหาร ศาลทหารจึงมีอำนาจพิจารณาความผิดฐานวางเพลิงเผาทรัพย์สินผู้อื่นได้ด้วย

เนื่องจากสาธารณชนได้ให้ความสนใจต่อการดำเนินกระบวนการยุติธรรมของศาลทหาร ในห้วงเวลาของการประกาศใช้กฎอัยการศึก การเพิ่มบทบาทหน้าที่และเขตอำนาจศาลดังที่มีประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติหลายฉบับ เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๘ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญเชิญบุคลากรด้านคดีรัฐธรรมนูญจำนวน ๕๐ คน เข้ารับฟังการบรรยายสรุปขอบเขตอำนาจศาลทหารและการพิจารณาคดีของศาลทหารกรุงเทพ และเยี่ยมชมการพิจารณาคดีของศาลทหาร ณ กรมพระธรรมญู เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้าใจกับสาธารณะต่อองค์กรศาลทหาร และการพิจารณาคดีของศาลทหารที่ประชาชนกำลังให้ความสนใจ โดย พล.ต.พนมเทพ เวสารัชชานนท์ ผู้ดำรงตำแหน่งตุลาการพระธรรมญู หัวหน้าศาลทหารกรุงเทพ ในขณะนั้น กล่าวว่า ขณะนี้สถานการณ์เราถือว่าอยู่ในศาลปกติ หมายถึง เหตุการณ์ปกติที่ไม่ได้ประกาศใช้กฎอัยการศึก เพราะฉะนั้นเหตุการณ์ใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๘ เป็นต้นไป คือวันที่มีการลงราชกิจจานุเบกษาตามคำสั่งของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ถือเป็นคดีปกติ สามารถอุทธรณ์หรือฎีกาได้ เว้นพื้นที่ตามแนวชายแดนที่ยังมีกฎอัยการศึกบังคับใช้ ซึ่งการพิจารณาดำเนินคดียังคงยึดหลักเดิม คือ ต้องขึ้นศาลทหารและมีศาลเดียว โดยไม่มีการอุทธรณ์หรือฎีกา ส่วนสถานการณ์ปัจจุบันที่อยู่ในความสนใจของประชาชนก็คือ พลเรือนต้องขึ้นศาลทหาร ตามความผิดที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้กำหนดไว้ จึงทำให้ศาลทหารมีบทบาทมากขึ้น^{๓๐}

อาจกล่าวได้ว่า ในความรู้สึกของพลเรือนที่ต้องขึ้นศาลจำนวนหนึ่งเห็นว่า การต้องขึ้นศาลทหารนั้นถือว่าไม่เป็นธรรมเป็นอย่างมาก เนื่องจากในความเข้าใจของประชาชนทั่วไป พลเรือน

^{๓๐} ไทยรัฐออนไลน์. เรื่องเดิม.

ไม่มีสิทธิแต่งตั้งทนายหรือฟ้องคดีเองได้ที่ศาลทหารได้ ต้องมอบคดีให้แก่อัยการทหารเป็นโจทก์ นอกจากนี้องค์คณะของตุลาการ ประกอบไปด้วย ตุลาการพระธรรมนูญ และตุลาการทหาร จำนวนองค์คณะพิจารณาพิพากษาขึ้นอยู่กับอยู่ในชั้นศาลใด สำหรับตุลาการพระธรรมนูญต้องมีความรู้ทางด้านกฎหมาย คือ จบปริญญาตรีด้านกฎหมาย และเป็นสมาชิกเนติบัณฑิตยสภา แต่สำหรับตุลาการทหาร คือ นายทหารชั้นสัญญาบัตรขึ้นไปที่ได้รับการแต่งตั้ง โดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้ด้านกฎหมายก็ได้ อีกทั้งไม่ปรากฏว่ามีการใช้หลักการแบ่งแยกอำนาจอย่างชัดเจนระหว่างฝ่ายตุลาการและฝ่ายบริหารในองค์กรศาลทหาร เนื่องจากผู้บังคับบัญชาหรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการทหารสำหรับศาลทหารชั้นต้น ซึ่งขัดกับหลักความเป็นกลางและความเป็นอิสระของผู้พิพากษา^{๓๐}

สรุป

เมื่อพิจารณาการดำเนินกระบวนการยุติธรรมของศาลทหาร พบว่ามีทั้งความเหมือนและความต่างกับศาลพลเรือนในหลายขั้นตอน เริ่มจากโครงสร้างของศาล ซึ่งศาลทหารจะประกอบด้วยสามชั้นศาลเช่นเดียวกับศาลพลเรือน โดยคู่ความมีสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกาได้ตามกฎหมาย แต่มีประเด็นปัญหาในการตีความว่า คดีที่พิจารณาเสร็จแล้วในศาลทหารชั้นเดียวหรือคดีที่กำลังพิจารณาอยู่จะมีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาคำด้วยหรือไม่ เนื่องจากศาลทหารในเวลาที่มีการประกาศใช้กฎอัยการศึกหรือศาลทหารในเวลาไม่ปกติ และศาลอาญาศึกหรือศาลที่มีอำนาจเช่นเดียวกับศาลอาญาศึกนั้น ต้องห้ามอุทธรณ์ฎีกา ในส่วนของคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร ได้แก่ คดีอาญาซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร นอกจากนี้ยังรวมถึงความผิดที่มีกฎหมาย ประกาศ หรือคำสั่งกำหนดให้เป็นคดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหารด้วย โดยศาลทหารมีขั้นตอนการดำเนินการเป็นไปตามกฎหมาย กฎ และข้อบังคับฝ่ายทหาร หากไม่มีบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ จะนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาบังคับใช้ ทั้งนี้หากไม่มีบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเรื่องนั้นอีก ก็ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลมซึ่งกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับของฝ่ายทหารนั้นอาจไม่คุ้นเคยกับฝ่ายพลเรือน อีกทั้งที่มา คุณสมบัติ และองค์คณะของตุลาการศาลทหารจะแตกต่างจากศาลพลเรือน ซึ่งอาจมีอำนาจบังคับบัญชาของสายงานทหารแฝงอยู่ทำให้พลเรือนอาจมีข้อกังวลในเรื่องของความเป็นอิสระของตุลาการ โดยกฎหมายหลักที่ใช้เป็นหลักพิจารณาเรื่องเขตอำนาจศาลทหาร คือ พระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๘๘ และพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ. ๒๔๘๗ และด้วยเหตุที่ศาลทหารเข้ามามีบทบาทสำคัญเนื่องจากมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพิ่มมากขึ้นจากปกติในห้วงเวลาที่มีการประกาศใช้

^{๓๐} พลเรือนไม่ควรต้องไปศาลทหาร.(ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก: <https://ilaw.or.th/node/2826>, ๒๕๖๐.

กฎอัยการศึกนั้น ได้ส่งผลให้เกิดการต่อสู้คัดค้านอำนาจศาลทหารขึ้นจากฝ่ายพลเรือนซึ่งต้องตกเป็น
จำเลยในคดีของศาลทหารจากเหตุการณ์ไม่ปกติของบ้านเมืองดังกล่าว ด้วยข้อกังวลหลายประการว่า
ตนเองจะไม่ได้รับความเป็นธรรมอย่างที่ควรจะเป็น

บทที่ ๔

วิเคราะห์ปัญหาในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือก มาใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร

การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในปัจจุบันของศาลทหาร

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องแก่คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร พบว่า มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้บังคับ โดยปรากฏอยู่ในมาตรา ๘ และมาตรา ๙ แห่งประมวลกฎหมายอาญาทหาร ซึ่งบัญญัติว่า

มาตรา ๘ “การกระทำความผิดอย่างใดๆ ที่บัญญัติไว้ใน มาตรา ๒๑ มาตรา ๒๓ มาตรา ๒๔ มาตรา ๒๗ มาตรา ๒๘ มาตรา ๓๐ มาตรา ๓๑ มาตรา ๓๒ มาตรา ๓๓ มาตรา ๓๔ มาตรา ๓๕ มาตรา ๓๖ มาตรา ๓๗ มาตรา ๓๘ มาตรา ๔๑ มาตรา ๔๒ มาตรา ๔๓ มาตรา ๔๔ มาตรา ๔๖ และมาตรา ๔๗ แห่งประมวลกฎหมายนี้ ถ้าผู้มีอำนาจบังคับบัญชาตามกฎหมายวินัยทหาร พิจารณาเห็นว่า เป็นการเล็กน้อยไม่สำคัญ ให้ถือเป็นความผิดต่อวินัยทหาร และให้มีอำนาจลงทัณฑ์ตามมาตรา ๗...”

มาตรา ๙ “ความที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๘ ให้ใช้ตลอดถึงความผิดหุโทษ และความผิดที่เปรียบเทียบได้ตามกฎหมาย”

จากบทบัญญัติข้างต้น กระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่กฎหมายเปิดช่องนั้นไม่สามารถใช้ได้ทุกกรณีความผิด แต่ต้องเป็นกรณีความผิดอย่างน้อยฐานหนึ่งฐานใดใน ๒๐ ฐานความผิดที่ระบุไว้ในมาตรา ๘ เท่านั้น ซึ่งประกอบด้วย

๑. ผู้ใดเป็นนายเรือ มีหน้าที่ควบคุมเรือของทหารของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กระทำหรือปล่อยให้เรื่อนั้นชำรุดหรืออับปางโดยประมาท ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี (มาตรา ๒๑)

๒. ผู้ใดกระทำหรือปล่อยให้เรือของทหารของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ชำรุดหรืออับปางโดยประมาท ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี (มาตรา ๒๓)

๓. ถ้าเรื่อนั้นเป็นเรือสำหรับใช้เดินในลำน้ำ ให้ลดโทษตามมาตรา ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓ นั้นลงกึ่งหนึ่ง (มาตรา ๒๔)

๔. ผู้ใดเป็นทหาร ทำลายหรือละทิ้งเครื่องศาสตราวุธ กระสุนดินปืน เสบียง ม้า หรือเครื่องยุทธานการอย่างใดๆ หรือทำให้ของนั้นๆ วิปลาสบุบสลาย โดยไม่มีเหตุอันสมควร ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไปถึงประหารชีวิต แล้วแต่กรณี (มาตรา ๒๗)

๕. ผู้ใดเป็นทหาร มีหน้าที่อยู่ยามรักษาการ ให้กระทำการตามบังคับหรือคำสั่งใดๆ ถ้าละทิ้งหน้าที่นั้นหรือไปเสียจากหน้าที่โดยมิได้รับอนุญาตก่อน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไปถึงประหารชีวิต แล้วแต่กรณี (มาตรา ๒๘)

๖. ผู้ใดเป็นทหาร ชัดขึ้นหรือละเลยไม่กระทำตามคำสั่งใดๆ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไปถึงประหารชีวิต แล้วแต่กรณี (มาตรา ๓๐)

๗. ผู้ใดเป็นทหาร ชัดขึ้นหรือละเลยไม่กระทำตามคำสั่งใดๆ โดยแสดงความชัดขึ้นด้วยกิริยาหรือวาจาองอาจต่อหน้าหมู่ทหารถืออาวุธ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีขึ้นไปถึงประหารชีวิตแล้วแต่กรณี (มาตรา ๓๑)

๘. ผู้ใดเป็นทหาร ชัดขึ้นหรือละเลยไม่กระทำตามข้อบังคับใดๆ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามเดือนขึ้นไปถึงสี่ปี แล้วแต่กรณี (มาตรา ๓๒)

๙. ผู้ใดเป็นทหาร ชัดขึ้นไม่กระทำตามข้อบังคับใดๆ โดยแสดงความชัดขึ้นด้วยกิริยาหรือวาจาองอาจต่อหน้าหมู่ทหารถืออาวุธ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไปถึงสี่ปี แล้วแต่กรณี (มาตรา ๓๓)

๑๐. ผู้ใดเป็นทหาร มีหน้าที่อยู่ยามรักษาการหรืออยู่ยามประจำหน้าที่ หลับเสียในหน้าที่หรือเมาสุราในหน้าที่ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามเดือนขึ้นไปถึงเจ็ดปี แล้วแต่กรณี (มาตรา ๓๔)

๑๑. ผู้ใดเป็นทหาร มีหน้าที่อยู่ยามรักษาการหรืออยู่ยามประจำหน้าที่ มิได้เอาใจใส่หรือประมาทในหน้าที่ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามเดือนขึ้นไปถึงห้าปี แล้วแต่กรณี (มาตรา ๓๕)

๑๒. ผู้ใดใช้กำลังทำร้ายทหารยามรักษาการ หรือทหารอยู่ยามประจำหน้าที่ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไปถึงสี่ปี แล้วแต่กรณี (มาตรา ๓๖)

๑๓. ผู้ใดหมิ่นประมาทหรือขู่เข็ญว่าจะทำร้ายทหารยามรักษาการ หรือทหารอยู่ยามประจำหน้าที่ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามเดือนขึ้นไปถึงสี่ปี แล้วแต่กรณี (มาตรา ๓๗)

๑๔. ผู้ใดเป็นทหาร ใช้กำลังทำร้ายแก่ทหารผู้ใหญ่เหนือตน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี (มาตรา ๓๘)

๑๕. ผู้ใดเป็นทหาร บังอาจแสดงความอาฆาตมาดร้ายต่อผู้บังคับบัญชา หรือต่อทหารที่เป็นใหญ่เหนือตน หรือหมิ่นประมาทใส่ความ หรือโฆษณาความหมิ่นประมาทใดๆ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี (มาตรา ๔๑)

๑๖. ถ้าทหารมั่วสุมกัน ณ ที่ใดๆ ตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป ใช้กำลังทำร้ายหรือขู่เข็ญว่าจะทำร้าย หรือทำการใดๆ ขึ้นให้วุ่นวายภายในบ้านเมือง ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไปถึงสี่ปีแล้วแต่กรณี (มาตรา ๔๒)

๑๗. ถ้าและในพวกทหารที่กระทำการกำเริบตามมาตรา ๔๒ มีศาสตราวุธไปด้วยตั้งแต่หนึ่งคนขึ้นไป ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีขึ้นไปถึงจำคุกตลอดชีวิต แล้วแต่กรณี (มาตรา ๔๓)

๑๘. เมื่อเจ้าพนักงานผู้มีตำแหน่งหน้าที่ ได้บังคับทหารที่กระทำการกำเริบในที่ใดๆ ให้เลิกไปเสีย ถ้าและพวกทหารที่กำเริบนั้น คนใดยังมีได้ใช้กำลังทำร้ายอย่างใดแล้วเลิกไปตามบังคับนั้นโดยดี ให้ลงโทษตามมาตรา ๔๒ และ ๔๒ นั้นกึ่งหนึ่ง (มาตรา ๔๔)

๑๙. ผู้ใดกระทำความผิดฐานหนีราชการ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไปถึงประหารชีวิต แล้วแต่กรณี (มาตรา ๔๖)

๒๐. ผู้ใดเป็นทหาร มีหน้าที่จัดซื้อหรือทำ หรือปกครองรักษาทรัพย์สินใดๆ ของทหาร บังอาจเอาของอื่น ปลอมหรือปนกับทรัพย์สินนั้นๆ ให้เสื่อมลง หรือปล่อยให้ผู้อื่นกระทำเช่นนั้นโดยรู้เห็นเป็นใจด้วย หรือผู้ใดเป็นทหาร มีหน้าที่จัดซื้อหรือทำ หรือปกครองรักษาสิ่งใด ๆ ของทหาร

บ้างอาจจ่ายทรัพย์สินใดๆ ที่รู้ว่ามีของอื่นปลอมหรือปนเช่นนั้นมาแล้ว หรือปล่อยให้ผู้อื่นกระทำ เช่นนั้นแล้วไม่รีบร้องเรียนต่อผู้ใหญ่เหนือตน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามเดือนขึ้นไปจนถึงเจ็ดปี และปรับตั้งแต่ร้อยบาทขึ้นไปจนถึงสองพันบาทด้วย (มาตรา ๔๗)

นอกจากนี้ ยังมีกรณีความผิดหลัโทษ ที่หมายถึง ความผิดซึ่งต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ^๑ และกรณีความผิดที่เปรียบเทียบปรับได้ตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร มาตรา ๙ ซึ่งผู้บังคับบัญชาของผู้กระทำความผิดมีอำนาจลงทัณฑ์ทางวินัย โดยไม่ต้องส่งฟ้องต่อศาลทหารได้ จึงเป็นการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่งแทนการใช้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักหรือกระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้องคดีในศาลทหาร

และด้วยเหตุที่คดีที่ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษา ได้แก่ คดีเกี่ยวกับการกระทำความผิดต่อกฎหมายทหารหรือกฎหมายอื่นในทางอาญา ซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ในขณะที่กระทำความผิด ทั้งนี้ ตามมาตรา ๑๓ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือก หรือการระงับข้อพิพาทก่อนเข้าสู่การดำเนินคดีในศาลทหาร จึงเป็นกรณีที่น่ามาใช้กับคดีความผิดที่มีโทษทางอาญาเป็นหลัก

เมื่อพิจารณาประเภทความผิดทางอาญาที่สามารถนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ได้ นั้น ประเภทความผิดที่มักจะนำมาพิจารณาเป็นอันดับแรก คือ ความผิดอันยอมความได้ คดีอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้นั้นมีปรากฏทั้งในประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่น ซึ่งพิจารณาได้จากบทบัญญัติกฎหมายในเรื่องนั้นๆ ที่มักจะระบุไว้โดยชัดแจ้งว่ากรณีความผิดดังกล่าวเป็นความผิดที่ยอมความได้หรือไม่ ดังกรณีความผิดอันยอมความได้ตามประมวลกฎหมายอาญาต่อไปนี้

- ๑) ความผิดเกี่ยวกับการค้า ตามมาตรา ๒๗๒
- ๒) ความผิดเกี่ยวกับเพศตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา ๒๘๑ ซึ่งได้แก่ มาตรา ๒๗๖ วรรคหนึ่ง (ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา) มาตรา ๒๗๘ (ความผิดฐานอนาจาร) และมาตรา ๒๘๔ (ความผิดฐานพาหญิงไปเพื่อการอนาจาร)
- ๓) ความผิดต่อเสรีภาพ ตามมาตรา ๓๐๙ วรรคหนึ่ง ๓๑๐ วรรคหนึ่ง และ ๓๑๑ วรรคหนึ่ง
- ๔) ความผิดฐานเปิดเผยความลับ ตามมาตรา ๓๒๒ ถึง ๓๒๔
- ๕) ความผิดฐานหมิ่นประมาท ตามมาตรา ๓๒๖ ถึง ๓๓๒
- ๖) ความผิดฐานฉ้อโกง ตามมาตรา ๓๔๑ ถึง ๓๔๗ (ยกเว้นมาตรา ๓๔๓)
- ๗) ความผิดฐานโกงเจ้าหนี้ ตามมาตรา ๓๔๙ และ ๓๕๐
- ๘) ความผิดฐานยักยอก ตามมาตรา ๓๕๒ ถึง ๓๕๕
- ๙) ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ ตามมาตรา ๓๕๘ ถึง ๓๕๙
- ๑๐) ความผิดฐานบุกรุก ตามมาตรา ๓๖๒ ถึง ๓๖๔

^๑ “พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๒๒) พ.ศ.๒๕๕๘”.
ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนที่ ๑๐ ก, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘. หน้า ๔๓ - ๔๗.

๑๑) ความผิดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๗๑ ซึ่งได้แก่ ความผิดมาตรา ๓๓๔ ถึง ๓๓๖ วรรคหนึ่ง และ ๓๔๑ ถึง ๓๖๔ ถ้าเป็นการกระทำที่บุพการีกระทำต่อผู้สืบสันดาน ผู้สืบสันดานกระทำต่อบุพการี หรือพี่หรือน้องร่วมบิดามารดาเดียวกันกระทำต่อกัน แม้อีกกฎหมายมิได้บัญญัติให้เป็นความผิดอันยอมความได้ก็ให้เป็นความผิดอันยอมความได้

นอกจากนี้ ยังมีปรากฏความผิดอันยอมความได้ในกฎหมายอื่นอีก เช่น กรณีความผิดตามมาตรา ๒๗ มาตรา ๒๘ มาตรา ๒๙ มาตรา ๓๑ ประกอบมาตรา ๖๙ หรือมาตรา ๗๐ มาตรา ๗๑ และมาตรา ๗๒ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.๒๕๓๗ หรือกรณีความผิดตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ.๒๕๕๐ หรือความผิดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.๒๕๔๕ ทั้งฉบับ เป็นต้น

ทั้งนี้ ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๙ (๒) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้วางหลักไว้ว่า ในคดีความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้ เมื่อได้มีการถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมายแล้ว สิทธินำคดีอาญามาฟ้องร้องระงับไป อย่างไรก็ดี การยอมความในความผิดอันยอมความได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๓๕ วรรคสอง และมาตรา ๓๙ (๒) นั้น เป็นการกระทำภายหลังที่ความผิดได้เกิดขึ้นแล้ว มิใช่กระทำได้ล่วงหน้าก่อนมีการกระทำผิด ข้อตกลงล่วงหน้าก่อนมีการกระทำผิดจะถือว่าเป็นการยอมความตามกฎหมายดังกล่าวแล้วไม่ได้ และการที่บุคคลจะตกลงกันไว้ก่อนว่าจะไม่ฟ้องคดีอาญา ถ้าหากมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า ข้อตกลงดังกล่าวก็หาไม่ผลก่อให้เกิดหน้าที่จะผูกพันคู่กรณีให้จำต้องงดเว้นไม่ฟ้องคดีอาญาแต่ประการใดไม่ เพราะอำนาจฟ้องคดีอาญาจะมีอยู่หรือไม่มีใช้อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายลักษณะหนี้ในทางแพ่ง หากอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาอีกส่วนหนึ่ง แต่อย่างไรก็ดี ข้อตกลงว่าจะไม่ฟ้องคดีอาญานั้นอาจถือเป็นความยินยอมให้กระทำการตามที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดได้ ซึ่งจะมีผลให้การกระทำนั้นไม่เป็นความผิด^๒

ข้อพิจารณาต่อมาคือ กรณีความผิดเล็กน้อยอื่นๆ เป็นอีกประเภทความผิดที่มักจะนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกจำคุกเพียงระยะสั้น แต่เนื่องจากคดีอาญาประเภทนี้แม้จะมีโทษเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่กฎหมายมิได้บัญญัติให้เป็นความผิดอันยอมความกันได้ โดยถือว่าเป็นความผิดต่อแผ่นดิน ทำให้ต้องมีการดำเนินกระบวนการพิจารณาดีไปตามลำดับขั้นตอน แต่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมในแต่ละลำดับ ได้แก่ ตำรวจ อัยการ และศาล มีอำนาจใช้ดุลพินิจเพื่อเบี่ยงเบนคดีประเภทนี้ออกนอกกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักตามอำนาจที่กฎหมายกำหนดไว้ได้เช่นกัน เนื่องจากการใช้โทษจำคุกระยะสั้นนั้น ตามหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่กล่าวมาแล้วในบทที่ ๒ ต่างมองว่าจะก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ผู้กระทำผิดและสังคมมากกว่าผลดี อีกทั้งการหลีกเลี่ยงการถูกจำคุกระยะสั้นยังช่วยลดปริมาณความแออัดในเรือนจำได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งความผิดคดีอาญาเล็กๆ น้อยๆ ประเภทนี้ ได้แก่ ความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกิน ๓ ปี ส่วนคดีอาญาที่ไม่เหมาะสมกับ

^๒ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๕๖๖/๒๕๙๙

การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ ได้แก่ คดีที่มีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ส่วนรวมอย่างรุนแรง หรือการกระทำที่ผิดศีลธรรมอย่างร้ายแรง เช่น วางเพลิงเผาทรัพย์ ฆ่าผู้อื่น ซึ่งทรัพย์ ปล้นทรัพย์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นอกจากความผิดทางอาญาแล้ว ศาลทหารยังมีอำนาจพิจารณาพิพากษา คดีความผิดตามกฎหมายทหาร และกรณีความผิดตามกฎหมาย ประกาศ และคำสั่งอื่นใดที่กำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหารอีกด้วย ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาประเภทคดีในศาลทหาร ตามผนวก ค พบว่ามีสามลักษณะความผิดสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาถึงความเหมาะสมในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาปรับใช้แก่ลักษณะความผิดดังกล่าว ได้แก่

๑. ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร ตั้งแต่มาตรา ๑๑๓ ถึงมาตรา ๑๑๘ แห่งประมวลกฎหมายอาญา

กรณีความผิดที่ปรากฏในศาลทหาร ได้แก่ กรณีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๑๖ ซึ่งบัญญัติว่า

“ผู้ใดกระทำให้ปรากฏแก่ประชาชนด้วยวาจา หนังสือ หรือวิธีอื่นใดอันมิใช่ภายในความมุ่งหมายแห่งรัฐธรรมนูญ หรือมิใช่เพื่อแสดงความคิดเห็นหรือติชมโดยสุจริต

(๑) เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกฎหมายแผ่นดินหรือรัฐบาล โดยใช้กำลังข่มขืนใจ หรือใช้กำลังประทุษร้าย

(๒) เพื่อให้เกิดความปั่นป่วนหรือกระด้างกระเดื่องในหมู่ประชาชนถึงขนาดที่จะก่อความไม่สงบขึ้นในราชอาณาจักร หรือ

(๓) เพื่อให้ประชาชนล่วงละเมิดกฎหมายแผ่นดิน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๗ ปี” ความผิดตามมาตราข้างต้นเรียกกันอย่างไม่เป็นทางการว่าข้อหา “ยุยงปลุกปั่น” ซึ่งปรากฏว่ามีคดีความผิดดังกล่าวหลังจากการรัฐประหารไม่ต่ำกว่า ๑๐ คดี และมีผู้ต้องหาอย่างน้อย ๒๕ คน ดังนี้^๓

๑. คดีของนายจาตุรงค์ ฉายแสง จากการให้สัมภาษณ์นักข่าวโจมตีคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ที่สมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ปัจจุบันคดีอยู่ระหว่างการพิจารณาที่ศาลทหารกรุงเทพ

๒. คดีของนายสมบัติ บุญงามอนงค์ ซึ่งถูกจับเมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๗ จากการโพสต์เฟซบุ๊ก (Facebook) และทวิตเตอร์ (Twitter) นัดหมายให้ประชาชนออกมาชุมนุมต่อต้านคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ปัจจุบันคดีอยู่ระหว่างการพิจารณาที่ศาลทหารกรุงเทพ

๓. คดีของชาวเชียงราย ๓ คน ได้แก่ นายอด นงนอมศรี และนายสุชสยาม ถูกจับเมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๗ จากการติดป้ายมีข้อความขอแบ่งแยกเป็นประเทศล้านนา ปัจจุบันคดีอยู่ระหว่างการพิจารณาที่ศาลจังหวัดเชียงราย

^๓ โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw), “ยุยงปลุกปั่น ตามมาตรา ๑๑๖ ข้อหาเพื่อประโยชน์ทางการเมืองในยุครัฐบาล คสช”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <https://freedom.ilaw.or.th/blog/116NCPO>, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

๔. คดีของนายชัชวาลย์ นักข่าวอิสระจากจังหวัดลำพูน ที่รายงานข่าวการประชุมต่อต้านการรัฐประหารผิดวัน จากวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เป็นวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๗ ต่อมาศาลทหารจังหวัดเชียงใหม่พิพากษายกฟ้อง เนื่องจากจำเลยเพียงนำเสนอข่าวเหตุการณ์ประจำวัน และโจทก์ไม่อาจนำสืบจนสิ้นสงสัยได้ว่า จำเลยมีเจตนาสร้างความกระด้างกระเดื่องในหมู่ประชาชน

๕. คดีของนายสิทธิทัศน์ และนายวชิร จากการไปรยไปปลิว ที่มีข้อความต่อต้านคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ที่บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ปัจจุบันคดียังไม่มีความคืบหน้า

๖. คดีของนายพลวัฒน์ จากการไปรยไปปลิวต่อต้านคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ๔ แห่งใน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ปัจจุบันคดียังไม่มีความคืบหน้า

๗. คดีของนายพันธุ์ศักดิ์ จากการจัดกิจกรรม “พลเมืองรุกเดิน” เพื่อเดินเรียกร้องความเป็นธรรมเมื่อวันที่ ๑๔ - ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘ ปัจจุบันอัยการทหารสั่งฟ้องไปเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๘ คดียังไม่มีการนัดพิจารณา

๘. คดีของกลุ่มประชาธิปไตยใหม่ ๑๔ คน จากการชุมนุมต่อต้านคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ และเรียกร้องหลักการ ๕ ข้อ ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ปัจจุบันคดียังอยู่ระหว่างการสรุปสำนวนสอบสวน

๙. คดีของนางชญาภา ที่ถูกจับเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๘ จากการโพสต์ข่าวลือว่า จะมีการรัฐประหารซ้อน ซึ่งโดนตั้งข้อหามาตรา ๑๑๖ พร้อมกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.๒๕๕๐ และมาตรา ๑๑๒ ด้วย

๑๐. กรณีเมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘ มีการแถลงข่าวจับกุมนางรินดา จากการโพสต์เฟซบุ๊กกล่าวหาว่า พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา โอนเงินหมื่นล้านไปประเทศสิงคโปร์ และตั้งข้อหามาตรา ๑๑๖ กับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.๒๕๕๐ ต่อมาถูกส่งตัวฝากขังต่อศาลทหารกรุงเทพ

ด้วยเหตุที่ความผิดตามมาตรานี้ไม่มีบทบัญญัติกฎหมายระบุไว้ชัดเจนให้เป็นความผิดอันยอมความกันได้ โดยหลักจึงต้องนำคดีขึ้นสู่ศาลไม่ว่าในศาลทหารหรือศาลพลเรือน แต่เนื่องจากโดยผลของประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ ได้กำหนดให้ความผิดดังกล่าวอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร กอปรกับเมื่อพิจารณาระวางโทษความผิดฐานนี้มีโทษจำคุกไม่เกิน ๗ ปี จึงไม่เข้ากรณีความผิดที่มีโทษเล็กน้อยที่ควรนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ตามหลักเกณฑ์ทั่วไป แต่อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาคดีความผิดตามมาตรานี้ที่เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์รัฐประหาร พบว่า ในห้วงเวลาดังกล่าว มาตรานี้ได้ถูกนำมาใช้กับความผิดทางการเมืองหรือการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์หรือต่อต้านการทำงานของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ด้วยเหตุนี้ผู้กระทำความผิดจึงมักเป็นนักการเมือง นักวิชาการ หรือนักเคลื่อนไหวทางการเมืองกลุ่มต่างๆ ที่มีความเห็นต่างทางการเมือง มีใช้อาชญาการที่กระทำความผิดร้ายแรง หรือเป็นการกระทำที่มุ่งประสงค์ต่อผลแก่ชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของผู้หนึ่งผู้ใด ด้วยเหตุนี้ การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาปรับใช้กับกรณีความผิดเหล่านี้ โดยมุ่งเน้นกลุ่มผู้กระทำความผิดครั้งแรกหรือลูกแกโทษในการกระทำดังกล่าว อีกทั้งเป็นการนำมาซึ่งความปรองดองสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในสังคมอย่างเป็นรูปธรรม กระบวนการยุติธรรมทางเลือกจึงเป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาปรับใช้

๒. ความผิดตามประกาศหรือคำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ

เช่น การฝ่าฝืนคำสั่งที่ให้บุคคลผู้มีรายชื่อกำหนดเข้ามารายงานตัวต่อคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติในวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดคณะกรรมการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติที่ ๑๒/๒๕๕๗ และคำสั่งรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๑๓/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗ รวมทั้งคำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๑๔/๒๕๕๗ คำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๑๕/๒๕๕๗ คำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๑๖/๒๕๕๗ คำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๑๘/๒๕๕๗ คำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๑๙/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ และคำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติที่ ๕๗/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๕๗

กรณีข้างต้นเป็นความผิดตามประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๔๑/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง กำหนดให้การฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งเรียกบุคคลให้มารายงานตัวเป็นความผิด ซึ่งกำหนดระวางโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งเรียกบุคคลให้มารายงานตัวต่อคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และถูกสั่งห้ามกระทำการใดๆ เกี่ยวกับการทำธุรกรรมทางการเงินหรือการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินด้วย ทั้งนี้เป็นไปตามประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ จากระวางโทษดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเป็นความผิดที่มีโทษเล็กน้อย จึงเหมาะสมที่จะนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาปรับใช้แก่กรณีความผิดดังกล่าวนี้เช่นกัน

๓. คดีอาวุธ หรือความผิดฐานมีหรือใช้อาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิด ที่ใช้เฉพาะแต่การสงครามที่นายทะเบียนไม่อาจออกใบอนุญาตให้ได้ อันเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๕๔๐ ที่กระทำตั้งแต่วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา เป็นต้นไป

คดีกลุ่มนี้ หากผู้กระทำความผิดมิใช่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร คดีดังกล่าวนี้จะต้องนำขึ้นสู่ศาลพลเรือนที่มีเขตอำนาจ แต่หลังจากวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘ คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ออกประกาศกำหนดให้การกระทำผิดดังกล่าวอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร ตัวอย่างเช่น ประกาศคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๖๒/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ข้อ ๑ ที่กำหนดให้ ผู้ที่มีอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิด โดยไม่ได้รับอนุญาต หรือที่มีกฎหมายห้ามออกใบอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน นำอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน และวัตถุระเบิด ส่งมอบต่อนายทะเบียนท้องที่ภายในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๗ เป็นต้น

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาระวางโทษตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๕๔๐ พบว่ามีบทกำหนดโทษในหมวด ๖ ของพระราชบัญญัติดังกล่าว จำนวน ๑๖ มาตรา สรุปได้ดังนี้

๑. กรณีทำ ซื่อ มี ใช้ สิ่ง หรือนำเข้า ซึ่งอาวุธปืนหรือเครื่องกระสุนปืน โดยไม่ได้รับใบอนุญาตจากนายทะเบียนท้องที่ ผู้ฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี แต่หากเป็นเพียง

กรณีเกี่ยวกับส่วนหนึ่งส่วนใดของอาวุธปืนตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง หรือเป็นกรณีมีเครื่องกระสุนปืน ผู้ฝ่าฝืน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาทถ้วน หรือทั้งจำทั้งปรับ^๔

๒. กรณีมีเครื่องกระสุนปืนซึ่งมิใช่สำหรับใช้กับอาวุธปืนที่ตนได้รับใบอนุญาตให้มีหรือใช้ (มาตรา ๘) ยิงหรือมีเครื่องกระสุนปืนสำหรับอาวุธปืนซึ่งได้รับอนุญาตให้มีไว้เพื่อเก็บ (มาตรา ๑๒) นำเข้าซึ่งอาวุธปืนหรือเครื่องกระสุนปืนโดยมิได้แจ้งเป็นหนังสือและส่งมอบอาวุธปืนหรือเครื่องกระสุนปืนไว้แก่พนักงานศุลกากร ณ ด่านแรกที่มาถึงจากนอกราชอาณาจักร หรือนายทะเบียนท้องที่ที่ใกล้ที่สุด ในกรณีที่ไม่มิด่านศุลกากรในท้องที่ดังกล่าว (มาตรา ๑๖ วรรคหนึ่งหรือวรรคสาม) ไม่นำอาวุธปืนหรือเครื่องกระสุนปืนที่ส่งหรือนำเข้ามาไปขออนุญาตมีหรือใช้ต่อนายทะเบียนท้องที่ภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่รับมอบไปจากพนักงานศุลกากร (มาตรา ๒๐) ไม่ใช้ใบอนุญาตเฉพาะตัวผู้รับใบอนุญาต (มาตรา ๕๘) โอนอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิดให้แก่ผู้ที่มีใบอนุญาต (มาตรา ๕๙) ไม่แจ้งพฤติการณ์และไม่ส่งมอบอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิด และใบอนุญาตให้แก่ นายทะเบียนท้องที่โดยไม่ชักช้า กรณีผู้รับใบอนุญาตนั้นตกเป็นผู้ซึ่งจะออกใบอนุญาตให้ไม่ได้ (มาตรา ๖๕) ไม่ส่งมอบอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิด และใบอนุญาตแก่นายทะเบียนท้องที่โดยไม่ชักช้า เมื่อได้รับคำสั่งเพิกถอนใบอนุญาตแล้ว (มาตรา ๖๖) หรือนำอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิดผ่านราชอาณาจักรโดยไม่ได้รับหนังสืออนุญาตจากรัฐมนตรีหรือเจ้าพนักงานซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งเพื่อการนี้ (มาตรา ๗๐ วรรคหนึ่งหรือวรรคสอง) ผู้กระทำความผิดเหล่านี้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

กรณีพาอาวุธปืนติดตัวไปในเมือง หมู่บ้าน หรือทางสาธารณะโดยไม่ได้รับอนุญาตให้มีอาวุธปืนติดตัว โดยไม่ใช้กรณีที่มีเหตุจำเป็นและเร่งด่วนตามสมควรแก่พฤติการณ์ (มาตรา ๘ ทวิ วรรคหนึ่ง) ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ หากการกระทำความผิดเป็นการพาอาวุธปืนไปโดยเปิดเผย หรือพาไปในชุมนุมชนที่ได้จัดให้มีขึ้นเพื่อนมัสการ การรื่นเริง การมหรสพ หรือการอื่นใด (มาตรา ๘ ทวิ วรรคสอง) ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงห้าปีและปรับตั้งแต่หนึ่งพันบาทถึงหนึ่งหมื่นบาท

สำหรับผู้ได้รับใบอนุญาตให้มีอาวุธปืนติดตัวผู้ใดพาอาวุธปืนไปโดยเปิดเผย หรือพาไปในชุมนุมชนที่ได้จัดให้มีขึ้นเพื่อนมัสการ การรื่นเริง การมหรสพ หรือการอื่นใด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ^๕

^๔ พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๗๒

^๕ พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๗๒ ทวิ

๓. กรณีทำ ประกอบ ซ่อมแซม เปลี่ยนลักษณะ สิ่ง นำเข้า มีหรือจำหน่ายซึ่งอาวุธปืนหรือเครื่องกระสุนปืนสำหรับการค้า โดยไม่ได้รับใบอนุญาตจากนายทะเบียนท้องที่ (มาตรา ๒๔) ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงยี่สิบปีและปรับตั้งแต่สี่พันบาทถึงสี่หมื่นบาท^๖

๔. กรณีไม่นำอาวุธปืนที่ส่งหรือนำเข้าที่ได้รับมอบไปจากพนักงานศุลกากรไปจดทะเบียนยังนายทะเบียนท้องที่ภายในกำหนดสามสิบวัน นับแต่วันที่รับมอบไปจากพนักงานศุลกากร และให้นายทะเบียนทำเครื่องหมายประจำอาวุธปืนนั้นไว้ตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง (มาตรา ๓๒) ผู้ที่ได้รับใบอนุญาตให้ซ่อมแซมหรือเปลี่ยนลักษณะอาวุธปืน แต่ทำการดังกล่าวแก่อาวุธปืนที่ไม่ได้รับอนุญาตให้มีและใช้ และไม่มีเครื่องหมายอาวุธปืนถูกต้องตามใบอนุญาต (มาตรา ๓๓) หรือผู้ที่ได้รับใบอนุญาตให้ซ่อมแซมหรือเปลี่ยนลักษณะอาวุธปืน ย้ายสถานที่ทำการโดยไม่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากนายทะเบียนท้องที่ (มาตรา ๓๔) ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสิบปีและปรับตั้งแต่หนึ่งพันบาทถึงสองหมื่นบาท^๗

๕. กรณีนำเข้ามาซึ่งวัตถุระเบิดโดยไม่ได้แจ้งเป็นหนังสือและส่งมอบไว้แก่พนักงานศุลกากร หรือนายทะเบียนท้องที่ที่ใกล้ที่สุด แล้วแต่กรณี (มาตรา ๑๖ วรรคหนึ่งหรือวรรคสาม) ซึ่งได้นำมาใช้บังคับโดยอนุโลมตามมาตรา ๔๑ หรือฝ่าฝืนมาตรา ๓๘ กรณีทำ ซ้อม มี ใช้ สิ่ง นำเข้า ค่า หรือจำหน่ายด้วยประการใดๆ ซึ่งวัตถุระเบิด โดยไม่ได้รับใบอนุญาตจากนายทะเบียนท้องที่ ต้องระวางโทษ จำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงยี่สิบปีและปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสี่หมื่นบาท^๘

๖. กรณีไม่จัดทำบัญชีผู้รับใบอนุญาตตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง และไม่รับผิดชอบรักษาวัตถุระเบิดที่มีอยู่ให้ตรงกับบัญชีดังกล่าว (มาตรา ๒๘) จำหน่ายวัตถุระเบิดแก่ผู้ที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ซื้อหรือมีวัตถุระเบิด (มาตรา ๓๔) เป็นผู้ได้รับใบอนุญาตให้ซ่อมแซมหรือเปลี่ยนลักษณะวัตถุระเบิด แต่ได้ทำแก่วัตถุระเบิดของผู้ที่ไม่มีใบอนุญาตให้มีและใช้และมีเครื่องหมายถูกต้องตามใบอนุญาต (มาตรา ๓๕) หรือไม่ส่งมอบวัตถุระเบิดให้แก่นายทะเบียนท้องที่ภายในเจ็ดวัน เมื่อครบกำหนดหกเดือนหลังจากใบอนุญาตสิ้นอายุแล้วไม่ได้ต่ออีก (มาตรา ๓๗ วรรคสอง) โดยบทบัญญัติเหล่านี้ได้นำมาใช้บังคับโดยอนุโลมกับกรณีของวัตถุระเบิดตามมาตรา ๔๑ ผู้ฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งพันบาทถึงสองหมื่นบาท^๙

^๖ พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๗๓

^๗ พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๗๓ ทวิ

^๘ พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๗๔

^๙ พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๗๕

๗. ผู้ใดฝ่าฝืนเงื่อนไขที่กำหนดไว้สำหรับวัตถุระเบิดตามมาตรา ๒๗ หรือมาตรา ๒๙ ซึ่งได้นำมาใช้บังคับโดยอนุโลมตามมาตรา ๔๑ ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่ห้าร้อยบาทถึงห้าพันบาท^{๑๐}

๘. กรณีทำ สิ่ง นำเข้า หรือค้าดอกไม้เพลิง โดยไม่ได้รับอนุญาตจากนายทะเบียนท้องที่ (มาตรา ๔๗) หรือทำ สิ่ง นำเข้า หรือค้าสิ่งเทียมอาวุธปืน โดยไม่ได้รับอนุญาตจากนายทะเบียนท้องที่ (มาตรา ๕๒) หรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งนายทะเบียนท้องที่ที่สั่งให้ผู้รับใบอนุญาตจัดการตามความจำเป็น (มาตรา ๕๑) ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ^{๑๑}

๙. ผู้ใดทำ ประกอบ ซ่อมแซม เปลี่ยนลักษณะ ซื่อ มี ใช้ สิ่ง หรือนำเข้า ซึ่งอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิด นอกจากที่กำหนดในกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา ๕๕ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงจำคุกตลอดชีวิต

ผู้ใดค้า หรือจำหน่ายอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิด นอกจากที่กำหนดในกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา ๕๕ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงจำคุกตลอดชีวิต

ผู้ใดใช้อาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิด นอกจากที่กำหนดในกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา ๕๕ ในการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๘๘ มาตรา ๓๑๓ มาตรา ๓๓๗ มาตรา ๓๓๙ หรือมาตรา ๓๔๐ ต้องระวางโทษจำคุกตลอดชีวิต หรือประหารชีวิต

การกระทำความผิดตามวรรคสองหรือวรรคสาม ถ้าอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิดนั้น โดยสภาพมีอำนาจไฟไม่ร้ายแรง ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงจำคุกตลอดชีวิต^{๑๒}

๑๐. ผู้รับใบอนุญาตผู้ใดฝ่าฝืนคำสั่งรัฐมนตรีที่ห้ามหรือจำกัดการออกใบอนุญาตหรือให้ส่งมอบอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน หรือวัตถุระเบิดแก่เจ้าพนักงานเพื่อเก็บรักษาไว้หรือจำหน่ายเสีย ซึ่งคำสั่งดังกล่าวออกตามความในมาตรา ๕๗ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ^{๑๓}

^{๑๐} พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๗๖

^{๑๑} พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๗๗

^{๑๒} พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๗๘

^{๑๓} พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๗๙

๑๑. ผู้ใดไม่ส่งมอบอาวุธปืนหรือเครื่องกระสุนปืนให้แก่นายทะเบียนท้องที่ภายในเจ็ดวัน เมื่อครบกำหนดหกเดือนหลังจากใบอนุญาตสิ้นอายุแล้วไม่ได้ต่ออีก (มาตรา ๓๗ วรรคสอง) หรือย้าย วัตถุประสงค์โดยไม่ได้รับอนุญาต (มาตรา ๔๓) หรือฝ่าฝืนเงื่อนไขในใบอนุญาตว่าด้วยการเก็บรักษาวัตถุประสงค์ (มาตรา ๔๐) ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่ห้าร้อยบาทถึงห้าพันบาท^{๑๔}

๑๒. ผู้ใดฝ่าฝืนเงื่อนไขในใบอนุญาตว่าด้วยการกำหนดเวลาการจำหน่าย การเก็บรักษาอาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืน (มาตรา ๒๗) หรือไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขการทำหรือประกอบอาวุธปืนหรือเครื่องกระสุนปืน (มาตรา ๒๙) หรือไม่รับผิดชอบรักษาอาวุธปืนหรือเครื่องกระสุนปืนที่มีอยู่ให้ตรงกับบัญชีที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง (มาตรา ๒๘) หรือไม่แสดงใบอนุญาตตามคำสั่ง (มาตรา ๓๐) หรือย้ายสถานที่ทำการโดยไม่ได้รับอนุญาต (มาตรา ๓๕) ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท^{๑๕}

๑๓. กรณีส่งอาวุธปืนหรือเครื่องกระสุนปืนโดยไม่ได้แสดงใบอนุญาต (มาตรา ๓๐ ซึ่งได้นำมาใช้บังคับโดยอนุโลมตามมาตรา ๑๕) ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท^{๑๖}

๑๔. กรณีไม่แจ้งเหตุและส่งมอบใบอนุญาตเมื่ออาวุธปืนถูกทำลายหรือสูญหายภายในสิบห้าวันนับแต่วันทราบเหตุ (มาตรา ๒๑) ไม่แจ้งย้ายถิ่นที่อยู่ของผู้ได้รับใบอนุญาตภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ย้ายไปถึง (มาตรา ๖๒) ไม่แจ้งการตายของผู้ได้รับใบอนุญาตภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ทราบการตายของผู้รับใบอนุญาต (มาตรา ๖๔ วรรคหนึ่ง) หรือไม่ยื่นคำขอรับใบแทนใบอนุญาตกรณีใบอนุญาตสูญหาย เป็นอันตราย หรือลบล้างอำนาจไม่ออก (มาตรา ๖๙) ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท^{๑๗}

๑๕. ผู้ใดฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติเกี่ยวกับดอกไม้เพลิงตามมาตรา ๑๖ วรรคหนึ่ง หรือวรรคสาม มาตรา ๒๘ มาตรา ๓๐ มาตรา ๓๕ มาตรา ๓๗ วรรคสอง หรือฝ่าฝืนเงื่อนไขตามมาตรา ๒๗ หรือมาตรา ๒๙ ซึ่งได้นำมาใช้บังคับโดยอนุโลมตามมาตรา ๔๘ หรือมาตรา ๔๙ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท^{๑๘}

^{๑๔} พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุประสงค์ ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๘๐

^{๑๕} พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุประสงค์ ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๘๑

^{๑๖} พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุประสงค์ ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๘๒

^{๑๗} พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุประสงค์ ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๘๓

^{๑๘} พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุประสงค์ ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๘๔

๑๖. ผู้ใดฝ่าฝืนบทบัญญัติเกี่ยวกับสิ่งเทียมอาวุธปืนตามมาตรา ๑๖ วรรคหนึ่ง หรือวรรคสาม มาตรา ๓๐ หรือมาตรา ๓๗ วรรคสอง ซึ่งได้นำมาใช้บังคับโดยอนุโลมตามมาตรา ๕๓ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท^{๑๙}

เนื่องจากพระราชบัญญัติฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง และป้องกันการครอบครองหรือใช้อาวุธในทางมิชอบหรือปราศจากเหตุอันสมควร หากมีผู้กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายดังกล่าว รัฐจึงเป็นผู้เสียหายเช่นเดียวกับความผิดอาญาตามกฎหมายอื่น ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากบทกำหนดโทษของพระราชบัญญัติฉบับนี้พบว่ามีความผิดที่มีโทษเล็กน้อย กล่าวคือ ความผิดที่มีโทษปรับอย่างเดียว หรือมีโทษทั้งจำทั้งปรับแต่โทษจำคุกไม่เกินสามปี ในขณะที่บางฐานความผิด ผู้กระทำความผิดอาจมีโทษสูงถึงจำคุกตลอดชีวิต แต่เมื่อพิจารณาแล้ววัตถุประสงค์ที่ใช้ในการกระทำความผิดหรือเกี่ยวข้องกับกระทำความผิดดังกล่าว ศาลอาจมีคำสั่งให้ปรับได้ตามหลักกฎหมาย แต่การพิจารณาลงโทษกรณีความผิดเกี่ยวกับอาวุธปืนนั้น หากเป็นความผิดที่ยังมิได้มีการพยายามกระทำความผิด หรือเป็นความผิดสำเร็จในความผิดอาญาฐานใดที่มุ่งให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ชื่อเสียงหรือทรัพย์สินของผู้อื่น ถือเป็นความผิดอีกลักษณะหนึ่งที่ควรนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาพิจารณาใช้บังคับตามความเหมาะสมเพื่อความปรองดองสมานฉันท์เกิดขึ้นในบ้านเมืองและลดปริมาณคดีลักษณะนี้ของศาลทหาร เนื่องจากคดีเกี่ยวกับอาวุธเหล่านี้ ถือเป็นคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาคดีของศาลทหารเป็นจำนวนมากเมื่อเปรียบเทียบกับคดีประเภทอื่น ด้วยเหตุที่ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้กำหนดให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีดังกล่าวนี้

แนวโน้มของการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในศาลทหาร

การใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในศาลทหาร นอกจากที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาทหาร มาตรา ๘ และ มาตรา ๙ ดังที่กล่าวมาแล้ว ก็ไม่มีบทบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาคดีในศาลทหารอื่นใดกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ มาตรการยุติธรรมทางเลือกจึงถูกนำมาใช้กับคดีอาญาในศาลทหารโดยอนุโลม ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๓๙(๒) ที่บัญญัติว่า ในคดีความผิดอันยอมความได้ สิทธินำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับไปเมื่อถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมาย กล่าวได้ว่า โดยทั่วไปคดีของศาลทหารที่มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แก่คดี จึงได้แก่ คดีอาญาเกี่ยวกับความผิดอันยอมความได้นั่นเอง ซึ่งความผิดอันยอมความได้ดังกล่าว อาจแบ่งออกเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ดังนี้

๑. ความผิดเกี่ยวกับการค้า มี ๓ ฐานความผิด ได้แก่

^{๑๙} พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐ มาตรา ๘๕

๑.๑ ความผิดฐานเอาชื่อ รูป รอยประดิษฐ์หรือข้อความในการประกอบ การค้าของผู้อื่นมาใช้ ตามมาตรา ๒๗๒ (๑)

๑.๒ ความผิดฐานเลียนป้ายผู้อื่น ตามมาตรา ๒๗๒ (๒)

๑.๓ ความผิดฐานไขข่าวแพร่หลายซึ่งข้อความเท็จเกี่ยวกับการค้าของผู้อื่น ตามมาตรา ๒๗๒ (๓)

ซึ่งมาตรา ๒๗๒ วรรคท้าย บัญญัติให้ความผิดตามมาตรา ๒๗๒ นี้เป็น ความผิดอันยอมความได้

๒. ความผิดเกี่ยวกับเพศ มี ๔ ฐานความผิด ได้แก่

๒.๑ ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่น (โดยไม่มีเหตุฉกรรจ์) ตามมาตรา ๒๗๖ วรรคแรก

๒.๒ ความผิดฐานกระทำอนาจารแก่บุคคลอายุกว่าสิบห้าปี ตามมาตรา ๒๗๘

ซึ่งความผิดตามมาตรา ๒๗๖ วรรคแรกและมาตรา ๒๗๘ นั้น ถ้ามิได้เกิดต่อหน้าธารกำนัล ไม่เป็นการให้ผู้ถูกกระทำรับอันตรายสาหัสหรือถึงแก่ความตายหรือมิได้เป็นการ กระทำแก่เด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปี ซึ่งมีใช้ภริยาหรือสามีของตน มาตรา ๒๘๑ บัญญัติให้ความผิด ทั้งสองฐานดังกล่าวเป็นความผิดอันยอมความได้

๒.๓ ความผิดฐานพาผู้อื่นไปเพื่อการอนาจาร ตามมาตรา ๒๘๔ วรรคแรก

๒.๔ ความผิดฐานซ่อนเร้นบุคคลซึ่งถูกพาไปเพื่อการอนาจาร ตามมาตรา ๒๘๔ วรรคสอง ซึ่งมาตรา ๒๘๔ วรรคท้ายบัญญัติให้ความผิดตามมาตรา ๒๘๔ นี้เป็นความผิดอันยอมความได้

๓. ความผิดต่อเสรีภาพ มี ๓ ฐานความผิด ได้แก่

๓.๑ ความผิดฐานทำให้เสื่อมเสียเสรีภาพ (ไม่มีเหตุฉกรรจ์) ตามมาตรา ๓๐๙ วรรคแรก

๓.๒ ความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขังผู้อื่น (ไม่มีเหตุฉกรรจ์) ตามมาตรา ๓๑๐ วรรคแรก

๓.๓ ความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขังผู้อื่นโดยประมาท (ไม่มีเหตุฉกรรจ์) ตามมาตรา ๓๑๑ วรรคแรก ซึ่งตามมาตรา ๓๒๑ บัญญัติให้ความผิดตามมาตรา ๓๐๙ วรรคแรก มาตรา ๓๑๐ วรรคแรก และมาตรา ๓๑๑ วรรคแรกเป็นความผิดอันยอมความได้

๔. ความผิดฐานเปิดเผยความลับ มี ๒ ฐานความผิด ได้แก่

๔.๑ ความผิดฐานเปิดเผยความลับในจดหมาย โทรเลข หรือ เอกสารปิดผนึก ของผู้อื่น ตามมาตรา ๓๒๒

๔.๒ ความผิดฐานเปิดเผยความลับของผู้อื่นที่ล่วงรู้มาโดยหน้าที่ ตามมาตรา ๓๒๓

๔.๓ ความผิดฐานเปิดเผยความลับในทางอุตสาหกรรมหรือวิทยาศาสตร์ ตามมาตรา ๓๒๔

ซึ่งตามมาตรา ๓๒๕ บัญญัติให้ความผิดในหมวดนี้ตามมาตรา ๓๒๒ มาตรา ๓๒๓ และมาตรา ๓๒๔ เป็นความผิดอันยอมความได้

๕. ความผิดฐานหมิ่นประมาท มี ๓ ฐานความผิด ได้แก่

๕.๑ ความผิดฐานหมิ่นประมาท ตามมาตรา ๓๒๖

๕.๒ ความผิดฐานหมิ่นประมาทคนตาย ตามมาตรา ๓๒๗

๕.๓ ความผิดฐานหมิ่นประมาทด้วยการโฆษณา ตามมาตรา ๓๒๘
ซึ่งตามมาตรา ๓๓๓ บัญญัติให้ความผิดตามมาตรา ๓๒๖ มาตรา ๓๒๗ และ มาตรา ๓๒๘ เป็นความผิดอันยอมความได้

๖. ความผิดฐานฉ้อโกง มี ๖ ฐาน ความผิด ได้แก่

๖.๑ ความผิดฐานฉ้อโกง ตามมาตรา ๓๔๑

๖.๒ ความผิดฐานฉ้อโกงโดยแสดงตนเป็นคนอื่น หรืออาศัยความเบาปัญญาของผู้ถูกหลอกลวงซึ่งเป็นผู้เยาว์ หรืออาศัยความอ่อนแอแห่งจิตของผู้ถูกหลอกลวง ตามมาตรา ๓๒๔

๖.๓ ความผิดฐานหลอกลวงคนให้ไปทำงานตามมาตรา ๓๔๔

๖.๔ ความผิดฐานสั่งซื้ออาหารหรือเข้าอยู่ในโรงแรมโดยไม่มีเงิน ตามมาตรา ๓๔๕

๖.๕ ความผิดฐานชักจูงให้เด็กเบาปัญญาขายของโดยเสียเปรียบ ตามมาตรา ๓๔๖

๖.๖ ความผิดฐานฉ้อโกงในการประกันวินาศภัย ตามมาตรา ๓๔๗

ซึ่งตามมาตรา ๓๔๘ บัญญัติให้ความผิดตามมาตรา ๓๔๑,๓๔๒,๓๔๔,๓๔๕,๓๔๖ และมาตรา ๓๔๗ เป็นความผิดอันยอมความได้

๗. ความผิดฐานโกงเจ้าหนี้ มี ๒ ฐานความผิด ได้แก่

๗.๑ ความผิดฐานโกงเจ้าหนี้ผู้รับจำนำ ตามมาตรา ๓๔๙

๗.๒ ความผิดฐานโกงเจ้าหนี้ (ทั่วไป) ตามมาตรา ๓๕๐

ซึ่งตามมาตรา ๓๕๑ บัญญัติให้ความผิดตามมาตรา ๓๔๙ และมาตรา ๓๕๐ เป็นความผิดอันยอมความได้

๘. ความผิดฐานยักยอก มี ๔ ฐาน ความผิด ได้แก่

๘.๑ ความผิดฐานยักยอก ตามมาตรา ๓๕๒

๘.๒ ความผิดฐานยักยอกในฐานะเป็นผู้จัดการทรัพย์สิน ตามมาตรา ๓๕๓

๘.๓ ความผิดฐานยักยอกในฐานะเป็นผู้จัดการทรัพย์สินตามคำสั่งศาลหรือตามพินัยกรรมหรือฐานเป็นผู้มีอาชีพหรือธุรกิจตามมาตรา ๓๕๔

๘.๔ ความผิดฐานยักยอกทรัพย์สินเก็บตก ตามมาตรา ๓๕๕

ซึ่งตามมาตรา ๓๕๖ บัญญัติให้ความผิดตามมาตรา ๓๕๒,๓๕๓,๓๕๔ และมาตรา ๓๕๕ เป็นความผิดอันยอมความได้

๙. ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์สิน มี ๒ ฐานความผิด ได้แก่

๙.๑ ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์สิน ตามมาตรา ๓๕๘

๙.๒ ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์สินที่มีเหตุฉ้อโกง ตามมาตรา ๓๕๙

ซึ่งตามมาตรา ๓๖๑ บัญญัติให้ความผิดตามมาตรา ๓๕๘ และมาตรา ๓๕๙ เป็นความผิดอันยอมความได้

๑๐. ความผิดฐานบุกรุก มีฐานความผิด ได้แก่

๑๐.๑ ความผิดฐานบุกรุกอันเป็นการรบกวนการครอบครองอสังหาริมทรัพย์ ตามมาตรา ๓๖๒

๑๐.๒ ความผิดฐานบุกรุกโดยย้ายเครื่องหมายอสังหาริมทรัพย์ ตามมาตรา ๓๖๓

๑๐.๓ ความผิดฐานเข้าไปซ่อนตัวในอาคารของคนอื่น ตามมาตรา ๓๖๔

ซึ่งตามมาตรา ๓๖๖ บัญญัติให้ความผิดตามมาตรา ๓๖๒,๓๖๓ และมาตรา ๓๖๔ เป็นความผิดอันยอมความได้

๑๑. ความผิดอันยอมความได้เพราะเหตุความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย

แม้ไม่มีบทบัญญัติกฎหมายกำหนดให้ความผิดอาญานั้นเป็นความผิดอันยอมความได้ชัดเจน ก็อาจเข้าหลักเกณฑ์เป็นความผิดอันยอมความได้ที่เกิดขึ้นเพราะความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย ตามความในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๗๑ ซึ่งบัญญัติว่า “ความผิดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๓๔ ถึงมาตรา ๓๓๖ วรรคแรก และมาตรา ๓๔๑ ถึงมาตรา ๓๖๔ นั้น ถ้าเป็นการกระทำที่สามมีกระทำต่อภริยา หรือภริยากระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ ความผิดดังระบุนานี้ ถ้าเป็นการกระทำที่ผู้บุพการีกระทำต่อผู้สืบสันดาน ผู้สืบสันดานกระทำต่อผู้บุพการี หรือพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันกระทำต่อกัน แม้กฎหมาย มิได้บัญญัติให้เป็นความผิดอันยอมความได้ ก็ให้เป็นความผิดอันยอมความได้ และนอกจากนั้นศาล จะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

อย่างไรก็ดี นอกจากกรณีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาแล้ว ยังมีความผิดอันยอมความได้ตามกฎหมายเฉพาะ ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีโทษทางอาญาต่างๆ ที่กฎหมายนั้นประสงฆ์ให้ความผิดบางมาตราหรือความผิดทั้งหมดในกฎหมายนั้นเป็นคดีความผิดอันยอมความได้ โดยกำหนดไว้ในบทบัญญัติชัดแจ้ง อาทิเช่น

๑. พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ ความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ทุกฐาน ความผิดเป็นความผิดอันยอมความได้ตามความในมาตรา ๖๖ ที่บัญญัติว่า “ความผิดตามพระราชบัญญัตินี้เป็นความผิดอันยอมความได้”

๒. พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. ๒๕๓๔ มีความผิดอันยอมความได้ดังนี้

๒.๑ ความผิดฐานออกเช็คโดยเจตนาที่จะไม่ให้มีการใช้เงินตามเช็คนั้น ตามมาตรา ๔(๑)

๒.๒ ความผิดฐานออกเช็คโดยในขณะที่ออกเช็คนั้นไม่มีเงินอยู่ในบัญชีอันจะพึงให้ใช้เงินได้ ตามมาตรา ๔ (๒)

๒.๓ ความผิดฐานออกเช็คโดยให้ใช้เงินมีจำนวนสูงกว่าจำนวนเงินที่มีอยู่ในบัญชีอันจะพึงให้ใช้เงินได้ขณะที่ออกเช็คนั้น ตามมาตรา ๔ (๓)

๒.๔ ความผิดฐานออกเช็คโดยถอนเงินทั้งหมดหรือแต่บางส่วนออกจากบัญชี อันจะพึงให้ใช้เงินได้ขณะที่ออกเช็คนั้น ตามมาตรา ๔ (๔)

๒.๕ ความผิดฐานออกเช็คโดยห้ามธนาคารมิให้ใช้เงินตามเช็คนั้น โดยเจตนา ทุจริต ตามมาตรา ๔ (๕) ทั้งนี้มาตรา ๕ บัญญัติให้ความผิดตามมาตรา ๔ ทั้ง ๕ ฐานความผิด เป็นความผิดอันยอมความได้

๓. พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ. ๒๕๔๕ มีความผิดอันยอมความได้ ๒ ฐานความผิดตามมาตรา ๓๓ และมาตรา ๓๖ ดังนี้

๓.๑ ความผิดฐานเปิดเผยความลับทางการค้าของผู้อื่น ตามมาตรา ๓๓

๓.๒ ความผิดฐานเป็นนิติบุคคลเปิดเผยความลับทางการค้าของผู้อื่น ตามมาตรา ๓๖
ทั้งนี้ มาตรา ๓๗ บัญญัติให้ความผิดตามมาตรา ๓๓ และมาตรา ๓๖ เป็นความผิดอันยอมความได้

๔. พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ มีความผิดอันยอมความได้ ๒ ฐาน
ความผิดตามมาตรา ๗ และมาตรา ๙ ดังนี้

๔.๑ ความผิดฐานเปิดเผยข้อมูลด้านสุขภาพอันเป็นความลับส่วนบุคคลตามมาตรา ๗

๔.๒ ความผิดฐานเป็นผู้ประกอบวิชาชีพด้านสาธารณสุขใช้ผู้รับบริการ เป็นส่วนหนึ่ง
ของการทดลองในงานวิจัยโดยไม่ได้รับความยินยอม ตามมาตรา ๙ ทั้งนี้ มาตรา ๔๙ บัญญัติให้
ความผิดตามมาตรา ๗ และมาตรา ๙ เป็นความผิดอันยอมความได้

๕. พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐
มีความผิดอันยอมความได้ ๒ ฐานความผิด ตามมาตรา ๔ วรรคหนึ่ง และวรรคสอง ดังนี้

๕.๑ ความผิดฐานกระทำความรุนแรงในครอบครัว ตามมาตรา ๔ วรรคหนึ่ง ซึ่ง
มาตรา ๔ วรรคสอง บัญญัติให้ความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นความผิดอันยอมความได้ (มาตรา ๔ วรรค
หนึ่งและวรรคสอง)

๕.๒ ความผิดฐานทำร้ายร่างกายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๙๕ ที่ เป็น
ความผิดฐานกระทำการรุนแรงในครอบครัว มาตรา ๔ วรรคสอง บัญญัติให้ความผิดฐานทำร้าย
ร่างกายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๙๕ ซึ่งโดยปกติเป็นคดีอาญาแผ่นดิน ก็ให้เป็น
ความผิดอันยอมความได้ (มาตรา ๔ วรรคสอง)

โดยมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวบัญญัติไว้ว่า “ผู้ใดกระทำการอันเป็น
ความรุนแรงในครอบครัว ผู้ที่กระทำความผิด ฐานกระทำความรุนแรงในครอบครัว ต้องระวางโทษ
จำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ให้ความผิดตามวรรคหนึ่ง เป็นความผิดอันยอมความได้ แต่ไม่ลบล้างความผิด
ตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกฎหมายอื่น หากการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นความผิด
ฐานทำร้ายร่างกายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๙๕ ด้วย ให้ความผิดดังกล่าวเป็นความผิด
อันยอมความได้”

อนึ่ง การดำเนินคดีความผิดฐานกระทำความรุนแรงในครอบครัวหรือการกระทำ
ความรุนแรงในครอบครัวเป็นความผิดกรรมเดียวกับความผิดฐานทำร้ายร่างกายตามประมวลกฎหมาย
อาญา มาตรา ๒๙๕ หากพนักงานสอบสวนเห็นว่าพฤติการณ์แห่งคดีไม่ร้ายแรง พอมีการปรองดองกัน
ได้ หรือคู่กรณีร้องขอ พนักงานสอบสวนอาจจัดให้มีการไกล่เกลี่ยให้ผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงใน
ครอบครัวกับผู้ต้องหว่ากระทำความรุนแรงในครอบครัวได้ยอมความกัน ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์และ
วิธีการที่กำหนดไว้ในระเบียบกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ว่าด้วยหลักเกณฑ์
และวิธีการทำบันทึกข้อตกลงก่อนการยอมความถอนคำร้องทุกข์ในชั้นสอบสวน พ.ศ. ๒๕๕๑

๖. ความผิดอันยอมความได้ตามกฎหมายอื่น นอกจากพระราชบัญญัติทั้ง ๕ ฉบับ ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีความผิดอันยอมความได้ตามกฎหมายอื่นอีก ทั้งนี้ความผิดฐานใด มาตราใด จะเป็นความผิดอันยอมความได้ ต้องมีบทบัญญัติในกฎหมายเหล่านั้นบัญญัติไว้ชัดเจนเช่นเดียวกับ พระราชบัญญัติทั้ง ๕ ฉบับนี้

สำหรับกรณีความผิดอาญาอื่นที่มีโทษความผิดอันยอมความได้ มีความพยายามตลอดมา โดยรัฐบาลหลายยุคสมัย เช่น ในสมัยรัฐบาลของ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้มีการตั้งคณะกรรมการ อิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ หรือ คอป. ขึ้น โดยมี นายคณิต ณ นคร อดีตอัยการสูงสุด เป็นประธาน ด้วยแนวความคิดที่ต้องการ "แช่แข็ง" คดีอาญาที่เกี่ยวกับการชุมนุม เพื่อช่วยเหลือผู้ชุมนุมที่ถูกจับข้อหาละเมิดตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.๒๕๔๘^{๒๐} โดยไม่แตะต้องตัวการสำคัญ แต่เมื่อคณะรัฐบาลได้เปลี่ยนตัวจากพรรคประชาธิปัตย์มาเป็นพรรคเพื่อไทย ได้มีการส่ง นายวัฒนา เมืองสุข อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ ทำหน้าที่ประสานงานกับ คอป. อย่างลับๆ ถึงการแช่แข็งคดีทางการเมืองของผู้ชุมนุม แต่ก็ไม่สำเร็จ ความพยายามในการแช่แข็งคดีอาญาเพื่อสร้างความปรองดองกลับมาอีกครั้งในการประชุมของ "คณะอนุกรรมการศึกษาประเด็นปัญหาการสร้างความปรองดอง" ที่มี นายภูมรินทร์ ทักษาติพงษ์ เป็นประธาน ซึ่งตั้งโดยคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ของ นายมีชัย ฤชุพันธุ์ เพื่อศึกษามาตรการปรองดองมาบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญใหม่

จนกระทั่งวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๙ มาตรการดังกล่าวเริ่มชัดเจนเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นเมื่อ คณะรัฐมนตรีเห็นชอบในหลักการของร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... ตามผนวก ง โดยนายวิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี หัวหน้าฝ่ายกฎหมายรัฐบาล ขยายความว่า "กฎหมายดังกล่าวถือเป็นกฎหมายชะลอการลงโทษ โดยจะให้โอกาสผู้กระทำความผิดได้ไกล่เกลี่ยในชั้นสอบสวนของตำรวจ แล้วส่งสำนวนให้อัยการพิจารณา เมื่อได้ข้อสรุปว่าผู้กระทำความผิดสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และกลับตัวกลับใจได้ก็ไม่ต้องส่งฟ้อง และให้รอดูพฤติกรรมแทนการรอลงอาญาซึ่งเป็นการลงโทษ ทั้งนี้ ความผิดที่กระทำต้องไม่เป็นความผิดอุกฉกรรจ์ และต้องเป็นความผิดที่กระทำโดยประมาท มีโทษจำคุกไม่เกินห้าปี และไม่ว่าคดีอะไรก็สามารถชะลอการฟ้องได้" "ซึ่งคดีที่เกิดจากการชุมนุมในอดีต ถ้ามีโทษไม่มากตามหลักเกณฑ์ก็สามารถเข้าหลักเกณฑ์ได้ ทั้งนี้ไม่ว่าใครที่อยู่ในข่ายก็ได้รับอานิสงส์ทั้งหมด" ซึ่งสาระสำคัญของกฎหมาย อาทิ กำหนดเกี่ยวกับผลของคำสั่งชะลอการฟ้อง เช่น ให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาในกรณีที่ถูกคุมขังอยู่ ผู้เสียหายจะฟ้องคดีมิได้จนกว่าพนักงานอัยการจะมีคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป ขณะที่ข้อกำหนดมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญากินรวมถึงคดีที่

^{๒๐} “พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.๒๕๔๘”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๒ ตอนที่ ๕๘ ก ฉบับวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๔๘, หน้า ๑-๙.

อยู่ในศาลทหารด้วย เมื่อยังมีผู้ต้องหาที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการชุมนุมทั้งเหลือง แดง กปปส.^{๒๑} รวมถึงคนที่ถูกจับดำเนินคดีในศาลทหารหลังการรัฐประหาร กฎหมายชะลอการฟ้องจึงอาจเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการปรองดองก็เป็นได้^{๒๒}

โดยมีสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติดังนี้^{๒๓}

๑. กำหนดบทนิยามคำว่า “การไกล่เกลี่ยคดีอาญา” “คู่กรณี” “ผู้ไกล่เกลี่ย” และ “การชะลอการฟ้อง”

๒. กำหนดให้นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และอัยการสูงสุด รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของตน

๓. กำหนดมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา ได้แก่ การไกล่เกลี่ยคดีอาญาและการชะลอการฟ้อง โดยไม่ทำให้ใช้บังคับกับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลเยาวชนและครอบครัว แต่คดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและมีเหตุที่อาจใช้มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาได้ ให้ใช้บังคับได้โดยอนุโลม ส่วนในคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลแขวง เมื่อมีคำสั่งให้ใช้มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา มิให้นำบทบัญญัติในเรื่องการฟ้องและการผิดฟ้องมาใช้บังคับและเมื่อได้มีคำสั่งให้ใช้มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาแล้ว ให้ถือเป็นเหตุอายุความสะดุดหยุดอยู่ ตลอดจนห้ามมิให้รับฟังพยานหลักฐาน คำรับสารภาพ หรือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากการใช้มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาเป็นพยานหลักฐานในการดำเนินคดี

๔. กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการไกล่เกลี่ย เช่น กำหนดคดีความผิดที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ กำหนดพฤติการณ์ของการกระทำที่ได้รับการไกล่เกลี่ย กำหนดการไกล่เกลี่ยคดีกรณีที่มีผู้เสียหายหลายคน รวมทั้งกำหนดอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย

๕. กำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของบุคคลที่จะได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ย และกำหนดให้การยื่นคำขอ การรับขึ้นทะเบียน และการตรวจคุณสมบัติการถอนชื่อ ให้กำหนดในกฎกระทรวง

^{๒๑} ชื่อเต็มว่า คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

^{๒๒} ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, “กฎหมายชะลอการฟ้อง จุดเริ่มต้นแผนปรองดอง”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://m.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1457182256, ๕ มีนาคม ๒๕๕๙. และ มติชนออนไลน์. “กฎหมายชะลอสิ่งฟ้อง จุดเริ่มต้นแผนปรองดอง”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.matichon.co.th/news/60783>, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๓} ข้อมูลที่นำเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

๖. กำหนดกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญา เช่น กำหนดระยะเวลานัดไกล่เกลี่ย ระยะเวลาไกล่เกลี่ยคดีอาญาให้แล้วเสร็จ การจัดหาล่าม กำหนดให้ผู้ไกล่เกลี่ยยุติการไกล่เกลี่ยเมื่อมี เหตุตามที่กำหนด

๗. กำหนดเกี่ยวกับผลของการไกล่เกลี่ยคดีอาญา เช่น ผู้เสียหายจะฟ้องคดีมิได้จนกว่า พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการจะมีคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป การไกล่เกลี่ยไม่ตัดอำนาจ พนักงานสอบสวนที่จะทำการสอบสวนต่อไป

๘. กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการชะลอการฟ้อง เช่น กำหนดมูลเหตุที่พนักงานอัยการ อาจพิจารณามีคำสั่งให้ชะลอการฟ้องได้ และในการพิจารณามีคำสั่งให้ชะลอการฟ้อง พนักงานอัยการ อาจดำเนินการตามที่กำหนดได้

๙. กำหนดเกี่ยวกับผลของคำสั่งชะลอการฟ้อง เช่น ให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาในกรณีที่ถูกคุม ขังอยู่ ผู้เสียหายจะฟ้องคดีมิได้จนกว่าพนักงานอัยการจะมีคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป กำหนดมูลเหตุที่ พนักงานอัยการจะพิจารณาสั่งให้ดำเนินคดีอาญาต่อไป

เมื่อพิจารณา “ร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ...” ที่ปัจจุบัน ได้ผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีแล้ว และรอเสนอสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) พิจารณา ต่อไปนั้น ได้ระบุเหตุผลของร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวว่า คดีอาญาที่ลักษณะของการกระทำเป็น ความผิดที่ไม่ร้ายแรง ซึ่งผู้ต้องหาอาจกลับตัวเป็นคนดีได้ และผู้เสียหายอาจได้รับการชดเชยเยียวยา ตามสมควร หากมีการสนับสนุนให้ผู้ต้องหาและผู้เสียหายได้รับการไกล่เกลี่ย เพื่อให้ผู้ต้องหามีโอกาส แสดงความสำนึกในการกระทำและพยายามบรรเทาผลร้ายแห่งความผิดนั้น อันจะเป็นการนำไปสู่การ ยอมความและการยุติคดีด้วยความสมานฉันท์ และในคดีบางลักษณะหากมีการชะลอการฟ้องและนำ วิธีการคุมประพฤติมาใช้ให้ผู้ต้องหาได้มีโอกาสแก้ไขความผิดของตนโดยมลทินติดตัวอันจะเป็น ประโยชน์ต่อผู้ต้องหา ผู้เสียหาย และสังคม มากกว่าการดำเนินการให้มีการพิจารณาลงโทษ สมควร นำมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาดังกล่าวมาใช้แทนการฟ้องคดีอาญา ทำให้คดีอาญาดังกล่าว ระงับลง จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ ส่วนสาระสำคัญของร่างฉบับนี้ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “กฎหมายชะลอฟ้อง” นั้น ในมาตรา ๖ บัญญัติว่า มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาทำได้สองวิธี คือ “การไกล่เกลี่ยคดีอาญา” และ “การชะลอการฟ้อง” โดยการไกล่เกลี่ยนั้นจะเป็นหน้าที่ของ “พนักงานสอบสวน” เป็นผู้จัดให้คู่กรณี คือ ผู้ต้องหากับผู้เสียหาย มีโอกาสเจรจาตกลงเยียวยาความ เสียหาย โดยหลังจากทำบันทึกข้อตกลง พนักงานสอบสวนต้องส่งบันทึกพร้อมสำนวนการสอบสวนให้ พนักงานอัยการพิจารณาทำความเห็นชอบต่อไป โดยพนักงานอัยการมีเวลาสามสิบวันเพื่อมีคำสั่ง ถ้า พนักงานอัยการไม่เห็นชอบด้วย เพราะการไกล่เกลี่ยไม่เป็นไปตามกฎหมาย ก็ให้ส่งเรื่องถึงพนักงาน สอบสวนสั่งดำเนินคดีตามปกติต่อไป ส่วนการชะลอฟ้องนั้นก็ให้ “พนักงานอัยการ” มีอำนาจที่จะ ไม่ออกคำสั่งฟ้องคดีได้โดยให้กำหนดเงื่อนไขและระยะเวลาคุมประพฤติหรือเงื่อนไขอื่นให้ผู้ต้องหา ปฏิบัติแทน

จากร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวแสดงให้เห็นแนวโน้มของการนำกระบวนการยุติธรรม ทางเลือกมาใช้ในคดีอาญาที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหาร เนื่องจากบทบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการ แทนการฟ้องคดีอาญาตามร่างฉบับดังกล่าวมิได้ใช้บังคับเพียงคดีอาญาในศาลยุติธรรมเท่านั้น แต่ต้อง นำมาใช้กับคดีอาญาที่ขึ้นศาลทหารด้วย ซึ่งความผิดดังกล่าวประกอบด้วย

๑. ความผิดที่ยอมความได้
๒. ความผิดลหุโทษ
๓. ความผิดที่มีโทษปรับ
๔. ความผิดที่กระทำโดยประมาท
๕. ความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกินห้าปี

แต่มีเงื่อนไขว่า ผู้ต้องหา นั้นต้องไม่เคยได้รับการไต่ถามหรือการชะลอการฟ้องตามกฎหมายนี้มาก่อน เว้นแต่เป็นความผิดที่กระทำโดยประมาทหรือพ้นเวลาที่ส่งผู้ต้องหาแล้วเกินสามปี เช่น ความผิดฐานปลอมเอกสาร ฐานปลอมและใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์ของผู้อื่นโดยมิชอบ ฐานขายของโดยหลอกลวง ฐานปลอมเครื่องหมายการค้า ฐานเลียนแบบเครื่องหมายการค้า ฐานเข้าร่วมในการชุมนุมต่อสู้และมีผู้ถึงแก่ความตายจากการชุมนุมต่อสู้ ฐานทำร้ายร่างกาย ฐานเข้าร่วมในการชุมนุมต่อสู้และมีผู้ได้รับอันตรายสาหัสจากการชุมนุมต่อสู้ ฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส ฐานหน่วยเหี้ยมหรือกักขังผู้อื่น ฐานลักทรัพย์ ฐานฉ้อโกงทรัพย์ ฐานรับของโจร ฐานบุกรุก ความผิดตามพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า คือ ปลอมหรือนำเข้าสินค้าที่มีการปลอมเครื่องหมายการค้า

ในการนี้ ร้อยตำรวจตรี พงษ์นิวัฒน์ ยุทธภัณฑ์บริหาร ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอัยการสูงสุด ในฐานะผู้มีอำนาจสั่งชะลอฟ้องตามร่างกฎหมายนี้ ให้ความเห็นว่า “ร่างกฎหมายนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งประชาชนและสังคม เพราะมาตรการแทนการฟ้อง หรือที่เรียกว่า “ชะลอการฟ้อง” มีวัตถุประสงค์คือความผิดเล็กๆ น้อยๆ ที่ไม่ร้ายแรงนั้น ผู้ที่ได้กระทำผิดอาจจะทำเพราะประมาทหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ดังนั้นคดีอาจไม่ต้องถึงศาล แต่ให้โอกาสที่จะกลับตัว นี่คือประโยชน์ เพราะฝ่าย “ผู้ต้องหา” หากพนักงานอัยการฟ้องคดีก็จะมีประวัติติดตัว ซึ่งอาจมีผลต่อโอกาสการกลับตัวเข้าอยู่ในสังคมยากขึ้นในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ การสมัครเข้าทำงาน เพราะสังคมไทยเองก็ไม่ยอมรับผู้ที่พ้นโทษมา การใช้มาตรการชะลอฟ้องมีมาตรการที่ผู้ต้องหาต้องให้ความใส่ใจกับผู้เสียหายด้วย เช่น การดูแลเยี่ยมเยียนช่วงเจ็บป่วย หรือการดูแลรักษาพยาบาล มาตรการแทนการฟ้องนี้จะทำให้มีการไต่ถามไต่สวนใช้เยียวยาค่าทดแทนจนผู้เสียหายพอใจ จึงได้รับการเยียวยาแน่นอน และยังช่วยลดปริมาณคดีที่จะสั่งฟ้อง และเป็น การลดปริมาณคดีโทษไม่ร้ายแรงที่จะขึ้นสู่ศาลด้วย รวมทั้งลดปริมาณผู้ต้องหาโทษที่จะเข้าสู่เรือนจำ เพราะปัจจุบันปัญหาคนล้นคุกมีเยอะพอสมควร ขณะที่ผู้กระทำผิดโทษเล็กน้อยซึ่งโดยนิสัยปกติไม่ได้เป็นโจรหรือคนร้าย ดังนั้นอาจเกิดโทษมากกว่าประโยชน์ถ้าถูกลงโทษจำคุก แม้เข้าคุกในระยะสั้น แต่ในระหว่างนั้นอาจได้รับสิ่งต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมจนเกิดผลเสียกลายเป็นโจรจริงๆ ก็ได้ จึงเชื่อว่า มาตรการในร่างกฎหมายนี้ จะช่วยแก้ปัญหากระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ ทั้งเรือนจำ คดีขึ้นศาล ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา การให้โอกาสผู้ต้องหาผู้ที่ไม่ร้ายแรงได้กลับคืนสู่สังคมได้ ขณะที่ไม่ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณต่างๆ จากภาระทางคดีที่จะต้องดำเนินการแต่ละขั้นตอน ขณะที่ไม่ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณต่างๆ จากภาระทางคดีที่จะต้องดำเนินการแต่ละขั้นตอน ที่สำคัญ มาตรการแทนการฟ้องคดีในร่างกฎหมาย มีหลักว่า ต้องเกิดจากความยินยอมและสมัครใจของทั้งผู้เสียหายกับผู้ต้องหาด้วย โดยการสั่งชะลอฟ้อง อัยการสูงสุดเท่านั้น ที่มีอำนาจสั่ง แต่ถ้าผู้เสียหายเห็นว่า

การดำเนินการต่างๆ นั้นฉ้อฉล ไม่เป็นไปโดยสมัครใจ ไม่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ ก็ฟ้องศาลเองได้ ซึ่งศาลจะได้ไต่สวนว่ามีการทำตามหลักเกณฑ์ถูกต้องหรือไม่ หากไม่ถูกต้องศาลก็สั่งให้ดำเนินคดีต่อไป ได้ก็จะทำให้มีศาลเป็นผู้ตรวจสอบอีกชั้นหนึ่ง”

แต่อย่างไรก็ดี อีกฟากหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมปลายน้ำ คือ ศาล ผู้ใช้อำนาจตุลาการ ยังคงมีข้อสงสัยหลายประการในร่างกฎหมายฉบับนี้ และได้ตั้ง “คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา” ขึ้นมาศึกษา ซึ่งต่อมาเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๙ ศาลยุติธรรมได้มีการเคลื่อนไหวแสดงทัศนะ โดย นายชาญณรงค์ ปราณิจิตต์ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์ประจำสำนักงานประธานศาลฎีกา ตัวแทนของ นายวีระพล ตั้งสุวรรณ ประธานศาลฎีกา เข้ายื่นหนังสือต่อ นายพรเพชร วิชิตชลชัย ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) เพื่อเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... โดยเห็นว่า มาตรการในร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวขัดต่อหลักการสำคัญของรัฐธรรมนูญและหลักสิทธิมนุษยชน เพราะเป็นการให้อำนาจพนักงานอัยการสั่งคุมประพฤติ และสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้ต้องหาในคดีอาญาที่มีโทษจำคุกไม่เกินห้าปีได้โดยที่ไม่ผ่านการพิจารณาของศาลเลย และปราศจากกระบวนการพิสูจน์ความผิดของบุคคล ทั้งนี้หากพระราชบัญญัตินี้ประกาศใช้ จะเป็นการตัดสิทธิของผู้เสียหายที่ประสงค์จะใช้สิทธิทางศาล และมีบทบัญญัติห้ามไม่ให้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต่อไป แม้กระทั่งในกรณีของผู้เสียหายประสงค์จะใช้สิทธิทางศาลและนำคดีมาฟ้องต่อศาลแล้วก็ตาม ขณะที่ในส่วนระยะเวลาและอายุความในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาอาจขยายไปได้จนแทบไม่มีข้อจำกัด หากมีคำสั่งใช้มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา จะทำให้พยานหลักฐานที่สำคัญสูญหายไปจนไม่สามารถพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาได้ และจะทำให้ประชาชนขาดความเชื่อถือในกระบวนการยุติธรรมของไทยในระยะยาว ถักร่างกฎหมายฉบับนี้ผ่านความเห็นของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ศาลจึงเป็นห่วงว่าจะส่งผลกระทบต่อสังคมและกระบวนการทางอาญา^{๒๔} ร่างพระราชบัญญัตินี้จึงเป็นเพียงความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต ซึ่งต้องรอการพิจารณาจากสภานิติบัญญัติแห่งชาติอีกครั้ง ถึงความสมบูรณ์ของร่างกฎหมายว่าจะผ่านออกมาบังคับใช้หรือไม่

ข้อขัดข้องในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในศาลทหาร

เนื่องจากคดีที่ศาลทหารมีอำนาจพิจารณานั้น เมื่อพิจารณาในเนื้อหาโดยหลักแล้วจะพบว่าเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลพลเรือนที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาเช่นกัน เพียงแต่ศาลทหารจะพิจารณาในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารเท่านั้น เพื่อให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมระหว่างศาลมีมาตรฐานเดียวกัน ข้อขัดข้องของการนำกระบวนการ

^{๒๔} ไทยรัฐออนไลน์. “ปธ.ศาลฎีกา ร่อนหนังสือตักคอก สนช. ก่อนถกร่าง ก.ม.ชะลอฟ้องอาญา”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.thairath.co.th/content/594681>, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๙.

ยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในศาลทหารจึงมิได้มีข้อแตกต่างจากศาลยุติธรรมอื่น ซึ่งกระบวนการยุติธรรมทางเลือกจะดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ นอกจากกฎหมาย กฎ ระเบียบหรือคำสั่งต้องเอื้ออำนวยต่อการขับเคลื่อนภารกิจแล้ว สิ่งที่เป็นข้อขัดข้องที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความรู้ความสามารถซึ่งต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ภายใต้กรอบของกฎหมายของบุคลากรผู้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากศาลทหารมีเขตอำนาจเหนือคดีในลักษณะอื่นที่ผู้กระทำผิดอาจเป็นพลเรือนด้วย เช่น คดีความผิดตามประกาศหรือคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เกี่ยวกับการชุมนุมทางการเมือง หรือการไม่มารายงานตัวตามคำสั่งของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เป็นต้น แต่การจะนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีเหล่านี้ ยังมีอุปสรรคสำคัญคือ ยังไม่มีกฎหมายให้กระทำการดังกล่าวได้ การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในศาลทหารจึงยังไม่มีปรากฏต่อสาธารณะ ที่ผ่านมาศาลทหารจึงมิได้ดำเนินนโยบายลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาลทหารโดยการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก ส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกยังไม่สามารถเข้ามามีบทบาทเพื่อลดปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาล ลดปัญหาคนล้นคุก และดำเนินนโยบายสร้างความปรองดองสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นจริงในสังคมไทยได้อย่างแท้จริง

ศึกษาเปรียบเทียบการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาของศาลยุติธรรม

ประเทศไทยได้มีการนำเอากระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ซึ่งส่วนใหญ่รู้จักกันในชื่อ “มาตรการประนอมข้อพิพาท” โดยมีหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบ และเมื่อพิจารณาในมิติของการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้นั้น สามารถแบ่งการนำมาใช้เป็นขั้นตอนต่างๆ ได้ ๓ ขั้นตอน ได้แก่

๑. ขั้นตอนก่อนคดีขึ้นสู่ศาล

การใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่สำคัญ เพราะว่าหากให้ดำเนินคดีไปตามกระบวนการยุติธรรมหลักตามปกติจนมีการฟ้องร้องดำเนินคดีกันในชั้นศาล จะใช้ระยะเวลาในการดำเนินคดีที่นานกว่าคดีจะสิ้นสุด อาจจะทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับความเดือดร้อนและเสียหาย หรือไม่ได้รับความเป็นธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีอาญาที่จะทำให้ผู้ถูกกล่าวหาตกอยู่ในฐานะ “ผู้ต้องหา” หรือ “จำเลย” อยู่ตลอดเวลาที่คดียังไม่ยุติ และยิ่งไปกว่านั้นการตกเป็นจำเลยตามกฎหมาย การที่ต้องตกเป็นจำเลยของสังคมนั้นทุกขุทรมานยิ่งกว่าการหาทางยุติคดีโดยเร็วด้วยความพึงพอใจของคู่กรณีจึงมีความจำเป็น กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในขั้นตอนนี้ก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลจึงเป็นอีกมาตรการที่สำคัญ และกระบวนการที่นำมาใช้จะต้องเป็นมาตรการที่กฎหมายให้อำนาจไว้

ในขั้นตอนก่อนคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล พบว่ามีหน่วยงานสำคัญที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการระงับข้อพิพาททางอาญาโดยกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ดังนี้

๑. กรมการปกครอง ตามมาตรา ๖๑/๑ (๑๔) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๗) พ.ศ.๒๕๕๐ ได้บัญญัติให้อำเภอมีอำนาจไกล่เกลี่ยหรือจัดให้มีการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคมตามมาตรา ๖๑/๒ และมาตรา ๖๑/๓ ซึ่งมาตรา ๖๑/๒ เป็นกรณีที่ใช้กับข้อพิพาททางแพ่งในระดับอำเภอ ส่วนมาตรา ๖๑/๓ เป็นกรณีที่ใช้กับคดีอาญา ซึ่งบัญญัติว่า

“บรรดาความผิดที่มีโทษทางอาญาที่เกิดขึ้นในเขตอำเภอ หากเป็นความผิดอันยอมความได้ และมีใช่เป็นความผิดเกี่ยวกับเพศ ถ้าผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหายินยอมหรือแสดงความจำนง ให้นายอำเภอของนายอำเภอนั้นหรือปลัดอำเภอนั้นนายอำเภอดังกล่าวมอบหมายเป็นผู้ไกล่เกลี่ยตามควรแก่กรณี และเมื่อผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหายินยอมเป็นหนังสือตามที่ไกล่เกลี่ยและปฏิบัติตามคำไกล่เกลี่ยดังกล่าวแล้ว ให้คดีอาญาเป็นอันเลิกกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ในกรณีที่ผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหาไม่ยินยอมตามที่ไกล่เกลี่ย ให้จำหน่ายข้อพิพาทนั้น แต่เพื่อประโยชน์ในการที่ผู้เสียหายจะไปดำเนินคดีต่อไป อายุความการร้องทุกข์ตามประมวลกฎหมายอาญา ให้เริ่มนับแต่วันที่จำหน่ายข้อพิพาท

หลักเกณฑ์และวิธีในการดำเนินการตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง”

ในการนี้ ได้มีการออกกฎกระทรวงว่าด้วยการไกล่เกลี่ยความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ.๒๕๕๓ มาใช้บังคับ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๖๑/๓ วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีในการดำเนินการไกล่เกลี่ยบรรดาความผิดที่มีโทษทางอาญาที่เกิดขึ้นในเขตอำเภอ

จากบทบัญญัติดังกล่าวเป็นการให้อำนาจอำเภอที่จะไกล่เกลี่ยในคดีอาญาถือได้ว่าเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่มีส่วนช่วยในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นภายในเขตอำเภอเป็นการลดปริมาณคดีที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล

๒. สำนักงานตำรวจแห่งชาติ โดยปกติการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานตำรวจเมื่อมีข้อพิพาทในทางอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้เข้ามาสู่กระบวนการสอบสวนโดยผู้เสียหายได้ร้องทุกข์ตามกฎหมายแล้ว พนักงานสอบสวนจะพยายามประนอมข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีให้ก่อน ทั้งนี้ เนื่องจากเห็นว่าคดีจะสามารถระงับลงได้ การดำเนินการประนอมข้อพิพาททางอาญาโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ว่าจะโดยพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาล ส่วนมากมักจะไม่ได้ดำเนินการประนอมข้อพิพาทให้กับคู่กรณีพิพาทหากไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ให้อำนาจหน้าที่ไว้ เนื่องจากเป็นการเสี่ยงที่จะโดนตั้งข้อครหาว่าไม่มีความเป็นกลาง และใช้อำนาจหน้าที่มาบีบบังคับให้มีการประนอมข้อพิพาทกันโดยคู่กรณีไม่ได้เต็มใจ

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของการดำเนินงานด้านคดีในชั้นพนักงานสอบสวนนี้มีประมวลระเบียบกรมตำรวจว่ากรปฏิบัติงานด้านคดี ข้อ ๕๖๘ ที่เกี่ยวกับการใช้หลักการประนอมข้อพิพาททางอาญา กำหนดว่า “ในกรณีที่สามมีหรือกรียากล่าวหาอีกฝ่ายหนึ่งว่าทำร้ายร่างกายนั้น หากมิได้ใช้อาวุธหรือบาดเจ็บสาหัส หรือเหตุมิได้เกิดในถนนหลวง ประกอบกับการกระทำนั้นได้กระทำไป

โดยมิได้มีเจตนาชั่วร้าย เช่น ทำเพื่อตักเตือนสั่งสอน เป็นต้น ให้พนักงานสอบสวนพยายามชี้แจง ตักเตือนให้เรื่องยุติกันเสีย เมื่อไม่เป็นผลสำเร็จจึงจัดการต่อไปตามรูปคดี แต่ให้เสนอสำนวนการสอบสวนนั้นตามลำดับ ให้ผู้บังคับการตำรวจท้องที่พิจารณาสั่งการ และถ้าสามารถส่งตัวสามีภริยา คู่ นั้นไปพร้อมกับสำนวนได้ให้ส่งไปพร้อมกันด้วย อนึ่ง แม้การทำร้ายกันระหว่างสามีภริยานั้นจะได้ใช้อาวุธ หรือบาดเจ็บสาหัส หรือเหตุเกิดในถนนหลวงก็ดี หากเป็นการสมควรก็ให้เสนอเพื่อผู้บังคับการพิจารณาสั่งการตามความเหมาะสมได้ ทั้งนี้ เพราะทางราชการต้องการรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของครอบครัวเป็นสำคัญ” ในกรณีที่สามีภริยาทะเลาะวิวาทและมีการทำร้ายร่างกายกัน เมื่อมีการร้องทุกข์กล่าวโทษและคดีเข้ามาสู่การพิจารณาของพนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวนจะพยายามทำการประนอมข้อพิพาทโดยจัดให้มีการเจรจาระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหาย เพื่อให้ข้อพิพาทนั้นระงับลง โดยไม่ต้องดำเนินกระบวนการตามที่กฎหมายต่อไป ทั้งนี้ ก็เพื่อรักษาไว้ซึ่งสถาบันครอบครัว หากได้พยายามจนถึงที่สุดแล้วไม่สามารถประนอมข้อพิพาทได้จึงจะดำเนินการตามกฎหมายต่อไป^{๒๕}

ทั้งนี้ โดยบทบัญญัติกฎหมายได้ให้อำนาจเจ้าพนักงานระงับข้อพิพาทในคดีความผิดอันยอมความได้ คดีความผิดลหุโทษ หรือความผิดที่มีอัตราโทษไม่สูงกว่าความผิดลหุโทษ และความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท โดยมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นเครื่องมือที่สำคัญ

มาตรา ๓๗ บัญญัติว่า “คดีอาญาเล็กน้อยได้ ดังต่อไปนี้..

(๒) ในคดีความผิดที่เป็นลหุโทษ หรือความผิดที่มีอัตราโทษไม่สูงกว่าความผิดลหุโทษ หรือคดีอื่นที่มีโทษปรับสถานเดียวอย่างสูงไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือความผิดต่อกฎหมายเกี่ยวกับภาษีอากร ซึ่งมีโทษปรับอย่างสูงไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท เมื่อผู้ต้องหาชำระค่าปรับตามที่พนักงานสอบสวนได้เปรียบเทียบแล้ว

(๓) ในคดีความผิดที่เป็นลหุโทษ หรือความผิดที่มีอัตราโทษไม่สูงกว่าความผิดลหุโทษ หรือคดีที่มีโทษปรับสถานเดียวอย่างสูงไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท ซึ่งเกิดในกรุงเทพมหานคร เมื่อผู้ต้องหาชำระค่าปรับตามที่นายตำรวจประจำท้องที่ตั้งแต่ตำแหน่งสารวัตรขึ้นไป หรือนายตำรวจชั้นสัญญาบัตรผู้ทำการในตำแหน่งนั้นๆ ได้เปรียบเทียบแล้ว

(๔) ในคดีซึ่งเปรียบเทียบได้ตามกฎหมายอื่น เมื่อผู้ต้องหาได้ชำระค่าปรับตามค่าเปรียบเทียบของพนักงานเจ้าหน้าที่แล้ว”

มาตรา ๓๘ บัญญัติว่า “ความผิดตามอนุมาตรา (๒) (๓) และ (๔) แห่งมาตราก่อน ถ้าเจ้าพนักงานดังกล่าวในมาตรานั้นเห็นว่าผู้ต้องหาไม่ควรได้รับโทษถึงจำคุก ให้มีอำนาจเปรียบเทียบ ดังนี้

^{๒๕} จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. รายงานวิจัยการพัฒนารอบแนวทางการวิจัยชุดโครงการ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๓). หน้า ๑๐๕.

(๑) ให้กำหนดค่าปรับซึ่งผู้ต้องหาจะพึงชำระถ้าผู้ต้องหาและผู้เสียหายยินยอมตามนั้น เมื่อผู้ต้องหาได้ชำระเงินค่าปรับตามจำนวนที่เจ้าหน้าที่กำหนดให้ภายในเวลาอันสมควร แต่ไม่เกินสิบห้าวันแล้ว คดีนั้นเป็นอันเสร็จเด็ดขาด

ถ้าผู้ต้องหาไม่ยินยอมตามที่เปรียบเทียบ หรือเมื่อยินยอมแล้วไม่ชำระเงินค่าปรับภายในเวลาที่กำหนดในวรรคก่อนให้ดำเนินคดีต่อไป

(๒) ในคดีมีค่าทดแทน ถ้าผู้เสียหายและผู้ต้องหายินยอมให้เปรียบเทียบ ให้เจ้าหน้าที่กะจำนวนตามที่เห็นควรหรือตามที่คู่ความตกลงกัน”

นอกจากนี้ สำนักงานตำรวจแห่งชาติยังได้ส่งเสริมให้ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมโดยดำเนินงานโครงการชุมชนสัมพันธ์ เพื่อสร้างความร่วมมือที่ดีระหว่างประชาชนกับตำรวจ

๓. สำนักงานอัยการสูงสุด บทบาทของพนักงานอัยการไทยมีหน้าที่ในการพิจารณาสำนวนคดีอาญาและใช้ดุลพินิจในการสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้กระทำความผิดเพื่อนำมาตราบการลงโทษมาใช้ ซึ่งหากกระทำบทบาทนี้อย่างเคร่งครัดในทุกรายย่อมสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ทำให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีต้นทุนที่สูง ต้นทางของกระบวนการยุติธรรมนี้พนักงานอัยการจะไม่เพียงแต่มีบทบาทพิจารณาสั่งคดีเท่านั้น แต่อัยการสามารถนำมาตราบการอื่นทดแทนการฟ้องมาใช้เพื่อการยุติคดีได้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้วิธีสั่งไม่ฟ้องด้วยเหตุผลเพื่อประโยชน์สาธารณะ เปรียบเทียบปรับ การประนอมข้อพิพาท และกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณชน

การยุติคดีอาญาในชั้นพนักงานอัยการนั้น หากดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมหลักก็คือ การสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาและการสั่งให้ความเห็นชอบในคดีเปรียบเทียบปรับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นอกจากมาตรการดังกล่าวข้างต้น ยังมีมาตรการอื่นตามกฎหมายที่สามารถทำให้คดียุติในชั้นพนักงานอัยการได้ เช่น การสั่งยุติคดีความผิดอันยอมความที่ผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความโดยถูกต้องตามกฎหมาย การสั่งยุติคดี กรณีสิทธิฟ้องคดีอาญาระงับกรณีอื่นๆ เช่น คดีตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.๒๕๔๕ คดีความผิดตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.๒๕๓๔ คดีความผิดตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ.๒๕๕๐ เป็นต้น มาตรการทางกฎหมายที่ให้อำนาจยุติคดีชั้นพนักงานอัยการเหล่านี้ก็คือ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกชั้นพนักงานอัยการในคดีอาญา

การสั่งยุติคดีกรณีความผิดอันยอมความได้เป็นมาตรการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๓๙ บัญญัติว่า “สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปดังต่อไปนี้ ... (๒) ในความผิดต่อส่วนตัว เมื่อได้ถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมาย...” มาตรการนี้เป็นส่วนหนึ่งของมาตรการสั่งยุติคดีกรณีสิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๓๙ ซึ่งสำนักงานอัยการสูงสุดได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติเอาไว้ในระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ.๒๕๔๗ ข้อ ๕๔

ทั้งนี้ การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในชั้นพนักงานอัยการโดยยึดแนวทางการเบี่ยงเบนคดีที่จะขึ้นสู่ศาล ก็คือการหามาตรการในการยุติคดีชั้นพนักงานอัยการ และมาตรการนั้นๆ จะต้องเป็นมาตรการที่กฎหมายให้อำนาจไว้ พนักงานอัยการไทยใช้มาตรการอื่นทดแทนการฟ้องอยู่หลายวิธี ได้แก่

- ๑) การสั่งไม่ฟ้องด้วยเหตุเพื่อประโยชน์สาธารณะ ตามบทบัญญัติของระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ.๒๕๔๗ ข้อ ๗๘
- ๒) การเปรียบเทียบปรับ ซึ่งเป็นมาตรการระงับข้อพิพาททางอาญาเล็กๆ น้อยๆ
- ๓) การประนอมข้อพิพาทโดยสำนักงานอัยการสูงสุด
- ๔) กระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณชน
- ๕) การนำมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา ซึ่งร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญากำลังอยู่ระหว่างการพิจารณาของรัฐสภา

บทบาทขององค์กรอัยการในการใช้มาตรการอื่นทดแทนการฟ้องที่ดำเนินการอยู่นี้ ถือเป็นภาระลดภาระของสังคมที่จะใช้งบประมาณในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมตามแบบพิธีที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาช้านาน และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการฟื้นฟูความประพฤติของผู้กระทำความผิด อีกทั้งสร้างความสมานฉันท์ในสังคมให้มากยิ่งขึ้นอันจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติ

สำหรับความพยายามนำมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญามาใช้เป็นทางเลือกสำหรับกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นมีการเสนอร่างกฎหมายขึ้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนและคล่องตัวในการปฏิบัติ (ร่าง พ.ร.บ.มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ....) ซึ่งพระราชบัญญัติดังกล่าวได้รวมหลักการของกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการประนอมข้อพิพาท และกระบวนการยุติธรรมทางเลือก โดยได้นำหลักการของร่างพระราชบัญญัติชะลอการฟ้อง และร่างพระราชบัญญัติไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวนมารวมไว้ และได้ยกร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... ขึ้น โดยร่างกฎหมายดังกล่าวมีหลักการเกี่ยวกับการให้คดีอาญาที่มีลักษณะของการกระทำความผิดที่ไม่ร้ายแรง และผู้ต้องหาอาจกลับตนเป็นคนดีได้ อีกทั้งยังเป็นการสนับสนุนให้ผู้ต้องหาและผู้เสียหายมีโอกาสไกล่เกลี่ยคดีอาญา ประกอบกับในคดีบางลักษณะหากมีการนำวิธีคุมประพฤติมาใช้ เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสแก้ไขความผิดของตนโดยไม่มีมลทินติดตัว ด้วยการนำมาตรการชะลอฟ้องคดีมาใช้เป็นมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา จะเป็นการช่วยเยียวยาฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิด ลดระยะเวลา และความยุ่งยากซับซ้อนในการดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมของคู่กรณี

โดยสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัตินั้นคือกำหนดมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา ได้แก่ การไกล่เกลี่ย และการชะลอการฟ้อง โดยไม่ให้ใช้บังคับกับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลเยาวชนและครอบครัว แต่ใช้บังคับกับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร และมีเหตุที่อาจใช้มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาได้โดยอนุโลม ส่วนในคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลแขวง เมื่อมีคำสั่งให้ใช้มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญามีให้นำบทบัญญัติในเรื่องการฟ้องและการผิดฟ้องมาใช้บังคับ

และเมื่อได้มีคำสั่งให้ใช้มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาแล้ว ให้ถือเป็นเหตุอายุความสะดุดหยุดอยู่ตลอดจนห้ามมิให้รับฟังพยานหลักฐาน คำรับสารภาพ หรือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากการใช้มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาเป็นพยานหลักฐานในการดำเนินคดี กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการไกล่เกลี่ย เช่น การไกล่เกลี่ยคดีอาญากระทำได้เมื่อคู่กรณีทั้งสองฝ่ายสมัครใจ กำหนดให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการต้องแจ้งให้คู่กรณีทราบในโอกาสแรก กำหนดระยะเวลาที่มีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยคดีอาญา กำหนดระยะเวลาแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ย กรณีที่ผู้เสียหายเป็นผู้เยาว์ จะกระทำได้เมื่อผู้เยาว์สมัครใจและมีความประสงค์ด้วยตนเอง รวมทั้งกำหนดคดีที่อาจได้รับการไกล่เกลี่ยได้ เป็นต้น กำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของบุคคลที่จะได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ย และกำหนดให้การยื่นคำขอ การรับขึ้นทะเบียน การตรวจคุณสมบัติ และการลบบชื่อ ให้กำหนดในกฎกระทรวง กำหนดกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญา เช่น กำหนดระยะเวลานัดไกล่เกลี่ย ระยะเวลาไกล่เกลี่ยคดีอาญาให้แล้วเสร็จ การจัดหาล่ามหรือทนายความ กำหนดให้ผู้ไกล่เกลี่ยยุติการไกล่เกลี่ยเมื่อมีเหตุตามที่กำหนด เป็นต้น และกำหนดเกี่ยวกับผลของการไกล่เกลี่ยคดีอาญา เช่น ผู้เสียหายจะฟ้องคดีมิได้จนกว่าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการจะมีคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป การไกล่เกลี่ยไม่ตัดอำนาจพนักงานสอบสวนที่จะทำการสอบสวนต่อไป กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการชะลอการฟ้อง เช่น กำหนดมูลเหตุที่พนักงานอัยการอาจพิจารณามีคำสั่งให้ชะลอการฟ้องได้ และในการพิจารณามีคำสั่งให้ชะลอการฟ้อง พนักงานอัยการอาจดำเนินการตามที่กำหนดได้ กำหนดเกี่ยวกับคำสั่งชะลอการฟ้อง เช่น คำสั่งให้ชะลอการฟ้องอาจกำหนดวิธีการคุมประพฤติผู้ต้องหาชั่วคราว หรือหลายข้อก็ได้ กำหนดระยะเวลาแจ้งเหตุผลและผลของคำสั่งชะลอการฟ้อง เงื่อนไขการคุมประพฤติ วิธีการอุทธรณ์คำสั่งของผู้ต้องหาและผู้เสียหาย กำหนดระยะเวลายื่นคำคัดค้านคำสั่ง และกำหนดเกี่ยวกับผลของคำสั่งชะลอการฟ้อง เช่น ให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาในกรณีที่ถูกคุมขังอยู่ ผู้เสียหายจะฟ้องคดีมิได้จนกว่าพนักงานอัยการจะมีคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป กำหนดมูลเหตุที่พนักงานอัยการจะพิจารณาสั่งให้ดำเนินคดีอาญาต่อไป เป็นต้น

๒. ขั้นตอนระหว่างการพิจารณาของศาล

กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในขั้นตอนระหว่างกระบวนการพิจารณาของศาลเป็นการดำเนินงานของศาลยุติธรรม โดยนำแนวคิดของ “ระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” มาใช้ควบคู่กับการพิจารณาของศาล การนำระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ในศาลยุติธรรมนี้ถือเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่สำคัญ ซึ่งแต่เดิมกระบวนการยุติธรรมของไทยเป็นกระบวนการที่ไม่มีทางเลือกและประชาชนไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากนัก การดำเนินคดีไม่ว่าจะเป็นคดีเล็กน้อยต่างก็ถูกเข้าสู่ระบบที่เป็นทางการ และการดำเนินคดีความผิดเล็กน้อยเหล่านั้นทำให้สิ้นเปลืองทรัพยากรไม่ว่าบุคคล เวลา หรืองบประมาณ โดยใช้เหตุ ทำให้คดีล้นศาล ส่งผลให้ผู้พิพากษา อัยการ ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมต้องประสบกับภาระในการดำเนินการทางคดีมาก ศาลยุติธรรมได้มีแนวคิดในการแก้ไขปัญหาภาระของคดีที่มีจำนวนมากตลอดมา ซึ่งโดยหลักการทั่วไป การไกล่เกลี่ย

หมายถึง กระบวนการแก้ปัญหาข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามที่เป็นคนกลางเข้ามาช่วยเหลือแนะนำในการเจรจาต่อรองของคู่ความเพื่อระงับข้อพิพาท^{๒๖}

ส่วนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล หมายถึง การที่ผู้ประนีประนอมทำการไกล่เกลี่ยคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาล ตั้งแต่ศาลรับฟ้องจนถึงก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด ให้กับคู่ความเป็นการช่วยให้คู่ความทั้งสองฝ่ายสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกัน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดการประนีประนอมยอมความจากความสมัครใจของคู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ แต่ผู้ประนีประนอมไม่มีอำนาจในการกำหนดข้อตกลงให้แก่คู่ความแต่อย่างใด

๒.๑ วัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ย^{๒๗}

๑) คู่ความยอมความ ซึ่งเมื่อคู่ความยอมความกันแล้วก็จะทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันและกระบวนการพิจารณาต่อมาคือ ศาลจะมีคำพิพากษาบังคับให้ตามข้อตกลงของคู่ความนั้นเรียกว่า มีคำพิพากษายอมยอม

๒) โจทก์ถอนฟ้อง เป็นกรณีที่ไกล่เกลี่ยแล้วคู่ความตกลงกันได้ โดยโจทก์พอใจแล้วตกลงระงับข้อพิพาทด้วยการถอนฟ้องไป เพราะไม่ติดใจเรียกร้องสิ่งใดจากจำเลย

๓) คู่ความรับข้อเท็จจริง การไกล่เกลี่ยอาจทำให้คู่ความได้ทราบถึงประเด็นปัญหาที่แท้จริงว่าอยู่ตรงจุดใด เมื่อเป็นดังนี้ แม้ไกล่เกลี่ยแล้วตกลงกันไม่ได้ทั้งหมดแต่คู่ความก็อาจรับข้อเท็จจริงบางประการ เป็นผลทำให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาสืบพยานต่อไปจะกระทำเฉพาะข้อเท็จจริงที่เหลืออยู่ การรับข้อเท็จจริงนี้แม้จะไม่ทำให้ข้อพิพาทยุติลงโดยสิ้นเชิง แต่ก็มีส่วนช่วยให้การพิจารณาคดีสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

๒.๒ ที่มาของการไกล่เกลี่ย^{๒๘} การไกล่เกลี่ยในห้องพิจารณาโดยผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนและการไกล่เกลี่ยตามระบบไกล่เกลี่ยเพื่อยังให้เกิดการประนีประนอมยอมความในศาลนั้น มีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาแพ่ง มาตรา ๑๙, ๒๐, ๒๐ ทวิ และกฎหมายจัดตั้งศาลก็ระเบียบของศาลกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และขั้นตอนการไกล่เกลี่ยไว้ ส่วนทางปฏิบัติในการนำคดีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยนั้นปฏิบัติได้ ๒ ทาง คือ ศาลไกล่เกลี่ยเอง หรือคู่ความขอให้ศาลไกล่เกลี่ย

โดยการไกล่เกลี่ยสามารถที่กระทำได้ในศาลชั้นต้น ในศาลอุทธรณ์ และในศาลฎีกา สำหรับการไกล่เกลี่ยในศาล จะดำเนินการตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาแพ่ง มาตรา ๒๐ ที่บัญญัติว่า “ไม่ว่าการพิจารณาคดีจะได้ดำเนินไปแล้วเพียงใด ให้ศาลมีอำนาจที่จะไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ตกลงกัน หรือประนีประนอมยอมความกันในข้อที่พิพาทนั้น...” ดังนั้น การไกล่เกลี่ยจึงกระทำได้ไม่ว่าจะอยู่ในขั้นตอนใดของการพิจารณาคดี

^{๒๖} โชติช่วง ทังวงศ์ “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล”, ใน หนังสือรวมบทความ การไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง. (กรุงเทพมหานคร : สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม). หน้า ๔๓-๖๔.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน. หน้าเดียวกัน.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน. หน้าเดียวกัน.

๒.๓ ผู้ไกล่เกลี่ย หมายถึง บุคคลกลางซึ่งทำหน้าที่ช่วยเหลือเสนอแนะหาแนวทางในการเจรจาเพื่อยุติหรือระงับปัญหาข้อพิพาทโดยสันติวิธี ซึ่งอาจเป็นผู้พิพากษาหรือบุคคลภายนอกที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ประนีประนอมก็ได้^{๒๙}

ตามระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.๒๕๔๔ ผู้ประนีประนอม หมายความว่า ผู้พิพากษา ข้าราชการศาลยุติธรรม บุคคล หรือคณะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ประนีประนอมเพื่อช่วยเหลือศาลในการไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ประนีประนอมกัน จากความหมายดังกล่าวข้างต้น จึงสามารถแบ่งผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอมได้คือ ศาล และบุคคลที่ไม่ใช่ศาล

๒.๔ กฎหมายและระเบียบที่ให้อำนาจในการไกล่เกลี่ย

ผู้พิพากษาซึ่งนั่งพิจารณาคดีมีอำนาจไกล่เกลี่ยให้คู่ความตกลงประนีประนอมยอมความกันในปัญหาข้อพิพาทที่ฟ้องร้องกันอยู่ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๙, ๒๐, ๒๐ ทวิ ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๕ ที่ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม และระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.๒๕๔๔ ซึ่งในการออกกระเปียบดังกล่าวเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการยุติหรือระงับข้อพิพาทโดยความตกลงยินยอมของคู่ความกันเอง และมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนกลางช่วยเหลือแนะนำ เสนอแนะ หาทางออกในการยุติหรือระงับข้อพิพาทแก่คู่ความ โดยคดีข้อพิพาทที่สามารถไกล่เกลี่ยกันได้ ได้แก่ คดีหรือข้อพิพาททางแพ่ง คดีหรือข้อพิพาททางอาญาที่ยอมความได้ และคดีหรือข้อพิพาทอื่นที่สามารถจะไกล่เกลี่ยได้ ประโยชน์ที่ได้รับจากการไกล่เกลี่ย คือ สะดวก ไม่เป็นทางการมากเกินไป รวดเร็ว ลดขั้นตอนที่ยุ่งยากสลับซับซ้อน ประหยัด ไม่มีค่าใช้จ่าย ฟังพอใจ คู่พิพาทตัดสินใจเองในผลการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาท รักษาสัมพันธ์ภาพอันดีของคู่ความ เพราะผลการไกล่เกลี่ยไม่มีฝ่ายใดชนะ ฝ่ายใดแพ้

๒.๕ การจัดระบบการไกล่เกลี่ย

หลักการที่ควรคำนึงถึงประการหนึ่งในการไกล่เกลี่ย คือ การกำหนดให้การไกล่เกลี่ยเป็นความลับและห้ามมิให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนำเอาข้อเท็จจริงในชั้นไกล่เกลี่ยไปอ้างอิงเป็นพยานหลักฐานของตนในชั้นพิจารณา ทั้งนี้ ก็เพื่อให้คู่ความกล้าพูดกล้าเจรจาต่อรอง ดังนั้นการจัดระบบการไกล่เกลี่ยจึงแยกออกเป็นหลักใหญ่ๆ ได้ ๓ ประการ คือ

๒.๕.๑ แยกคน คือ ในกรณีใช้ผู้พิพากษาเป็นผู้ไกล่เกลี่ย จะต้องแยกผู้พิพากษาซึ่งทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยออกจากผู้พิพากษาเจ้าของสำนวน กล่าวคือ ผู้พิพากษาผู้ไกล่เกลี่ยกับผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนจะต้องเป็นคนละคนกัน การแยกผู้พิพากษาผู้ไกล่เกลี่ยออกจากผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนนั้น ทำให้คู่ความมั่นใจว่าผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีจะไม่รู้เหตุการณ์ในห้องไกล่เกลี่ย

^{๒๙} อัครศักดิ์ จิตธรรมมา. “การพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลยุติธรรม”, ดุลพินิจ นิตยสารสำนักงานศาลยุติธรรม. ปีที่ ๕๖ ฉบับที่ ๒, พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๒. หน้า ๗๙.

ไม่รู้เห็นสิ่งที่คู่ความได้พูดเจรจาต่อรองหรือยอมรับข้อเท็จจริงใดๆ และการรับข้อเท็จจริงนั้นจะไม่มีผลต่อคดี หรือทำให้ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนซึ่งจะตัดสินคดีของตนมีอคติต่อตน เพราะหากคดีตกลงกันไม่ได้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องส่งสำนวนเพื่อดำเนินกระบวนการพิจารณาตามปกติต่อไป ผลของการแยกคนทำให้คู่ความกล้าเปิดเผยความจริงมากขึ้น อันจะทำให้การเจรจาได้ผลดี^{๓๐}

๒.๕.๒ แยกสำนวน ตามระบบไกล่เกลี่ยจะมีการแยกสำนวนไกล่เกลี่ยออกจากสำนวนเดิมโดยตั้งเป็นสำนวนใหม่ ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้ข้อเท็จจริงที่บันทึกไว้สำหรับการไกล่เกลี่ยปรากฏในสำนวนเดิม

๒.๕.๓ แยกห้อง การจัดระบบการไกล่เกลี่ยจะต้องจัดห้องไกล่เกลี่ยแยกต่างหากออกจากห้องพิจารณาคดี โดยให้มีลักษณะเป็นห้องประชุม และต้องเป็นสัดส่วนไม่พลุกพล่าน ส่วนการจัดที่นั่งจะเป็นรูปตัวยูหรือจัดเป็นโต๊ะกลมก็ได้ให้มีขนาดพอเหมาะกับห้อง โดยมีการจัดเจ้าหน้าที่คอยบริการ รวมทั้งจัดเครื่องดื่ม น้ำชา กาแฟ ไว้อบริการ ซึ่งจะช่วยให้บรรยากาศของการไกล่เกลี่ยเป็นกันเอง เอื้ออำนวยต่อการเจรจา ทั้งนี้ การจัดรูปแบบดังกล่าวก็เพื่อให้ทุกฝ่ายอยู่ในระดับเดียวกันและหันหน้าเข้าหากัน เหมาะสำหรับการประชุมหารือเพื่อยุติข้อพิพาท

นอกจากรูปแบบการดำเนินงานยุติธรรมทางเลือกทั้งก่อนการพิจารณาคดีระหว่างการพิจารณาคดี และหลังการพิพากษาคดีของหน่วยงานต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีอีกหลายภาคส่วนที่มีส่วนสนับสนุน ส่งเสริมและผลักดันการพัฒนายุติธรรมทางเลือกไปสู่ภาคปฏิบัติ อาทิ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชนมูลนิธิ ภาคประชาชน สถาบันการศึกษา สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า เป็นต้นรวมทั้งปัจจุบันยังได้มีการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่สำคัญอีกแนวทางหนึ่ง ได้แก่ ระบบงานอนุญาโตตุลาการ โดยได้มีการตรากฎหมายพระราชบัญญัติสถาบันอนุญาโตตุลาการ พ.ศ.๒๕๕๐ เพื่อวางหลักการและระเบียบในด้านการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการระงับข้อพิพาททั้งทางแพ่งและพาณิชย์โดยวิธีอนุญาโตตุลาการให้เป็นที่ยอมรับในด้านการเป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาทที่มีประสิทธิภาพแทนการนำคดีขึ้นสู่ศาลแต่เพียงอย่างเดียว

จากการศึกษาเปรียบเทียบกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาของศาลยุติธรรมข้างต้น จึงพอสรุปข้อแตกต่างบางประการระหว่างกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในศาลยุติธรรมและศาลทหาร ดังนี้

๑. องค์กรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในศาลทหารในชั้นของพนักงานอัยการเป็นคนละองค์กรกับศาลยุติธรรม กล่าวคือ ศาลทหารมีอัยการทหาร สังกัดกรมพระธรรมนูญ กระทรวงกลาโหม เป็นผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบ สำนักงานอัยการสูงสุดจึงไม่มีหน้าที่ดำเนินการในส่วนของคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหาร เจ้าพนักงานตำรวจผู้ทำสำนวนการสอบสวนจึงต้องส่งเรื่องให้อัยการทหารเป็นผู้ดำเนินการทางคดีหรือดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางเลือกตามกฎหมายต่อไป ทั้งนี้ตามพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๕๔๘ กำหนดให้การดำเนินคดีอาญาในศาลทหาร

^{๓๐} โชติช่วง ทังวงศ์. เรื่องเดิม. หน้า ๘ - ๕๖.

อัยการทหารเท่านั้นเป็นโจทก์ ผู้เสียหายต้องมอบคดีให้อัยการทหารเท่านั้นเป็นโจทก์ ผู้เสียหายจะฟ้องคดีเองหรือจะขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมไม่ได้

๒. ศาลทหารนอกจากจะถือกฎหมายที่เกี่ยวข้องเช่นเดียวกับศาลยุติธรรมแล้วยังต้องนำกฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับของฝ่ายทหารมาใช้บังคับด้วย ซึ่งปัจจุบันมีกฎหมายฝ่ายทหารที่เกี่ยวข้องกับการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาทหาร ดังนี้

มาตรา ๘ “การกระทำความผิดอย่างใด ๆ ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๑ มาตรา ๒๓ มาตรา ๒๔ มาตรา ๒๗ มาตรา ๒๘ มาตรา ๒๙ มาตรา ๓๐ มาตรา ๓๑ มาตรา ๓๒ มาตรา ๓๓ มาตรา ๓๔ มาตรา ๓๕ มาตรา ๓๖ มาตรา ๓๗ มาตรา ๓๘ มาตรา ๓๙ มาตรา ๔๑ มาตรา ๔๒ มาตรา ๔๓ มาตรา ๔๔ มาตรา ๔๖ และมาตรา ๔๗ แห่งประมวลกฎหมายนี้ ถ้าผู้มีอำนาจบังคับบัญชาตามกฎหมายว่าด้วยวินัยทหาร พิจารณาเห็นว่าเป็นการเล็กน้อยไม่สำคัญให้ถือเป็นความผิดต่อวินัยทหาร และให้มีอำนาจลงทัณฑ์ตามมาตรา ๗ เว้นแต่ผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาลทหารจะสั่งให้ส่งตัวผู้กระทำความผิดไปดำเนินคดีในศาลทหาร หรือจะมีการดำเนินคดีนั้นในศาลพลเรือนตามกฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาลทหาร จึงให้เป็นไปตามนั้น”

มาตรา ๙ “ความที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๘ ให้ใช้ตลอดถึงความผิดลหุโทษ และความผิดที่เปรียบเทียบได้ตามกฎหมาย”

และมาตรา ๑๑ “ความผิดฐานลหุโทษก็ดี ความผิดอันต้องด้วยโทษจำคุกไม่เกินกว่าเดือนหนึ่ง หรือปรับไม่เกินกว่าร้อยบาท หรือทั้งจำทั้งปรับเช่นนั้นเป็นโทษที่หนักก็ดี ถ้าจำเลยเป็นทหาร ท่านให้ศาลวินิจฉัยตามเหตุการณ์ ถ้าเห็นสมควรจะเปลี่ยนให้เป็นโทษซึ่งไม่เกินกว่าสามเดือนก็ได้”

จากบทบัญญัติสามมาตราข้างต้นจึงเป็นกรณีที่อาจไม่ต้องนำคดีขึ้นสู่ศาลทหารได้ หากเป็นกรณีความผิดที่กฎหมายกำหนดและเป็นการเล็กน้อยไม่สำคัญ หรือกรณีความผิดลหุโทษและความผิดที่เปรียบเทียบได้ตามกฎหมาย กฎหมายให้อำนาจผู้บังคับบัญชาตามกฎหมายว่าด้วยวินัยทหารใช้ดุลพินิจพิจารณาไม่ดำเนินคดีในศาลทหารได้ หรือกรณีความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งร้อยบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ กรณีนี้กฎหมายได้ให้อำนาจศาลทหารใช้ดุลพินิจพิจารณาเปลี่ยนเป็นโทษซึ่งได้ ซึ่งโทษซึ่งตามพระราชบัญญัติวินัยทหาร มาตรา ๘ วรรคสี่ นั้นมิใช่การต้องขังในเรือนจำ แต่เป็นการขังในที่ควบคุม จึงมิใช่โทษตามประมวลกฎหมายอาญาทั่วไป

๓. เนื่องจากวิธีพิจารณาในศาลทหารมีหลักการใช้กฎหมายตามลำดับดังนี้^{๓๐}

๓.๑ ให้นำกฎหมายของฝ่ายทหารมาใช้บังคับ เช่น เรื่องการควบคุม การสอบสวน การฟ้อง การบังคับตามคำพิพากษา เป็นต้น

^{๓๐} พลตรี โกศล มีจุล. “ศาลทหารกับกระบวนการศาลยุติธรรมที่ปฏิรูป”. (เอกสารวิจัยหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) วิทยาลัยการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม. ๒๕๓๙). หน้า ๒๒-๒๓.

๓.๒ เมื่อไม่มีกฎหมาย ก็ให้นำกฎกระทรวงกลาโหมมาใช้บังคับ

๓.๓ เมื่อไม่มีกฎหมายหรือกฎกระทรวงกลาโหม ก็ให้นำข้อบังคับซึ่งออกตามกฎหมายฝ่ายทหารมาใช้บังคับ

๓.๔ ถ้าไม่มีกฎหมาย กฎ และข้อบังคับดังกล่าวมาแล้ว ให้นำประมวลกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม เช่น เรื่องความเห็นแย้งของตุลาการยอมทำได้

๓.๕ ถ้าวิธีพิจารณาข้อใด ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่จะใช้ได้

และด้วยเหตุที่การใกล้เคียงประนีประนอมยอมความ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางเลือกนั้น ไม่มีกฎหมายฝ่ายทหารบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะกฎหมายวิธีพิจารณาในเรื่องนี้จึงเป็นไปตามหลักทั่วไปในมาตรา ๓๙(๒) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งบัญญัติว่า “สิทธินำคดีอาญามาฟ้องยอมระงับไปตั้งต่อไปนี้ (๒) ในคดีความผิดต่อส่วนตัว เมื่อได้ถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมาย”

สรุป

ในปัจจุบันศาลทหารได้นำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในกรณีความผิดอันยอมความได้ตามประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่น เช่นเดียวกับศาลพลเรือน แต่มีข้อพิจารณาต่อมาว่า กรณีความผิดเล็กน้อย ความผิดตามกฎหมายทหาร และกรณีความผิดตามกฎหมาย ประกาศและคำสั่งอื่นใดที่กำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหารนั้นยังไม่มีกฎหมายให้อำนาจศาลทหารในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แก่กรณีดังกล่าวแต่อย่างใด

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาแนวโน้มของการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในศาลทหาร พบว่ามีความพยายามของรัฐบาลหลายยุคสมัยที่จะนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แก่คดีในลักษณะอื่นด้วย เช่น คดีที่เกี่ยวกับการชุมนุมทางการเมือง เพื่อสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยขณะนี้สิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมคือ ร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... ที่กำลังเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ โดยถือเป็นกฎหมายชะลอการฟ้องที่กำหนดให้นำมาใช้แก่คดีอาญาที่ขึ้นสู่ศาลทหารด้วย

สำหรับข้อขัดข้องของการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในศาลทหารนั้นมีได้มีข้อแตกต่างจากศาลยุติธรรมอื่น คือ ความรู้ความสามารถของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ส่วนข้อขัดข้องประการสำคัญอีกประการคือ การที่ศาลทหารยังไม่มีกฎหมายชัดเจนที่กำหนดให้นำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แก่คดีในศาลทหารได้

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาของศาลยุติธรรม พบว่า มีความแตกต่างบางประการในเรื่องขององค์การที่เกี่ยวข้องในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้บังคับ รวมถึงกฎหมาย กฎ ระเบียบหรือข้อบังคับ และลำดับการใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารพบว่า ศาลทหารเป็นองค์กรหนึ่งที่ใช้อำนาจทางตุลาการโดยมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีความผิดตามกฎหมายทหารหรือกฎหมายอื่นในทางอาญา ทั้งนี้ ตามมาตรา ๑๓ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ ซึ่งเขตอำนาจของศาลทหารดังกล่าวมิได้จำกัดเฉพาะแต่คดีที่ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารเท่านั้น แต่ยังรวมถึงประชาชนทั่วไปที่กระทำความผิดตามที่มีกฎหมายบัญญัติให้ต้องขึ้นศาลทหารด้วย

เมื่อได้ศึกษาความเป็นมานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของประเทศไทย พบว่ามีความพยายามนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้เพื่อแก้ปัญหาบ้านเมืองด้วยความสมานฉันท์ในหลายโอกาส ทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ และนำมาใช้เพื่อลดการพึ่งพากระบวนการยุติธรรมกระแสหลักหรือกระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้อง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาคนล้นคุกและคดีล้นศาล ส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมไม่สามารถตอบโจทย์การอำนวยความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างแท้จริง เนื่องจากความยุติธรรมที่ล่าช้านั้นคือการปฏิเสธซึ่งความยุติธรรม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าศาลทหารจะเป็นศาลที่ได้มีเขตอำนาจทับซ้อนกับศาลยุติธรรมอื่น ซึ่งนับว่าเป็นองค์กรที่ช่วยแบ่งเบาภาระงานด้านกระบวนการยุติธรรมในระบบศาลคู่ของประเทศไทย แต่จากสถิติคดีที่ผ่านมายังพบว่ามีข้อพิพาททางอาญาที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมไทยเป็นจำนวนมากและมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ แนวคิดในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในระบบยุติธรรมจึงถูกบรรจุเป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญเพื่อพัฒนาระบบงานยุติธรรมของรัฐบาลหลายยุคหลายสมัย

จากวิวัฒนาการที่มีมาอย่างต่อเนื่องนำมาซึ่งนิยามความหมายของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ซึ่งพอสรุปได้ว่า กระบวนการยุติธรรมทางเลือก หมายถึง แนวคิดและวิธีดำเนินการใดๆ ต่อคู่กรณีในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการยุติธรรมโดยลดการใช้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ทั้งนี้ หากพิจารณาในด้านของคดีอาญา การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้ จึงมีใช้วิธีการฟ้องคดีต่อศาลเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษอย่างเป็นทางการเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการมุ่งพิจารณาไปที่ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อเหยื่ออาชญากรรม ชุมชน และสังคมโดยรวม อีกทั้งมุ่งเน้นให้เกิดบรรยากาศของความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมเป็นหลัก

โดยแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกนั้นประกอบขึ้นจากหลากหลายแนวคิด ทฤษฎี และเหตุผลที่อยู่เบื้องหลัง ได้แก่ แนวคิดพื้นฐานด้านกฎหมาย ทั้งในส่วนที่เป็นกฎหมายสารบัญญัติและกฎหมายวิธีสบัญญัติ ซึ่งมีบทบัญญัติรองรับการแบ่งประเภทความผิดเป็นความผิดต่อส่วนตัวและความผิดอาญาแผ่นดิน ที่จะนำมาซึ่งการยุติคดีโดยการยอมความได้หรือไม่

ต่อไป นอกจากนี้ยังมีแนวคิดพื้นฐานด้านสังคมวิทยากฎหมาย ที่มองว่าข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นมีแนวโน้มที่จะระงับข้อพิพาทได้ด้วยวิธีการที่สะดวกและคุ้นเคยมากกว่าการดำเนินคดีตามกฎหมาย ประกอบกับแนวคิดพื้นฐานด้านการบริหารงานยุติธรรม ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาที่ต้นตอและสร้างกลไกใหม่ๆ เพิ่มเติมที่เหมาะสมนอกจากการฟ้องร้องดำเนินคดีในศาล อีกทั้งมุ่งเน้นการขยายช่องทางให้ประชาชนเข้าถึงซึ่งความยุติธรรม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม ที่ประกอบด้วยแนวคิดวัฒนธรรมกับการควบคุมสังคม ที่มองว่า วัฒนธรรมเป็นบรรทัดฐานของสังคม แต่หากไม่สามารถปกป้องคุ้มครองความต้องการพื้นฐานของคนในสังคมได้ บรรทัดฐานนั้นก็เลยเลิกใช้ไป และทฤษฎีพันธะทางสังคม ที่มองว่า อาชญากรรมเป็นผลมาจากพันธะที่มีระหว่างบุคคลและสังคมนั้นถูกทำลาย ส่วนกลุ่มทฤษฎีว่าด้วยยุติธรรมชุมชน มองว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยลดและป้องกันอาชญากรรมได้ เช่นเดียวกับกลุ่มแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐและการบริหารจัดการ ที่มุ่งเน้นความสำคัญไปที่ความเป็นชุมชน และอีกกลุ่มทฤษฎีหนึ่งที่สนับสนุนการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก คือกลุ่มทฤษฎีการไกล่เกลี่ยของคู่ความ ที่เน้นผู้ที่มีประสิทธิภาพในการเจรจาเป็นสำคัญ

จากการวิเคราะห์ปัญหาในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในศาลทหาร พบว่า ศาลทหารโดยทั่วไปใช้ระบบสามชั้นศาลเช่นเดียวกับศาลพลเรือน ซึ่งประกอบด้วย ศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารกลาง และศาลทหารสูงสุด แต่ระบบสามชั้นศาลดังกล่าวใช้ในกรณีของศาลทหารในเวลาปกติเท่านั้น หากเป็นศาลทหารในเวลาไม่ปกติหรือศาลอาญาศึก คำพิพากษาของศาลทหารในเวลาไม่ปกติหรือศาลอาญาศึก แล้วแต่กรณี เป็นอันเสร็จเด็ดขาด ไม่สามารถอุทธรณ์ฎีกาได้ กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก หรือกระบวนการยุติธรรมที่เกิดขึ้นในศาลทหาร จึงเปลี่ยนมาใช้ระบบพิจารณาพิพากษาโดยศาลเดียว นอกจากนี้ ในส่วนของศาลทหารชั้นต้นได้มีการจัดตั้งขึ้นหลายแห่ง ซึ่งการจะพิจารณาว่าคดีอยู่ในเขตอำนาจของศาลชั้นต้นศาลใดนั้น จะต้องนำชั้นยศของจำเลยมาพิจารณาประกอบด้วย ซึ่งเป็นข้อแตกต่างของระบบศาลทหารกับศาลพลเรือน ส่วนระยะเวลาในการพิจารณาคดีของศาลทหารจะใช้เวลามากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับจำนวนพยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบในศาลและความตรงต่อเวลาของคู่ความและพยานบุคคลเป็นสำคัญ

สำหรับคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหารนั้นเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๗ แม้ห้วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์รัฐประหารในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๗ จะมีรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องถึงสามฉบับ ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.๒๕๕๗ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐ แต่บทบัญญัติในส่วนที่ว่าด้วยเขตอำนาจศาลมิได้มีการเปลี่ยนแปลง และพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๗ ยังคงมีผลใช้บังคับอย่างต่อเนื่องตลอดมา เป็นผลให้คดีที่อยู่ในเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร ได้แก่ คดีอาญาที่ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและคดีอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนด เช่นกรณีที่มีประกาศหรือคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ กำหนดให้คดีความผิดบางกรณีที่เคยต้องดำเนินคดีกับผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดในศาลพลเรือนกลายเป็นคดีที่ต้องขึ้นสู่ศาลทหาร ทั้งนี้ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเขตอำนาจของศาลทหารที่ต้องนำมาพิจารณา ได้แก่ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ และพระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พ.ศ.๒๔๙๗ เนื่องจากพระราชบัญญัติกฏอัยการศึก ฯ เป็น

กฎหมายที่บ่งชี้ความแตกต่างในการดำเนินการระหว่างศาลทหารในเวลาปกติกับศาลทหารในเวลาไม่ปกติและศาลอาญาศึก

และด้วยเหตุที่มาตรา ๔๕ แห่งพระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๗ บัญญัติให้นำกฎหมาย กฎ และข้อบังคับซึ่งออกตามกฎหมายฝ่ายทหารมาใช้บังคับแก่คดีในศาลทหาร หากไม่มีกฎหมาย กฎ และข้อบังคับฝ่ายทหารบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ จึงให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม แต่กรณีในเรื่องดังกล่าวไม่มีบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะอีก จึงให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่จะใช้ได้เป็นลำดับถัดไป ดังนั้น การดำเนินคดีในศาลทหารจึงยึดถือระเบียบวิธีพิจารณาเฉพาะของตนเองเป็นหลัก หากไม่มีจึงให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาทั่วไปที่ใช้อยู่ในศาลพลเรือนมาปรับใช้เพื่ออุดช่องว่างของกฎหมายดังกล่าว

นอกจากนี้ บุคคลที่ทำหน้าที่ตุลาการชี้ขาดตัดสินคดีในศาลทหารพบว่ามี ความแตกต่างจากศาลพลเรือน เนื่องจากองค์คณะตุลาการจะประกอบด้วยตุลาการพระธรรมนูญซึ่งจบการศึกษา นิติศาสตรบัณฑิต และตุลาการร่วมซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาหน่วยทหารโดยไม่จำเป็นต้องมีคุณวุฒิ ปริญาทางกฎหมาย ซึ่งการแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการศาลทหารนั้นในทางปฏิบัติพระมหากษัตริย์ จะทรงมอบพระราชอำนาจให้แก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมหรือผู้บังคับบัญชาทหาร แล้วแต่กรณี

ส่วนขั้นตอนการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในศาลทหารนั้น โดยหลักการทั่วไปมิได้มีความแตกต่างจากวิธีพิจารณาความอาญาของศาลพลเรือน จะแตกต่างเพียงรายละเอียดทางเนื้อหา และกฎเกณฑ์การบังคับใช้บางประการ ได้แก่ หลักเกณฑ์การควบคุมตัวผู้ต้องหา การสอบสวนคดีของศาลทหาร ผู้มีอำนาจฟ้องคดีหรือโจทก์ในศาลทหาร การดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวกับคดีอาญา และการพิจารณาลับหลังจำเลย ที่มีบทบัญญัติกฎหมายฝ่ายทหารกำหนดหลักเกณฑ์ไว้เป็นการเฉพาะ

ทั้งนี้ เพื่อทราบถึงเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหารแต่ละศาล จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพิจารณากฎหมายสองฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ และพระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พ.ศ.๒๔๙๗ เนื่องจากพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ ถือได้ว่าเป็นกฎหมายแม่บทที่วางระเบียบราชการศาลทหาร และการดำเนินงานของผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง เทียบได้กับกฎหมายพระธรรมนูญศาลยุติธรรมของศาลยุติธรรม แต่หากเป็นกรณีที่ประเทศอยู่ในภาวะจำเป็นเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง จึงได้มีการประกาศใช้กฏอัยการศึกทั่วประเทศหรือในบางพื้นที่ พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก ฯ จะเข้ามามีบทบาทเนื่องจากมีบทบัญญัติที่กำหนดให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาบางอย่างแทนศาลพลเรือน และกำหนดให้บางประเภทคดีอยู่ในอำนาจของศาลทหาร แล้วแต่กรณี

สืบเนื่องจากเหตุการณ์รัฐประหารล่าสุด พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ประกาศใช้กฏอัยการศึกเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในบ้านเมือง เป็นเหตุให้ศาลทหารเข้ามามีบทบาทในการพิจารณาอรรถคดีเพิ่มเติมจากเดิมตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติหลายฉบับ ซึ่งกำหนดให้การกระทำผิดที่เกิดขึ้นในห้วงเวลาที่กำหนดในประกาศอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร นับแต่ประกาศใช้กฏอัยการศึก การดำเนินคดีในศาลทหารในห้วง

เวลาที่ประกาศใช้กฎอัยการศึกถือเป็นการดำเนินกระบวนการยุติธรรมในเวลาไม่ปกติ ซึ่งมีกระบวนการเช่นเดียวกับศาลทหารในเวลาปกติ เพียงแต่คำพิพากษาของศาลทหารชั้นต้นถือเป็นที่สุด ไม่มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้ ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๖๑ วรรคสอง

จากการที่ศาลทหารเป็นองค์กรตุลาการที่เป็นอิสระจากศาลยุติธรรมอื่น ทำให้ศาลทหารมีภาพลักษณ์ที่แตกต่างในมุมมองของประชาชนทั่วไป จากข้อมูลทางสถิติพบว่า ศาลทหารเริ่มมีปริมาณคดีที่เพิ่มมากขึ้นและเกิดปัญหาคดีค้างพิจารณาอยู่ในศาลเช่นเดียวกับศาลพลเรือน หากพิจารณาตั้งแต่วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ที่มีการประกาศใช้กฎอัยการศึก ถึงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙ นั้น ปรากฏว่ามีปริมาณคดีฝ่าฝืนคำสั่งหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ จำนวน ๔๔ คดี คดีตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๑๒ หรือคดีหมิ่นสถาบันฯ จำนวน ๖๓ คดี คดีตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๑๖ หรือคดียุยงปลุกปั่นให้เกิดความกระด้างกระเดื่องฯ จำนวน ๕ คดี และคดีตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธ จำนวน ๑,๔๓๔ คดี รวมมีคดีทั้งสิ้น ๑,๕๔๖ คดี มีจำเลยทั้งสิ้น ๑,๘๑๑ คน และเป็นคดีที่ยังอยู่ระหว่างการพิจารณาคดีในศาลถึง ๕๑๗ คดี

แม้ต่อมาจะมีการยกเลิกประกาศดังกล่าวเป็นผลให้คดีข้างต้นกลับมาอยู่ในอำนาจของศาลพลเรือนเช่นเดิม แต่ก็มิได้ทำให้คดีที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลทหารหรือเกี่ยวกับการกระทำความผิดในช่วงเวลาที่ประกาศดังกล่าวมีผลใช้บังคับกลับมาอยู่ในเขตอำนาจของศาลพลเรือนด้วยแต่อย่างใด โดยประเภทคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลทหารมากที่สุดยังคงประเภทคดีตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธ พ.ศ.๒๔๙๐ โดยเป็นคดีซึ่งเกี่ยวข้องข้องทางการเมืองเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น และคดีส่วนใหญ่เป็นคดีอาชญากรรมที่เกิดขึ้นโดยเหตุที่ไม่เกี่ยวข้องข้องกับแรงจูงใจทางการเมือง ซึ่งจำเลยในหลายคดีของศาลทหารได้ยื่นคำร้องคัดค้านอำนาจศาลทหาร โดยส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยหรือยื่นคำร้องโต้แย้งอำนาจศาลหรือกระทำทั้งสองกรณีควบคู่กัน สิ่งเหล่านี้แสดงถึงข้อกังวลอย่างชัดแจ้งของฝ่ายพลเรือนว่า การต้องถูกดำเนินคดีในศาลทหารจะทำให้เขาเหล่านั้นได้รับความเป็นธรรมน้อยกว่าศาลพลเรือนทั่วไป

เมื่อพิจารณาในประเด็นของการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกลงมาใช้ในคดีของศาลทหาร พบว่า มีบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญาทหาร มาตรา ๘ และมาตรา ๙ ให้อำนาจผู้บังคับบัญชาทหารพิจารณาลงทัณฑ์ทางวินัยแก่ผู้กระทำความผิดแทนการฟ้องคดีต่อศาลได้ หากเข้าหลักเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งถือเป็นการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกรูปแบบหนึ่งที่กฎหมายเปิดช่องให้กระทำได้แก่คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร แต่กรณีดังกล่าวต้องเป็นกรณีความผิดตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งมี ๒๐ ฐานความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร หรือเป็นความผิดลหุโทษ และความผิดที่เปรียบเทียบได้เท่านั้น

หากพิจารณาต่อไปว่า ประเภทความผิดที่มักจะนำมาพิจารณาเป็นอันดับแรก คือ ความผิดอันยอมความได้ คดีอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้นั้นมีปรากฏทั้งในประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่น ซึ่งพิจารณาได้จากบทบัญญัติกฎหมายในเรื่องนั้นๆ ที่มักจะระบุไว้โดยชัดแจ้งว่ากรณีความผิดดังกล่าวเป็นความผิดที่ยอมความได้หรือไม่ ซึ่งในปัจจุบันศาลทหารได้นำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกลงมาใช้ในกรณีความผิดอันยอมความได้ตามประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่น

เช่นเดียวกับศาลพลเรือน แต่ในกรณีความผิดเล็กน้อย ความผิดตามกฎหมายทหาร และกรณีความผิดตามกฎหมาย ประกาศ และคำสั่งอื่นใดที่กำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหารนั้นยังไม่มีกฎหมายให้อำนาจศาลทหารในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แก่กรณีดังกล่าวแต่อย่างใด

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาแนวโน้มของการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในศาลทหาร พบว่ามีความพยายามของรัฐบาลหลายยุคสมัยที่จะนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แก่คดีในลักษณะอื่นด้วย เช่น คดีที่เกี่ยวกับการชุมนุมทางการเมือง เป็นต้น เพื่อสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยขณะนี้สิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมคือ ร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... ที่กำลังเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ โดยถือเป็นกฎหมายชะลอการฟ้องที่กำหนดให้นำมาใช้แก่คดีอาญาที่ขึ้นสู่ศาลทหารด้วย

ในทางกลับกัน หากพิจารณาถึงข้อขัดข้องในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในศาลทหาร พบว่ามิได้มีข้อแตกต่างจากศาลยุติธรรมอื่น นั่นคือ ความรู้ความสามารถของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก แต่อาจมีข้อขัดข้องประการสำคัญอีกประการหนึ่งคือการที่ศาลทหารยังไม่มีกฎหมายชัดเจนที่กำหนดให้นำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แก่คดีในศาลทหารได้ ทั้งในรูปของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับฝ่ายทหารเอง หรือกฎหมายวิธีพิจารณาทั่วไป และเมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาของศาลยุติธรรม พบว่า มีความแตกต่างบางประการในเรื่องขององค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในกรณีที่มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้บังคับ และรวมไปถึงกฎหมาย กฎ ระเบียบหรือข้อบังคับ และลำดับการใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะ

จากการที่กระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้รับการยอมรับจากรัฐบาลหลายยุคสมัยว่าสามารถเป็นเครื่องมือแก้ไขปัญหาของระบบกระบวนการยุติธรรมได้ในหลายมิติ อีกทั้งสามารถเป็นกลไกขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ของประเทศให้เกิดการปฏิรูปด้านงานกระบวนการยุติธรรม ซึ่งกระบวนการยุติธรรมทางเลือกนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ โดยมีได้จำกัดเฉพาะแต่ศาลพลเรือนเท่านั้น แต่ศาลทหารก็สามารถที่จะนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้ในคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหารได้เช่นเดียวกัน โดยการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้มีการไกล่เกลี่ย ประนีประนอมยอมความเพื่อหาข้อยุติร่วมกันอย่างสันติ มุ่งให้เกิดบรรยากาศของความปรองดองสมานฉันท์ในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศในปัจจุบัน ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าวแม้จะต้องอาศัยเวลาในการดำเนินการเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม แต่ก็สามารถกระทำให้เกิดผลสำเร็จได้ ดังนี้

๑. ผลักดันร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... ให้มีผลบังคับ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่มีความมั่นใจในการดำเนินการโดยอาศัยอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายบัญญัติ ซึ่งร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้กำหนดในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้บังคับแก่คดี

ในศาลทหารได้ เนื่องจากบทบัญญัติมาตรา ๕๔ แห่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวได้บัญญัติให้นำร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้มาใช้กับคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารโดยอนุโลม ซึ่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวได้ให้อำนาจในการไต่ถามคดีอาญากับคดีความผิดอันยอมความได้ คดีความผิดลหุโทษ และคดีความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี ตามบัญชีท้ายร่างพระราชบัญญัตินี้ (มาตรา ๑๑) หากพนักงานสอบสวนเห็นว่าพฤติการณ์ของการกระทำไม่ร้ายแรงและไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม (มาตรา ๑๓) และให้มีการชะลอการฟ้องได้ในกรณีความผิดที่มีโทษปรับสถานเดียว ความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี หรือความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หากเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด (มาตรา ๔๑)

๒. เนื่องจากคดีความผิดที่ขึ้นสู่ศาลทหารในเวลาไม่ปกติ อาจเป็นกรณีความผิดที่ไม่เข้าหลักเกณฑ์ตามข้อ ๑ เป็นเหตุให้กฎหมายดังกล่าวไม่เปิดช่องให้มีการไต่ถาม ชะลอการฟ้อง หรือนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในรูปแบบอื่นมาใช้บังคับแก่คดีได้ ซึ่งในกรณีความผิดที่มีแรงจูงใจทางการเมือง เป็นสิ่งที่สร้างความขัดแย้งในสังคมเป็นอย่างมากในห้วงเวลาหนึ่ง และมีจำเลยหลายกรณีที่ต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาร้ายแรงด้วยมูลเหตุจูงใจทางการเมือง ซึ่งหากมีกฎหมายรองรับให้สามารถนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แก่คดีเหล่านี้ ในกรณีของผู้กระทำความผิดที่เข้ามาขอรับตัว หรือผู้กระทำความผิดที่กลับใจหรืออุกแกโทษในการกระทำความผิดดังกล่าว ได้เข้ารับการชี้แจงเพื่อให้เข้าใจถึงนโยบายของรัฐบาล ย่อมสามารถลดความขัดแย้งทางการเมืองและสร้างบรรยากาศแห่งความปรองดองสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างเป็น

๓. ควรมีการฝึกอบรมและสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร ให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกระดับ เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมทางเลือกเป็นแนวคิดที่ค่อนข้างใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมและสังคมไทย การนำมาปฏิบัติจึงต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะเพียงพอเพื่ออธิบายให้ผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจและนำกระบวนการมาใช้ได้อย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ การขาดความรู้ความเข้าใจและขาดทักษะที่จำเป็นสำหรับการเป็นคนกลางหรือผู้ไกล่เกลี่ย ถือเป็นข้อขัดข้องสำคัญของการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้ ตัวอย่างเช่น การเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อาจทำให้ผู้เสียหายรู้สึกว่าเป็นการตอกย้ำความรู้สึกเจ็บแค้นและผู้กระทำผิดรู้สึกว่าเป็นการกล่าวโทษกัน ซึ่งเป็นการทำลายสัมพันธภาพมากกว่าการฟื้นฟู เป็นต้น นอกจากนี้ การเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกต้องอาศัยความสมัครใจ ดังนั้น การอธิบายให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจ สามารถสื่อสารให้ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดเข้าใจและเกิดความต้องการเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก จึงต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความเข้าใจและเห็นประโยชน์ของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกด้วย

ดังนั้น กรมพระธรรมนูญและสำนักงานตุลาการศาลทหารซึ่งเป็นองค์กรหลักในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหาร จึงควรให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมให้กับบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ผู้ที่ทำหน้าที่คนกลางไกล่เกลี่ย ผู้ที่ต้องติดต่อโดยตรงกับผู้เสียหายและผู้กระทำผิด และผู้บริหาร ทั้งนี้การฝึกอบรมอาจจัดโดยการใช้วิธีการต่างๆ เช่น การฝึกอบรมในห้องเรียน การจัดทำชุดความรู้หรือคู่มือการปฏิบัติเพื่อสอนเทคนิคหรือกรณีศึกษา

การเรียนรู้ผ่านระบบ E-learning เป็นต้น ที่สำคัญผู้ที่ทำหน้าที่คนกลางในการไกล่เกลี่ย นอกจากจะมีความรู้และทักษะที่จำเป็นแล้ว ควรเป็นผู้ที่มีบุคลิกและทัศนคติที่สอดคล้องกับแนวคิดในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ เนื่องจากบทบาทของคนกลางมีความแตกต่างจากบทบาทของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมที่บังคับใช้กฎหมายและควรมีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และรู้จักชุมชนด้วย

๔. การกระตุ้นให้สังคมรู้จักและรับรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารมากขึ้น โดยสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คดีที่เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญามีน้อยลง อาจเนื่องมาจากผู้เสียหายและผู้กระทำผิดไม่ทราบเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ซึ่งส่วนใหญ่ ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดจะทราบได้ก็ต่อเมื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเป็นผู้แจ้งให้ทราบ หรือแนะนำชักชวนให้ใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาแทนการใช้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก แต่ถ้าหากมีการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางอื่นๆ ก็จะทำให้ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดมีโอกาสทราบและแจ้งความประสงค์ได้ และยังเป็น การสร้างพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหารให้กับผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชน ทำให้การชี้แจง อธิบายหรือประสานงานของเจ้าหน้าที่ง่ายขึ้น การประชาสัมพันธ์อาจเป็นการบอกเล่าตัวอย่างความสำเร็จ (Success stories) การให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และวิธีการ โดยนำเสนอผ่านสิ่งพิมพ์ หรือวิทยุโทรทัศน์ในรูปแบบที่น่าสนใจ โดยไม่ใช่ ในลักษณะของวิชาการจนเกินไป เพื่อดึงดูดความสนใจของสังคมให้รับรู้ถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกนอกเหนือจากกระบวนการยุติธรรมอาญากระแสหลัก

๕. การเตรียมความพร้อมและการติดตามผลเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหาร เนื่องจากการเตรียมความพร้อมมีความสำคัญในการชี้แจงให้ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหาร เพื่อไม่ให้ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดเกิดความคาดหวังเกี่ยวกับการชดเชยค่าเสียหาย ซึ่งไม่ใช่วัตถุประสงค์หลักของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหาร นอกจากนั้นการเตรียมความพร้อมผู้เสียหายและผู้กระทำผิดให้มีความรู้สึกและอารมณ์ที่ไม่รุนแรง ยังมีส่วนให้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่จะขึ้นสู่การพิจารณาของศาลทหารดำเนินไปได้ด้วยดี และทำให้ไม่ต้องเสียเวลาจัดประชุมหลายครั้ง ซึ่งจะทำให้เป็นภาระต่อผู้เสียหายและผู้กระทำผิดในการมาพบกัน การติดตามผลการปฏิบัติตามข้อตกลงก็มีความสำคัญเท่าเทียมกัน เนื่องจากข้อตกลงจากกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหารยังไม่มีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย การติดตามผลจึงยังจำเป็น ในการช่วยให้มีการปฏิบัติตามข้อตกลงมากขึ้นและหากมีข้อขัดข้องจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผู้ที่ติดตามผลจะเป็นคนกลางในการสื่อสารระหว่างสองฝ่ายได้ เช่น หากผู้กระทำผิดจ่ายเงินล่าช้ากว่ากำหนด อาจเพราะมีเงินไม่พอในช่วงนั้นและหากแจ้งให้ผู้เสียหายเข้าใจก็จะช่วยไม่ให้เกิดความรู้สึกไม่ดีต่อกัน นอกจากนั้น การแจ้งผลการดำเนินคดีให้ผู้เสียหายทราบ เป็นสิ่งที่ผู้เสียหายต้องการ แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ใดดำเนินการให้หากในช่วงติดตามผล มีการแจ้งผลคดีให้ผู้เสียหายทราบก็จะทำให้ผู้เสียหายพอใจมากขึ้น การติดตามอาจดำเนินการโดยพนักงานคุมประพฤติ หรืออาสาสมัครคุมประพฤติ หรือเครือข่ายยุติธรรมชุมชน หรือยุติธรรมจังหวัดก็ได้

๖. ควรมีการขยายการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหารในชั้นตอนอื่นๆ ของกระบวนการยุติธรรมให้มากขึ้น ทั้งในชั้นตอนเจ้าหน้าที่ตำรวจ อัยการ ทหาร ศาลทหาร และเรือนจำทหาร เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหารเกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ และคุ้มค่าต่อการดำเนินการ นอกจากนี้ควรให้มีการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหารในชั้นตอนก่อนเข้ากระบวนการยุติธรรม ซึ่งในปัจจุบันมีการให้เครือข่ายยุติธรรมชุมชนมาดำเนินการ แต่อาจยังไม่เห็นผลเป็นรูปธรรมนัก จึงควรรหาช่องทางอื่นๆ ให้มากขึ้น เช่น การให้นักปกครองนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหารมาใช้กับคดีที่ยอมความได้ โทษจำคุกไม่เกิน ๒ ปี เพื่อหลีกเลี่ยงการนำคดีเข้าสู่ระบบกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งจะมีผลทำให้ความสัมพันธ์ของผู้เสียหายและผู้กระทำผิดเสียหายไปจนยากจะฟื้นฟู อย่างไรก็ตาม การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหารมาใช้ในชั้นตอนใดก็ตาม จะต้องคำนึงถึงระยะเวลาที่เหมาะสม เพราะบางกรณีโดยเฉพาะคดีที่รุนแรง ผู้เสียหายอาจต้องการเวลาในการปรับสภาพจิตใจ และอารมณ์ก่อนที่จะพบผู้กระทำผิด ซึ่งคดีแต่ละประเภทก็จะใช้เวลาต่างกันและความรู้สึกก็จะไม่เหมือนกัน

๗. ด้านการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นของสังคมต่อกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหารและประสิทธิผลในด้านอื่นๆ แม้ว่าจากการศึกษาวิจัยในเบื้องต้นพบว่า การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหารมาใช้จะมีผลในเชิงบวกต่อผู้เสียหายและผู้กระทำผิดในหลายด้าน รวมทั้งสังคมโดยรวม แต่ยังมีประเด็นอื่นๆ ที่จำเป็นต้องศึกษาวิจัยเพิ่มเติม เช่น การศึกษาความสอดคล้องระหว่างผลคำพิพากษากับข้อตกลงที่ได้จากกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหารและผลต่อเนื่อง หากผลคำพิพากษาไม่เป็นไปตามที่ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดคาดหวัง ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะของคนกลางกับประสิทธิผล นอกจากนี้ควรมีการศึกษาถึงความจำเป็นในการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหารเพื่อให้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในศาลทหารเป็นที่ยอมรับของศาลและข้อตกลงมีผลบังคับใช้ทางกฎหมาย ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีของศาลทหารมากขึ้น อีกทั้งทำให้ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดได้รับประโยชน์จากกระบวนการยุติธรรมทางเลือกอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. บรรณาธิการ. กระบวนการยุติธรรมกับความยากจน: ยุทธศาสตร์การพัฒนา กระบวนการยุติธรรมเพื่อคนจน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๖.

โชติช่วง ท้าววงศ์ “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล”, ใน หนังสือรวมบทความการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม.

ยุติธรรม, กระทรวง. กระบวนการที่คนใหม่ของกระบวนการยุติธรรมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด. กรุงเทพมหานคร: สำนักกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๖.

วารสาร และหนังสือพิมพ์

สุรางค์รัตน์ บุญสรรค์. “อำนาจศาลทหารภายใต้กฎหมายการศึก (The military courts under martial Law)”, บทความวิชาการ. สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๑ เดือนมิถุนายน ๒๕๕๗, หน้า ๑-๒๕.

อัศวศักดิ์ จิตธรรมมา. “การพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลยุติธรรม”, ดุลพินิจ นิตยสารสำนักงานศาลยุติธรรม. ปีที่ ๕๖ ฉบับที่ ๒, พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๒. หน้า ๗๙.

วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสารวิจัย

โกศล มีจุล, พลตรี. “ศาลทหารกับกระบวนการศาลยุติธรรมที่ปฏิรูป”. เอกสารวิจัย หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) วิทยาลัยการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๓๙. หน้า ๒๒-๒๓.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. “การพัฒนากรอบแนวทางการวิจัยชุดโครงการกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย”. รายงานวิจัย, สำนักกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๓. หน้า ๓-๔.

วิยะดา วัชรธรรมรัตน์. “วิธีดำเนินคดีอาญาที่ไม่เป็นทางการ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓. หน้า ๕.

กฎหมาย

กองทัพบก. “ประกาศกองทัพบก ฉบับที่ ๑/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง การประกาศใช้พระราชบัญญัติกฎหมายการศึก”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนพิเศษ ๙๗ ง, ๔ มิถุนายน ๒๕๕๗, หน้า ๑.

ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยตุลาการศาลทหาร พ.ศ.๒๕๕๘

คณะรักษาความสงบแห่งชาติ. “คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๓/๒๕๖๐”,
ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๔ ตอนพิเศษ ๔๗ ก, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐, หน้า ๑-๑๒๗.

----- . “ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๒/๒๕๕๗ ลงวันที่
๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง การประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร”, ราชกิจจานุ
เบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนพิเศษ ๘๔ ง, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗, หน้า ๑.

----- . “ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๗/๒๕๕๗ ลงวันที่
๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง ห้ามชุมนุมทางการเมือง”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑
ตอนพิเศษ ๘๔ ง, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗, หน้า ๖.

----- . “ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑/๒๕๕๗ ลงวันที่
๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง การสิ้นสุดของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย,
ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนพิเศษ ๘๔ ง, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗, หน้า ๑๐.

----- . “ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ ลงวันที่
๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง ความผิดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของ
ศาลทหาร, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนพิเศษ ๙๒ ง, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗,
หน้า ๓.

----- . “ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๘/๒๕๕๗ ลงวันที่
๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง คดีที่ประกอบด้วยกรกระทำหลายอย่างเกี่ยวโยงกันให้อยู่
ในอำนาจของศาลทหาร, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนพิเศษ ๙๒ ง,
๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗, หน้า ๔.

----- . “ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๕๐/๒๕๕๗ ลงวันที่
๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เรื่อง ให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาวุธปืน
เครื่องกระสุนปืนหรือวัตถุระเบิด ที่ใช้เฉพาะแต่การสงคราม, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่
๑๓๑ ตอนพิเศษ ๑๐๐ ง, ๕ มิถุนายน ๒๕๕๗, หน้า ๒.

----- . “คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๕๕/๒๕๕๘ ลงวันที่ ๑๒
กันยายน ๒๕๕๘ เรื่อง การดำเนินการเกี่ยวกับคดีบางประเภทที่อยู่ในอำนาจศาล
ทหาร”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๒๐๔ ง, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๘,
หน้า ๔๐-๔๑.

“ประกาศพระบรมราชโองการเลิกใช้กฎอัยการศึก”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๒ ตอน ๒๕ ก, ๑
เมษายน ๒๕๕๘, หน้า ๑.

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

“พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตอำนาจศาลมณฑลทหาร พ.ศ.๒๕๕๘”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒
ตอนที่ ๘๖ ก ฉบับวันที่ ๘ กันยายน ๒๕๕๘ หน้า ๑๐๔-๑๑๐.

“พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๒๒) พ.ศ.๒๕๕๘”, ราชกิจจานุเบกษา.
เล่ม ๑๓๒ ตอนที่ ๑๐ ก, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘. หน้า ๔๓ - ๔๗.

- “พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๕๑, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๗, หน้า ๙๐๕ - ๙๔๙.
- “พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร (ฉบับที่ ๘) พ.ศ.๒๕๕๘”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๒ ตอนที่ ๔๐ ก, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- “พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.๒๔๙๐”.
- “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๒๔ ตอนที่ ๔๗ ก, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐, หน้า ๑ - ๑๒๗.
- “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.๒๕๕๗”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๑ ตอนที่ ๕๕ ก, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗, หน้า ๑ - ๑๗.
- “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก, ๖ เมษายน ๒๕๖๐, หน้า ๑ - ๙๐.

เอกสารไม่ตีพิมพ์

- กิจการยุติธรรม, สำนักงาน. “การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการการจัดทำแผนแม่บทวิจัยกฎหมายและระบบงานในกระบวนการยุติธรรม ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๕๓-๒๕๕๖)”. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา โรงแรมริชมอนด์ จ.นนทบุรี. ๒๕๕๑.
- ข้อมูลที่น่าสนใจต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๙.
- คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๕๖๖/๒๔๙๙
- ประยุทธ์ จันทร์โอชา, พลเอก นายกรัฐมนตรี. “แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ”, การประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ ๘/๒๕๕๗, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗.
- ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ และคณะ. “อาชญากรรมพื้นฐานกับกระบวนการยุติธรรม: ปัญหา อุปสรรค และแนวทางควบคุม”. เอกสารประกอบการสัมมนา ณ โรงแรมอิมพีเรียล วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๙. หน้า ๖-๑๑.
- ศาลทหารกรุงเทพ. “หนังสือศาลทหารกรุงเทพ ที่ กท ๐๒๐๒.๓/๓๒๓ เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ ข้อมูลสถิติคดีของศาลทหารกรุงเทพ”. ลงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สุทธิพล ทวีชัยการ. “หน่วยที่ ๙ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา”. เอกสารประกอบการเรียน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อัจฉราพรรณ จรัสวัฒน์. “การพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative Justice) และกระบวนการยุติธรรมชุมชน (Community Justice)”. เอกสารประกอบการบรรยาย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๕๕.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw), “ยุยงปลุกปั่น ตามมาตรา ๑๑๖ ข้อหาเพื่อประโยชน์ทางการเมืองในยุครัฐบาล คสช”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <https://freedom.ilaw.or.th/blog/116NCPO>, ๒๕๕๘.

คำแถลงนโยบายรัฐบาล “นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://media.thaigov.go.th/pageconfig/viewcontent/viewcontent1.asp?pag eid=471&directory=1779&contents=26505>, ๒๕๕๖.

คำแถลงนโยบายรัฐบาล “นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก http://www2.narathiwat.go.th/narathiwat/news_goverment/images_upload/2๐1195114561.pdf, ๒๕๕๖.

ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, “กฎหมายชะลอการฟ้อง จุดเริ่มต้นแผนปรองดอง”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://m.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1457182256, ๒๕๕๙.

แผนงานและงบประมาณ, สำนักสำนักงานศาลยุติธรรม. “รายงานสถิติคดีศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักรระหว่างปี พ.ศ.๒๕๕๗-๒๕๕๔”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.coj.go.th/oppb>, ๒๕๖๐.

“พลเรือนไม่ควรต้องไปศาลทหาร”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://ilaw.or.th/node/2826>, ๒๕๖๐.

มติชนออนไลน์. “กฎหมายชะลอสั่งฟ้อง จุดเริ่มต้นแผนปรองดอง”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.matichon.co.th/news/60783>, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

ไทยรัฐออนไลน์. “ปธ.ศาลฎีกา ร่อนหนังสือคัดคอค สนช. ก่อนถร่าง ก.ม.ชะลอฟ้องอาญา”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.thairath.co.th/content/594681>, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๙.

ไทยรัฐออนไลน์. “ศาลทหาร ชี้ชอบเขตอำนาจการพิจารณาคดี หลัง ๑ เม.ย.อุทธรณ์-ฎีกาได้”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.thairath.co.th/content/491628>, ๗ เมษายน ๒๕๕๘.

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน., Admin no.5. “เปิดสถิติการดำเนินคดีพลเรือนในศาลทหาร ปี ๒”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.tlhr2014.com/th/?p=1650>, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๙.

ศูนย์วิเทศอาเซียน กองการต่างประเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม. “รอบรู้ระบบกฎหมายและระบบศาลในกลุ่มประเทศอาเซียน : Legal and Court Systems on ASEAN Countries”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.iad.coj.go.th/doc/data/iad/iad_1469091577.pdf, ๒๕๕๘.

นโยบายและยุทธศาสตร์, สำนัก. “ยุทธศาสตร์สี่ปี กระทรวงยุติธรรม พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๘ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๕๖)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://strategy.pacc.go.th/doc/plan4.pdf>, ๒๕๕๖.

แอดมิน นัมเบอร์ไฟว์ (Admin no.5). “บทสรุปการต่อสู้ของพลเรือนที่ไม่ยอมขึ้นศาลทหาร”, บทความออนไลน์ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, เข้าถึงได้จาก: <http://www.tlhr2014.com/th/?p=3563>, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ภาษาต่างประเทศ

Bunbongkarn, Suchit. “The Military and democracy in Thailand”, in The Military and Democracy in Asia and the Pacific. R.J.May and Viberto Selochan. Canberra: ANU E Press, 2010. p.53-54.

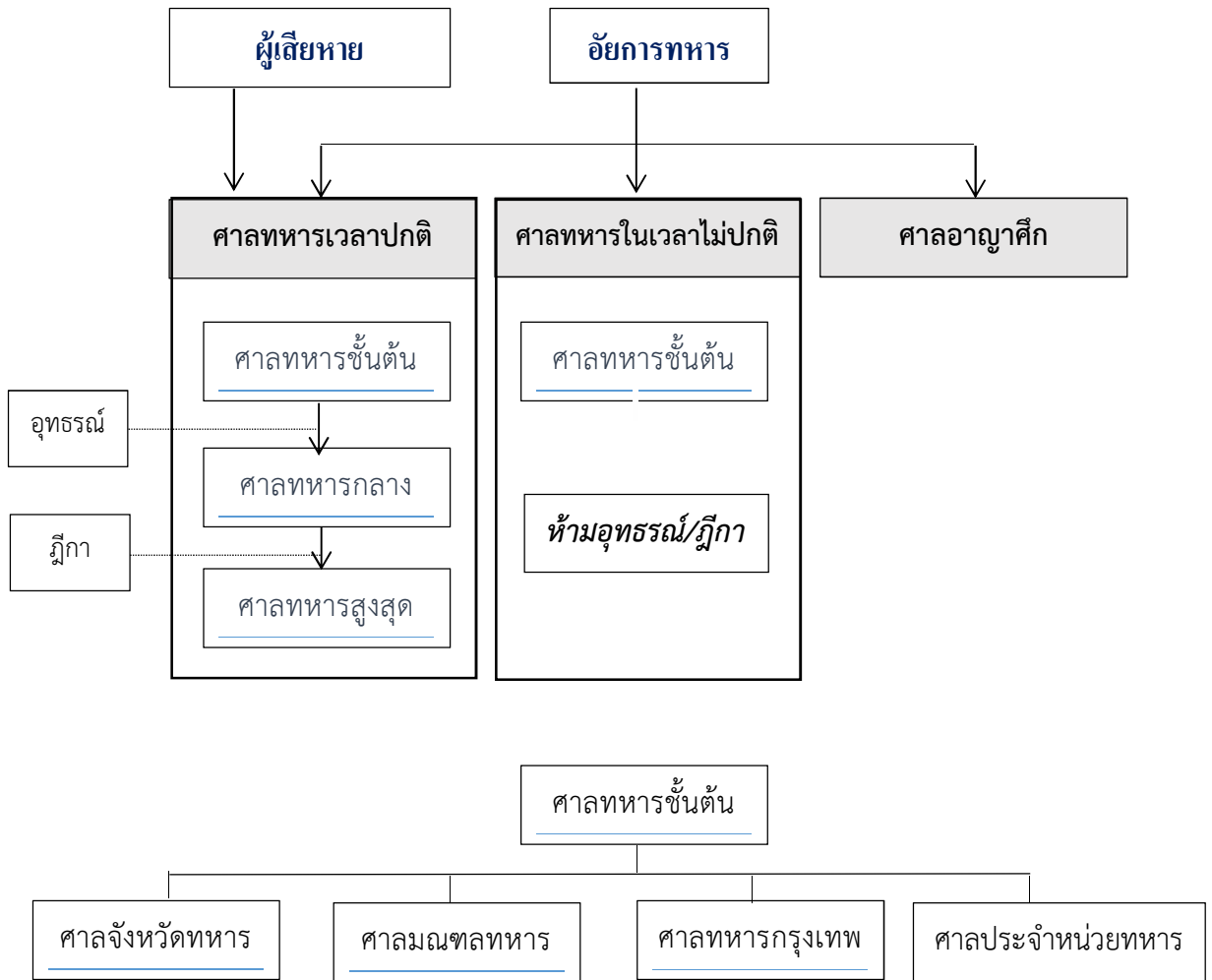
Hirschi, Travis. Causes of Delinquency. Berkeley: University of California Press, 1969.

Tylor, Edward. Primitive Culture. Volume 1, New York: J.P.Putnam’s Sons, 1871. p.1.

ภาคผนวก

ผนวก ก

โครงสร้างกระบวนการยุติธรรมของศาลทหาร

ผนวก ข

หนังสือศาลทหารกรุงเทพ ที่ กท ๐๒๐๒.๓/๓๒๓
 ลงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลสถิติคดีของศาลทหารกรุงเทพ

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ ศท.ภ.ท. (โทร.๑.๒๒๒๒.๓๘๘๗)
 ที่ กท.๐๒๐๒.๑.๓/ ๒๕๓๓ วันที่ ๒๐ ก.พ.๖๐
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลสถิติคดีของศาลทหารกรุงเทพ

เรียน ผอ.สธน.ทอ.

ตามที่ สธน.ทอ.มีหนังสือ ที่ กท ๐๖๑๕.๔/๒๖๕ ลง ๖ ก.พ.๖๐ เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลสถิติคดีของศาลทหารชั้นต้น เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและประเมินสถานการณ์เกี่ยวกับการดำเนินคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร ตามหัวข้อเอกสารวิจัยของ ผอ.สธน.ทอ. ความละเอียดแจ้งแล้วนั้น

ศท.ภ.ท.ได้ดำเนินการตามข้อมูลดังต่อไปนี้

- ปริมาณคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลทหารชั้นต้น (ในแต่ละปี) ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๙

ปี พ.ศ.๒๕๕๐	มีจำนวน ๒๘๔ คดี	ปี พ.ศ.๒๕๕๑	มีจำนวน ๔๐๑ คดี
ปี พ.ศ.๒๕๕๒	มีจำนวน ๔๐๗ คดี	ปี พ.ศ.๒๕๕๓	มีจำนวน ๓๙๐ คดี
ปี พ.ศ.๒๕๕๔	มีจำนวน ๔๗๙ คดี	ปี พ.ศ.๒๕๕๕	มีจำนวน ๔๒๔ คดี
ปี พ.ศ.๒๕๕๖	มีจำนวน ๕๒๗ คดี	ปี พ.ศ.๒๕๕๗	มีจำนวน ๒๘๔ คดี
ปี พ.ศ.๒๕๕๘	มีจำนวน ๒๔๓ คดี	ปี พ.ศ.๒๕๕๙	มีจำนวน ๓๕๐ คดี

คดีที่ใช้กฎ ๖ ๒๒ พ.ศ.๕๗

ปี พ.ศ.๒๕๕๗	มีจำนวน ๑๘๙ คดี	ปี พ.ศ.๒๕๕๘	มีจำนวน ๒๖๘ คดี
ปี พ.ศ.๒๕๕๙	มีจำนวน ๕๑ คดี		
- ปริมาณคดีอาญาที่ค้างพิจารณาอยู่ในศาลทหาร (ในแต่ละปี)

ปี พ.ศ.๒๕๕๐	มีจำนวน - คดี	ปี พ.ศ.๒๕๕๑	มีจำนวน - คดี
ปี พ.ศ.๒๕๕๒	มีจำนวน ๑ คดี	ปี พ.ศ.๒๕๕๓	มีจำนวน - คดี
ปี พ.ศ.๒๕๕๔	มีจำนวน ๒ คดี	ปี พ.ศ.๒๕๕๕	มีจำนวน ๑๑ คดี
ปี พ.ศ.๒๕๕๖	มีจำนวน ๑๐ คดี	ปี พ.ศ.๒๕๕๗	มีจำนวน ๑๓ คดี
ปี พ.ศ.๒๕๕๘	มีจำนวน ๒๕ คดี	ปี พ.ศ.๒๕๕๙	มีจำนวน ๑๑๖ คดี

คดีที่ใช้กฎ ๖ ๒๒ พ.ศ.๕๗

ปี พ.ศ.๒๕๕๗	มีจำนวน ๑๗ คดี	ปี พ.ศ.๒๕๕๘	มีจำนวน ๒๓ คดี
ปี พ.ศ.๒๕๕๙	มีจำนวน ๒๓ คดี		
- ค่าเฉลี่ยของระยะเวลาการพิจารณาคดีในศาลทหารชั้นต้นในปี พ.ศ.๒๕๕๙
 - คดีที่ไม่ต้องสืบพยานประกอบคำรับสารภาพ พิจารณาคดีแล้วเสร็จภายใน ๑ วัน (ในวันที่ศาลนัดถามคำให้การ)
 - คดีที่ต้องสืบพยานประกอบคำรับสารภาพ พิจารณาคดีแล้วเสร็จภายใน ๓ - ๕ เดือน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจำนวนพยานที่คู่ความนำเข้าสู่ และพยานมาศาลตามกำหนดนัด

ผนวก ค
สถิติการ
ดำเนินคดี
พลเรือน
ในศาล
ทหาร

**สถิติการ
พลเรือน**

คดีในศาล
ทหารบก
(คดี)

ม.116
คดีสำหรับ
ประกาศ
คำสั่ง คสช.

ม.117
คดีอาชญากรรม

- ๓.๓ คดีที่จำเลยให้การปฏิเสธ และไม่ใช้คดีความผิดเกี่ยวกับการทุจริต พิจารณาคดีแล้วเสร็จภายใน ๑ ปี ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจำนวนพยานที่คู่ความนำเข้าสู่ศาล และพยานมาศาลตามกำหนดนัด
- ๓.๔ คดีที่จำเลยให้การปฏิเสธ และเป็นคดีความผิดเกี่ยวกับการทุจริต พิจารณาคดีแล้วเสร็จมากกว่า ๑ ปี ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจำนวนพยานที่คู่ความนำเข้าสู่ศาล และพยานมาศาลตามกำหนดนัด

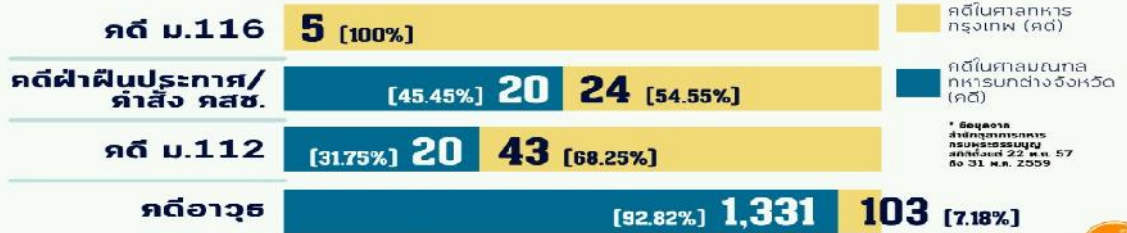
พล.ต.

(อารงศักดิ์ วิวัฒน์วานิช)

ตร.น.ท.น.ศ.ศท.ก.ท.

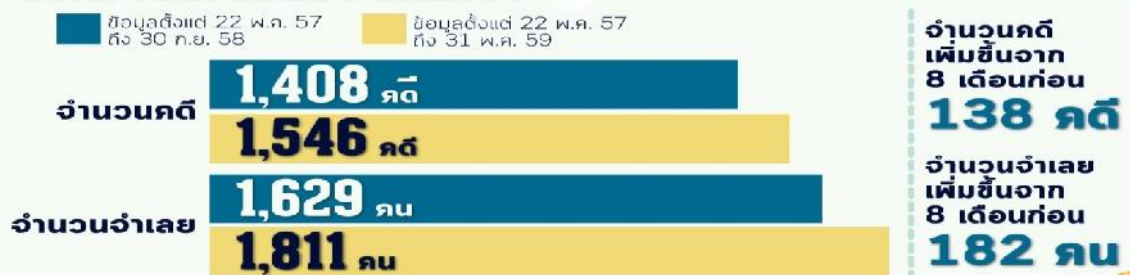
สถิติการดำเนินงานคดี ผลเรือนในศาลทหาร

สัดส่วนคดีระหว่าง ศาลทหารต่างจังหวัด กับศาลทหารกรุงเทพ

สถิติการดำเนินงานคดี ผลเรือนในศาลทหาร

แนวโน้มการดำเนินคดี

ร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ...

156

ภาคผนวก ก

ร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ...

บันทึกหลักการและเหตุผล

ประกอบกับร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา

พ.ศ.

หลักการ

ให้มีกฎหมายว่าด้วยมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา

เหตุผล

โดยที่มีคดีอาญาที่ลักษณะของการกระทำเป็นความคิดที่ไม่ร้ายแรงที่ผู้ต้องหาอาจกลับ
คนเป็นคนดีได้ และผู้เสียหายอาจได้รับการชดเชยเยียวยาตามสมควร ซึ่งหากมีการสนับสนุนให้
ผู้ต้องหาและผู้เสียหายมีโอกาสไกล่เกลี่ยคดีอาญา เพื่อแสดงความสำนึกในการกระทำและพยายาม
บรรเทาผลร้ายแห่งความผิดนั้น อันจะเป็นการนำไปสู่การขอมความและการยุติคดีด้วยความ
สมานฉันท์และในบางคดีบางลักษณะหากมีการนำวิธีการคุมประพฤติมาใช้เพื่อให้ผู้กระทำความผิด
ได้มีโอกาสแก้ไขความผิดของตน โดยไม่มีมลทินติดตัวเป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องหาผู้เสียหาย และ
สังคม มากกว่าการพิจารณาลงโทษสมควรนำมาตราการระงับการฟ้องคดีมาใช้แทนการฟ้อง
คดีอาญา ทำให้คดีอาญาดังกล่าวระงับลง จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

ร่าง
พระราชบัญญัติ
มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา
พ.ศ.

.....
.....
.....

.....
.....
โดยที่เป็นการสมควรให้มีกฎหมายว่าด้วยมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา
พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา
๒๘ ประกอบกับมาตรา ๓๒ มาตรา ๓๓ มาตรา ๓๔ มาตรา ๓๕ และมาตรา ๔๑ ของรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

.....
.....
มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา
พ.ศ.”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วัน
ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ในพระราชบัญญัตินี้
“การไกล่เกลี่ยคดีอาญา” หมายความว่า การจัดให้คู่กรณีในคดีอาญามีโอกาสเจรจาตกลง
เยียวยาความเสียหายเพื่อระงับคดีอาญา

“การชะลอการฟ้อง” หมายความว่า การที่พนักงานอัยการพิจารณาสำนวนการสอบสวนแล้วเห็นควรตั้งฟ้องคดี แต่มีเหตุที่จะไม่ออกคำสั่งฟ้อง โดยอาจกำหนดเงื่อนไขการคุมความประพฤติหรือเงื่อนไขอื่นให้ผู้ต้องหาปฏิบัติเพื่อระงับคดีอาญา

“ผู้ใกล้ชิด” หมายความว่า ผู้ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นผู้ใกล้ชิดตามพระราชบัญญัตินี้

“คู่กรณี” หมายความว่า ผู้ต้องหาและผู้เสียหายในคดีอาญา แต่ไม่รวมคดีอาญาที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐเป็นผู้เสียหาย

มาตรา ๔ ให้นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และอัยการสูงสุดรักษาการ ตามพระราชบัญญัตินี้และมีอำนาจออกกฎกระทรวงและระเบียบ เพื่อปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของคน

กฎกระทรวงและระเบียบนั้นเมื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้

มาตรา ๕ พระราชบัญญัตินี้มิให้ใช้บังคับกับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลเยาวชนและครอบครัว

มาตรา ๖ มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา ได้แก่ การใกล้ชิดคดีอาญาและการชะลอการฟ้อง

มาตรา ๗ เมื่อพนักงานสอบสวนได้มีคำสั่งให้ใกล้ชิดคดีอาญามาตรา ๑๔ แล้วให้อายุความในการดำเนินคดีอาญานั้นสะดุดหยุดอยู่ และเมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แล้วแต่กรณี มีคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป ให้นับอายุความในการดำเนินคดีต่อจากเวลานั้น

เมื่อพนักงานอัยการได้มีคำสั่งให้ชะลอการฟ้องตาม มาตรา ๔๒ แล้ว ให้อายุความในการดำเนินคดีอาญานั้นสะดุดหยุดอยู่ และเมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไปตาม มาตรา ๔๖ และมาตรา ๕๐ ให้นับอายุความในการดำเนินคดีต่อจากเวลาที่อาจฟ้องคดีนั้นได้

มาตรา ๘ เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แล้วแต่กรณี มีคำสั่งให้ใช้มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา มิให้นำบทบัญญัติในเรื่องการฟ้องและการผิดฟ้องตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณา คดีอาญาในศาลแขวง รวมทั้งการควบคุมและการขังตาม

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับ จนกว่าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณี จะมีคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป และให้นับระยะเวลาการฟ้อง การคัดฟ้อง การควบคุม และการขัง ตั้งแต่เวลานั้นเป็นต้นไป

ในกรณีตามวรรคหนึ่ง ถ้าผู้ต้องหาได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวในชั้นสอบสวน มีให้นำบทบัญญัติในเรื่องระยะเวลาในมาตรา ๑๑๓ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับ

มาตรา ๕ ในคดีที่มีการกระทำอันเป็นกรรมเดียวผิดต่อกฎหมายหลายบทหากความคิดต่อกฎหมายซึ่งเป็นบทหนักที่สุดสามารถดำเนินมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาตามพระราชบัญญัตินี้ได้สำเร็จให้ถือว่าสิทธินำคดีอาญามาฟ้องในความผิดบทอื่นระงับไปด้วย แต่หากความคิดที่สามารถดำเนินมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาได้สำเร็จเป็นความคิดที่มีโทษเบากว่าหรือเบาที่สุดไม่เป็นเหตุทำให้ความคิดที่มีโทษหนักกว่าหรือหนักที่สุดระงับไป

มาตรา ๑๐ ห้ามมิให้รับฟังพยานหลักฐาน คำรับสารภาพ หรือข้อเท็จจริงอย่างใดๆ ที่เกิดขึ้นจากการไต่ถามคดีอาญาหรือที่เกิดจากระบวนการสมานฉันท์ในชั้นชะลอการฟ้องเป็นพยานหลักฐานในการดำเนินคดีทั้งปวง

หมวด ๑ การไต่ถามคดีอาญา

ส่วนที่ ๑ บททั่วไป

มาตรา ๑๑ การไต่ถามคดีอาญา อาจทำได้ในคดีความผิดดังต่อไปนี้

- (๑) คดีความผิดอันยอมความได้
- (๒) คดีความผิดลหุโทษ
- (๓) คดีความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี ตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๑๒ คดีที่ไม่อาจไกล่เกลี่ยได้ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขดังต่อไปนี้

(๑) เป็นคดีความผิดมาตรา ๑๑

(๒) ในกรณีตามมาตรา ๑๑ (๓) ต้องเป็นกรณีที่

(ก) ผู้ต้องหาไม่เคยได้รับการไกล่เกลี่ย หรือการชะลอฟ้อง เว้นแต่เป็นคดีความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือคดีความผิดลหุโทษ หรือพ้นระยะเวลาการไกล่เกลี่ยหรือการชะลอการฟ้องมาแล้วเกินสามปี และ

(ข) ผู้ต้องหาไม่อยู่ระหว่างคดียุติการถึงที่สุดให้จำคุกหรือภายในเวลาห้าปีนับแต่วันพ้นโทษ เว้นแต่คดีความผิดอันได้กระทำโดยประมาท หรือคดีความผิดลหุโทษหรือคดีความผิดซึ่งผู้ต้องหาได้กระทำในขณะที่อายุต่ำกว่าสิบแปดปี

มาตรา ๑๓ คดีที่อาจไกล่เกลี่ยได้ตามมาตรา ๑๒ หากพนักงานสอบสวนเห็นว่าพฤติการณ์ของการกระทำไม่ร้ายแรงและไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ให้พนักงานสอบสวนแจ้งผู้กรณีทราบในโอกาสแรกว่ามีสิทธิยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยคดีอาญา

มาตรา ๑๔ หากผู้กรณีทั้งสองฝ่ายสมัครใจและประสงค์จะเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยคดีอาญา ให้ผู้กรณียื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยคดีอาญาต่อพนักงานสอบสวน และ ให้พนักงานสอบสวนมีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยคดีอาญา

การยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยคดีอาญา และระยะเวลาการส่งคำร้องของพนักงานสอบสวนให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และแบบที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๕ ในกรณีมีผู้เสียหายหลาย คน ผู้เสียหายทุกคนต้องเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยคดีอาญาโดยสมัครใจ

มาตรา ๑๖ ให้ผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาตามพระราชบัญญัตินี้

ส่วนที่ ๒
ผู้ใกล้ชิด

มาตรา ๑๗ บุคคลที่ได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นผู้ใกล้ชิดจะต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังนี้

ก. คุณสมบัติ

(๑) เป็นผู้มีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบปี

(๒) เป็นผู้เสียมโสดในการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญด้วยความบริสุทธิ์ใจ

(๓) เป็นผู้มีคุณสมบัติสุจริต มีบุคลิกภาพ มีความประพฤติ และทัศนคติที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติหน้าที่ผู้ใกล้ชิด

(๔) เป็นผู้ซึ่งผ่านการอบรมหลักสูตรผู้ใกล้ชิดหรือหลักสูตรอื่นที่เทียบเท่าซึ่งกระทรวงยุติธรรมกำหนดหรือรับรอง

ข. ลักษณะต้องห้าม

(๑) เป็นผู้มีคุณสมบัติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี

(๒) เป็นผู้ที่มีหนี้สินส่วนตัว

(๓) เป็นผู้อยู่ระหว่างถูกสั่งให้พักราชการหรือถูกสั่งออกจากราชการไว้ก่อน

(๔) เป็นผู้ถูกลงโทษไล่ออก ปลดออก หรือให้ออกจากราชการ

(๕) เป็นผู้ต้องรับโทษจำคุก โดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

(๖) เป็นคนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ หรือคนวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ

(๗) เป็นโรคติดต่อร้ายแรงหรือมีจิตใจไม่เหมาะสมที่จะเป็นผู้ใกล้ชิด

การยื่นคำขอ การรับขึ้นทะเบียน การตรวจสอบคุณสมบัติและลักษณะต้องห้าม และการลบชื่อออกจากทะเบียนผู้ใกล้ชิด ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๑๘ เมื่อมีคำสั่งให้ใกล้ชิดคดีอาญาแล้ว ให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการประชุมระหว่างคู่กรณีเพื่อแต่งตั้งผู้ใกล้ชิดภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่พนักงานสอบสวนมีคำสั่งให้

ใกล้เกลี่ยคดียาณา ถ้าผู้กรณีไม่อาจตกลงหรือเลือกผู้ใกล้เกลี่ยได้ ให้พนักงานสอบสวนแต่งตั้งผู้ใกล้เกลี่ยและแจ้งให้ผู้กรณีทราบ

การเลือกและการแต่งตั้งผู้ใกล้เกลี่ยตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้ผู้ใกล้เกลี่ยที่ได้รับ การแต่งตั้งได้รับค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่ กระทรวงยุติธรรมกำหนด โดยได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

มาตรา ๑๘ ผู้ใกล้เกลี่ยอาจถูกผู้กรณีตั้งรังเกียจได้ หากมีกรณีดังกล่าวให้ผู้ใกล้เกลี่ยพ้นจากหน้าที่ ทั้งนี้ ผู้กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิตั้งรังเกียจได้เพียงครั้งเดียว

ในกรณีผู้กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีหลายคนตั้งรังเกียจตามวรรคหนึ่งต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้กรณีทุกคนของฝ่ายนั้น

มาตรา ๒๐ ในกรณีที่ผู้ใกล้เกลี่ยตาย ถอนตัว ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้หรือพ้นจากหน้าที่ตามมาตรา ๑๘ ให้พนักงานสอบสวนดำเนินการตามมาตรา ๑๘ เพื่อแต่งตั้งผู้ใกล้เกลี่ยใหม่

มาตรา ๒๑ ในการใกล้เกลี่ยคดียาณาให้ผู้ใกล้เกลี่ยเป็นเจ้าพนักงานความประมวลกฎหมายอาญา

ส่วนที่ ๓

กระบวนการใกล้เกลี่ยคดียาณา

มาตรา ๒๒ ให้พนักงานสอบสวนกำหนดนัดใกล้เกลี่ยคดียาณาภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่พนักงานสอบสวนแต่งตั้งผู้ใกล้เกลี่ยและแจ้งให้ผู้กรณีทราบ

มาตรา ๒๓ ก่อนเริ่มดำเนินการใกล้เกลี่ยคดียาณา ผู้ใกล้เกลี่ยจะร้องอธิบายให้ผู้กรณีทราบถึงพฤติการณ์ต่างๆ ที่ความผิดนั้นได้กระทำความรำรื้องทุกข์หรือกล่าวโทษ ขอให้จริงจังอื่นที่เกี่ยวข้องกับคดี กระบวนการและผลทางกฎหมายในการใกล้เกลี่ยคดียาณา และสิทธิในการยุติการใกล้เกลี่ยคดียาณา

มาตรา ๒๔ คู่กรณีต้องเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยคดีอาญาด้วยตนเองและมีสิทธิให้ผู้ซึ่งตนไว้วางใจไม่เกินสองคนเข้าฟังการไกล่เกลี่ยคดีอาญาได้

ถ้าคู่กรณีซึ่งเป็นผู้ต้องหาเป็นผู้เยาว์ ให้บิดามารดา หรือผู้ปกครอง เข้าร่วมการไกล่เกลี่ยคดีอาญาด้วย

การไกล่เกลี่ยคดีอาญาให้กระทำการเป็นการลับ

มาตรา ๒๕ ในการไกล่เกลี่ยคดี อาญาหากมีความจำเป็นต้องใช้ล่าม ให้พนักงานสอบสวนจัดหาล่ามให้

ให้ล่ามที่พนักงานสอบสวนจัดหาให้ตามวรรคหนึ่งได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด โดยได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

มาตรา ๒๖ ผู้ไกล่เกลี่ยต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตและเป็นกลาง และต้องช่วยเหลือสนับสนุนคู่กรณีในการเจรจา เพื่อระงับคดีด้วยความสมัครใจ

มาตรา ๒๗ การไกล่เกลี่ยคดีอาญาให้กระทำให้แล้วเสร็จภายในหกสิบวันนับแต่วันที่กำหนดนัดไกล่เกลี่ยคดีอาญาครั้งแรก เว้นแต่มีเหตุจำเป็นหรือเป็นกรณีที่มีเหตุอันควรเชื่อว่าคู่กรณีจะสามารถตกลงกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยอาจดำเนินการต่อไปได้อีกไม่เกินสามสิบวัน โดยให้บันทึกเหตุดังกล่าวไว้

ในกรณีที่มีการตั้งรังเกียจผู้ไกล่เกลี่ยตามมาตรา ๑๕ หรือกรณีที่ผู้ไกล่เกลี่ยตาย ดอนตัว หรือ ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ตามมาตรา ๒๐ ระยะเวลาตามวรรคหนึ่งให้เริ่มนับตั้งแต่วันที่กำหนดนัดไกล่เกลี่ยคดีอาญาครั้งแรกหลังจากการแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยใหม่

มาตรา ๒๘ ในการไกล่เกลี่ยคดีอาญา คู่กรณีมีสิทธิในการเจรจาเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันได้โดยอิสระ ทั้งนี้ ข้อตกลงนั้นจะต้องไม่เป็นการขัดต่อกฎหมายหรือเป็นการพันวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในกรณีผู้เสียหายเป็นผู้เยาว์ ข้อตกลงตามวรรคหนึ่งต้องไม่ขัด หรือฝืนความประสงค์ของผู้เยาว์ด้วย

มาตรา ๒๘ เมื่อผู้กรณีได้มีข้อตกลงเป็นประการใดแล้ว ให้ผู้ไกล่เกลี่ยบันทึกข้อตกลง หรือจัดให้มีการบันทึกข้อตกลงนั้นไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และให้ผู้กรณีและผู้ไกล่เกลี่ยลงลายมือชื่อไว้

บันทึกข้อตกลงตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีรายละเอียดดังนี้

(๑) ชื่อและที่อยู่ของผู้กรณี

(๒) พฤติการณ์ที่มีการกล่าวหา

(๓) ฐานความคิดและอัตราโทษตามกฎหมายที่มีการกล่าวหา

(๔) ความสมัครใจเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยคดีอาญา

(๕) สาระของข้อตกลงอันเป็นผลของการไกล่เกลี่ยคดีอาญา เช่น การชดใช้เยียวยา ความเสียหาย หรือเงื่อนไขใดๆ ที่ผู้กรณีต้องปฏิบัติหรือควเว้นปฏิบัติการอื่นใด และระยะเวลา ดำเนินการ หรือข้อตกลงไม่คิดใจที่จะรับการชดใช้เยียวยาความเสียหาย เป็นต้น

มาตรา ๓๐ เมื่อการไกล่เกลี่ยคดีอาญาแล้วเสร็จ ให้ผู้ไกล่เกลี่ยส่งบันทึกข้อตกลงไปยัง พนักงานสอบสวน เพื่อให้พนักงานสอบสวนส่งบันทึกข้อตกลงดังกล่าว พร้อมด้วยสำนวนการ สอบสวน และเอกสารที่เกี่ยวข้องไปยังพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาต่อไป

มาตรา ๓๑ เมื่อได้รับบันทึกข้อตกลงจากพนักงานสอบสวนแล้ว หากพนักงานอัยการ เห็นว่าการไกล่เกลี่ยคดีอาญาเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานอัยการมีคำสั่ง เห็นชอบและส่งบันทึกข้อตกลง พร้อมด้วยสำนวนกา รสอบสวนไปยังพนักงานสอบสวนเพื่อให้ ผู้กรณีปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงต่อไป

หากพนักงานอัยการเห็นว่าควรแก้ไขบันทึกข้อตกลงให้สอดคล้องกฎหมายและไม่ขัด ต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ให้พนักงานอัยการมีคำสั่งให้แก้ไขและส่ง บันทึกข้อตกลง พร้อมด้วยสำนวนการสอบสวน กลับไปยังพนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินการจัดให้มี การแก้ไขบันทึกข้อตกลงนั้นตามคำสั่งของพนักงานอัยการ

ในกรณีที่พนักงานอัยการเห็นว่าการไกล่เกลี่ยคดีอาญานั้นไม่เป็นไปตามบทบัญญัติ แห่งพระราชบัญญัตินี้หรือผู้กรณีไม่แก้ไขตามคำสั่งของพนักงานอัยการตามวรรคสอง ให้พนักงาน อัยการมีคำสั่งไม่เห็นชอบ และส่งเรื่องกลับไปยังพนักงานสอบสวนเพื่อมีคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป

ให้พนักงานอัยการมีคำสั่งภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับบันทึกข้อตกลงหรือ ได้รับบันทึกข้อตกลงที่แก้ไขแล้ว

ส่วนที่ ๔
การยุติการไกล่เกลี่ยคดีอาญา

มาตรา ๓๒ คู่กรณีคนใดคนหนึ่งอาจขอถอนตัวจากการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในเวลาใดก็ได้

ในกรณีที่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีหลายคน การขอถอนตัวจากการไกล่เกลี่ยคดีอาญาของคนใดคนหนึ่งหรือหลายคน ย่อมไม่กระทบกระเทือนการไกล่เกลี่ยคดีอาญาของคู่กรณีที่เหลืออยู่ทั้งสองฝ่าย

มาตรา ๓๓ ผู้ไกล่เกลี่ยอาจยุติการไกล่เกลี่ยคดีอาญา เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงดังต่อไปนี้

- (๑) คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่ายไม่เข้าร่วมการไกล่เกลี่ยคดีอาญา โดยไม่แจ้งหรือโดยไม่มีเหตุอันสมควร หรือมีพฤติการณ์ที่ไม่ให้ความร่วมมือในการไกล่เกลี่ยคดีอาญา
- (๒) มีเหตุอันควรสงสัยว่าความตกลงนั้นมีได้เป็นไปด้วยความสมัครใจ
- (๓) การไกล่เกลี่ยคดีอาญาไม่อาจบรรลุผลได้โดยแน่แท้
- (๔) เห็นได้ชัดว่าการดำเนินการไกล่เกลี่ยคดีอาญาต่อไปจะเป็นการขัดต่อผลประโยชน์ของคู่กรณีที่เป็นผู้เยาว์
- (๕) คู่กรณีไม่สามารถเจรจาเพื่อตกลงแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง หรือไม่อาจเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้

มาตรา ๓๔ ให้ผู้ไกล่เกลี่ยรายงานให้พนักงานสอบสวนทราบถึงการยุติการไกล่เกลี่ยคดีอาญาคตามมาตรา ๓๒ และมาตรา ๓๓ โดยไม่ชักช้า

เมื่อได้รับรายงานการยุติการไกล่เกลี่ยคดีอาญา ให้พนักงานสอบสวนมีคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป

มาตรา ๓๕ ในคดีความผิดอันยอมความได้ หากปรากฏแก่ผู้ไกล่เกลี่ยว่าผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง ยอมความกัน โดยถูกต้องตามกฎหมาย หรือมีเหตุอันอันทำให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับ ให้ผู้ไกล่เกลี่ยยุติการไกล่เกลี่ยคดีอาญา และรายงานให้พนักงานสอบสวน ทราบเพื่อดำเนินการต่อไป

ในกรณีที่มีผู้กระทำความผิดหลายคน หากสิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปเฉพาะผู้กระทำความผิดบางคน ให้ผู้ใกล้เกลี่ยค้ำเนินการใกล้เกลี่ยคดีอาญาต่อไปสำหรับผู้กระทำความผิดที่เหลืออยู่

ส่วนที่ ๕ ผลของการใกล้เกลี่ยคดีอาญา

มาตรา ๑๖ เมื่อพนักงานสอบสวนมีคำสั่งให้ทำการใกล้เกลี่ยคดีอาญา ผู้เสียหายจะฟ้องคดีมิได้ จนกว่าพนักงานสอบสวนจะมีคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป ถ้าผู้เสียหายฟ้องคดีอยู่ก่อนแล้ว ให้ศาลรอการพิจารณาคดีนั้นไว้

มาตรา ๑๗ เมื่อได้มีการปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงใกล้เกลี่ยคดีอาญาแล้ว ให้ผู้กรณีแจ้งพนักงานสอบสวนทราบ เพื่อให้พนักงานสอบสวนพิจารณาทำบันทึกการปฏิบัติตามข้อตกลงส่งให้พนักงานอัยการพร้อมด้วยสำนวนการสอบสวน เพื่อพิจารณาสั่งยุติคดี

ในกรณีที่ปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงไม่ครบถ้วน ให้ผู้กรณีแจ้งให้พนักงานสอบสวนทราบเพื่อพิจารณาสั่งดำเนินคดีต่อไป เว้นแต่ผู้เสียหายพอใจ ในกรณปฏิบัติตามข้อตกลงบางส่วนที่ได้กระทำไปแล้ว ให้ผู้กรณีแจ้งพนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินการตามวรรคหนึ่ง

มาตรา ๑๘ ถ้าความปรากฏแก่พนักงานสอบสวนว่าผู้ต้องหาจงใจไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง โดยไม่มีเหตุอันควร ให้พนักงานสอบสวนมีคำสั่งดำเนินคดีต่อไป ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิผู้เสียหายที่จะฟ้องคดีด้วยตนเอง ในกรณีที่ผู้เสียหายฟ้องคดีอยู่ก่อนแล้วตามมาตรา ๑๖ ให้ผู้เสียหายยื่นคำร้องต่อศาลภายในสามสิบวัน นับแต่วัน ที่พนักงานสอบสวนมีคำสั่งดำเนินคดีต่อไปเพื่อหยิบยกคดีขึ้นพิจารณาต่อไป

มาตรา ๑๙ เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งยุติคดี สิทธินำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับในกรณีที่ผู้เสียหายหลายคน หากผู้เสียหายคนหนึ่งคนใดไม่สามารถทำข้อตกลงกับผู้ต้องหาได้ สิทธินำคดีอาญามาฟ้องของผู้เสียหายดังกล่าวย่อมไม่ระงับ

มาตรา ๔๐ การใกล้เกลี่ยคดียาเสพติด ไม่ตัดอำนาจของพนักงานสอบสวนที่จะทำการสอบสวนต่อไป

ส่วนที่ ๒
การชะลอการฟ้อง

ส่วนที่ ๑
บททั่วไป

มาตรา ๔๑ ความผิดที่มีโทษปรับสถานเดียว ความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี หรือความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท อาจชะลอการฟ้องได้ เมื่อปรากฏว่า

(๑) ผู้ต้องหาไม่เคยได้รับการชะลอการฟ้อง เว้นแต่เคยได้รับการชะลอการฟ้องในคดีความผิดที่กระทำโดยประมาท ความผิดอันยอมความได้ หรือความผิดลหุโทษหรือพ้นระยะเวลาการชะลอการฟ้องมาแล้วเกินห้าปีนับแต่วันที่พนักงานอัยการมีคำสั่งยุติการดำเนินคดีตามมาตรา ๕๑

(๒) ผู้ต้องหาไม่เคยได้รับโทษจำคุก เว้นแต่เป็นคดีความผิดที่กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ หรือพ้นระยะเวลาที่ได้รับโทษจำคุกมาแล้วเกินห้าปี

(๓) ผู้ต้องหาไม่เคยได้รับการรอกการลงโทษหรือรอกการกำหนดโทษมาก่อน เว้นแต่เป็นคดีความผิดที่กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ หรือพ้นระยะเวลารอกการลงโทษหรือรอกการกำหนดโทษมาแล้วเกินห้าปี

(๔) ในคดีที่ผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องคดีอาญา ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายให้ชะลอการฟ้องด้วย

(๕) ผู้ต้องหายินยอมให้ชะลอการฟ้อง

มาตรา ๔๒ เมื่อพนักงานอัยการได้รับความเห็นพร้อมสำนวนการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนและเห็นควรสั่งฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว แต่เป็นกรณีที่มีอำนาจสั่งให้ชะลอการฟ้องได้ตามมาตรา ๔๑ พนักงานอัยการมีอำนาจดำเนินการตามที่เห็นสมควรดังต่อไปนี้

(๑) สั่งให้พนักงานคุมประพฤติทำการสืบเสาะประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญหา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ ฐานะ สิ่งแวดล้อมของผู้ต้องหา พฤติการณ์แห่ง กติ การบรรเทา ผลร้ายแห่งคดี การรู้สำนึกในความผิดและการชดใช้เสียหายความเสียหาย ความ ยินยอมของผู้เสียหาย และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการร้องหาคดีอาญาหรือถูกดำเนินคดีอาญาในความผิด อื่นพร้อมทั้งทำความเข้าใจในการชะลอการฟ้อง เสนอต่อพนักงานอัยการเพื่อประกอบการพิจารณา

(๒) จัดให้มีกระบวนการเพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ ซึ่งรวมถึงการให้ผู้ต้องหาชดใช้ ความเสียหายแก่ผู้เสียหาย การขอโทษผู้เสียหายหรือการกระทำอื่นที่เหมาะสม ทั้งนี้ โดยคำนึงถึง ความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์

(๓) มีคำสั่งให้ผู้ต้องหา ผู้เสียหาย หรือบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ หรือส่ง หรือจัดการส่ง เอกสารหรือหลักฐานใดมาเพื่อประกอบการพิจารณา

(๔) เชิญผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านต่างๆความเหมาะสมแก่รูปคดีหรือ บุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับจากผู้ต้องหา ผู้เสียหาย หรือชุมชนมาหรือร่วมกันในประเด็นต่างๆตามที่ได้ กำหนดไว้

หากพนักงานอัยการพิจารณาแล้วเห็นว่าการชะลอการฟ้องเป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องหา ผู้เสียหาย และสังคม ให้พนักงานอัยการมีคำสั่งให้ชะลอการฟ้องและส่งคำสั่งดังกล่าวไปยังอัยการ สูงสุดโดยไม่ชักช้า

ในกรณีที่ไม่เห็นว่าการชะลอการฟ้อง ให้พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ชะลอการฟ้องและ ดำเนินคดีต่อไป และให้พนักงานอัยการมีหนังสือแจ้งคำสั่งดังกล่าวไปยังผู้ต้องหาและผู้เสียหาย ทราบภายในเจ็ดวัน คำสั่งดังกล่าวให้เป็นที่สุด

ส่วนที่ ๒ คำสั่งชะลอการฟ้อง

มาตรา ๔๓ ในการสั่งให้ชะลอการฟ้อง พนักงานอัยการอาจกำหนดให้ผู้ต้องหาอยู่ ภายใต้อาณัติและระยะเวลาการคุมประพฤติของพนักงานคุมประพฤติตามที่เห็นสมควรดังต่อไปนี้

(๑) ให้ไปรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติหรืออาสาสมัครคุมประพฤติเป็นครั้งคราว เพื่อบุคคลดังกล่าวจะได้สอบถาม แนะนำ ช่วยเหลือ หรือตักเตือนตามที่เห็นสมควร

(๒) จัดให้กระทำกิจกรรมบริ การสังคมหรือสาธารณประโยชน์ตามที่พนักงาน ขุม ประพฤติและผู้ต้องหาเห็นสมควร

(๑) ให้ฝึกหัดหรือทำงานอาชีพอื่นเป็นกิจจะลักษณะ

(๔) ให้ละเว้นการคบหาสมาคมหรือ การประพฤติใด อันอาจนำไปสู่การกระทำผิดใน ทำนองเดียวกันอีก

(๕) ให้ไปรับการบำบัดรักษาความบกพร่องของร่างกายหรือจิตใจหรือความเจ็บป่วย อย่างอื่น

(๖) ให้ไปรับการอบรมในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพฤติกรรมหรือ พัฒนาพฤติกรรม สัย ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่กำหนด

(๗) ให้แสดงความสำนึกผิดหรือความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง โดยการ ชดใช้ค่าเสียหายหรือการกระทำอื่นใดตามความเหมาะสม

(๘) เงื่อนไขอื่นๆ ตามที่เห็นสมควรเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูหรือป้องกันมิให้ผู้ต้องหา กระทำหรือมีโอกาสดำเนินการผิดในทำนองเดียวกันขึ้นอีก

การคุมความประพฤติตามวรรคหนึ่ง ต้องมีกำหนดระยะเวลาไม่เกินสาม ปีแต่ต้องไม่ เกินกำหนดอายุความสำหรับความผิดนั้น

ถ้าภายหลังปรากฏแก่พนักงานอัยการเอง หรือปรากฏจากรายงานพนักงานคุมประพฤติ ว่าข้อเท็จจริงหรือพฤติการณ์เกี่ยวกับการกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤตินั้นได้เปลี่ยนแปลง ไป เมื่อพนักงานอัยการเห็นสมควรอาจแก้ไขเพิ่มเติมหรือเพิกถอนข้อหนึ่งข้อใดหรือทุกข้อก็ได้ หรือจะกำหนดเงื่อนไขอื่นเพิ่มเติมได้

มาตรา ๔๔ เมื่ออัยการสูงสุดได้รับคำสั่งให้ ชะลอการฟ้องจากพนักงานอัยการแล้ว เห็นว่าคำสั่งชะลอการฟ้องของพนักงานอัยการเป็นไปตามมาตรา ๔๑ และการชะลอการฟ้องเป็น ประโยชน์ต่อผู้ต้องหา ผู้เสียหาย และสังคม ให้อัยการสูงสุดมีคำสั่งเห็นชอบและแจ้งให้พนักงาน อัยการทราบโดยไม่ชักช้า

เมื่อพนักงานอัยการได้รับแจ้งคำสั่ง ังตามวรรคหนึ่ง ให้มีหนังสือแจ้งคำสั่งชะลอการ ฟ้องและเงื่อนไขการควบคุมความประพฤติไปยังผู้ต้องหาและผู้เสียหายภายในเจ็ดวัน

มาตรา ๔๕ ในกรณีที่อัยการสูงสุดเห็นว่า เงื่อนไขที่กำหนดไว้ในคำสั่งชะลอการฟ้อง ตามมาตรา ๔๑ ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องหา ให้อัยการสูงสุดมีคำสั่งให้

พนักงานอัยการแก้ไขคำสั่งดังกล่าวและมีหนังสือแจ้งคำสั่งที่แก้ไขแล้ว ไปยังผู้ต้องหาและผู้เสียหายทราบภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่มิคำสั่งให้คำสั่งนั้นเป็นที่สุด

มาตรา ๔๖ ในกรณีที่อัยการสูงสุดเห็นว่าการชะลอการฟ้องไม่เป็นไปตามมาตรา ๔๑ หรือการชะลอการฟ้องนั้นไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องหา ผู้เสียหาย หรือสังคม ให้อัยการสูงสุดมีคำสั่งไม่เห็นชอบและส่งเรื่องกลับไปยังพนักงานอัยการเพื่อให้มีคำสั่งไม่ชะลอการฟ้องและดำเนินคดีต่อไปให้คำสั่งไม่ชะลอการฟ้องนั้นเป็นที่สุด และ ให้พนักงานอัยการมีหนังสือแจ้งคำสั่งดังกล่าวไปยังผู้ต้องหาและผู้เสียหายทราบภายในเจ็ดวัน

มาตรา ๔๗ การดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของพนักงานคุมประพฤติซึ่งพระราชบัญญัตินี้มีได้บัญญัติไว้ โดยเฉพาะ ให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุมความประพฤติ

ส่วนที่ ๓

ผลของคำสั่งชะลอการฟ้อง

มาตรา ๔๘ เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งให้ชะลอการฟ้องแล้ว ถ้าผู้ต้องหาถูกขังอยู่โดยคำสั่งศาล ให้พนักงานอัยการอื่นคำร้องขอให้ปล่อยผู้ต้องหา แต่ผู้ต้องหาได้รับการปล่อยชั่วคราวโดยมีสัญญาประกัน ให้สัญญาประกันสิ้นสุดลง

มาตรา ๔๙ ภายหลังจากพนักงานอัยการมีคำสั่งให้ชะลอการฟ้องแล้ว ผู้เสียหายจะฟ้องคดีมิได้ จนกว่าพนักงานอัยการจะมีคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไปตามมาตรา ๕๐ ถ้าผู้เสียหายนั้นฟ้องคดีอยู่ก่อนแล้ว ให้ศาลรอการพิจารณาคดีนั้นไว้

ในคดีที่มีผู้เสียหายหลายคน และมีผู้เสียหายบางคนไม่ปรากฏตัวในขณะที่พนักงานอัยการออกคำสั่งชะลอการฟ้อง หากต่อมาผู้เสียหายปรากฏตัวขึ้นภายในสามปีนับแต่พนักงานอัยการมีคำสั่งให้ชะลอการฟ้อง และไม่ยินยอม ในการให้ชะลอการฟ้อง ผู้เสียหายนั้นมีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลได้ในกรณีเช่นว่านี้ไม่ให้นำมาตรา ๗ วรรคสอง มาใช้บังคับ

ในการพิจารณาพิพากษาคดีที่ผู้เสียหายเป็นผู้ฟ้องคดี ให้ศาลนำเหตุที่มีการชะลอการฟ้องและพฤติการณ์ของจำเลยในระหว่างที่มีการชะลอการฟ้องมาพิจารณาประกอบด้วยและศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดหรือจะไม่ลงโทษเลยก็ได้

มาตรา ๕๐ ถ้าความปรากฏแก่พนักงานอัยการว่าผู้ต้องหาจงใจไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประพฤติกหรือเงื่อนไขอื่นที่พนักงานอัยการกำหนด หรือพฤติการณ์ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองประพฤติกหรือเงื่อนไขอื่นที่พนักงานอัยการกำหนดเปลี่ยนแปลงไป ให้พนักงานอัยการเรียกผู้ต้องหามาชี้แจง หากผู้ต้องหาไม่มาชี้แจงหรือพนักงานอัยการเห็นว่าผู้ต้องหาจงใจไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขดังกล่าว โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร หรือพฤติการณ์ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองประพฤติกหรือเงื่อนไขอื่นที่พนักงานอัยการกำหนดเปลี่ยนแปลงไปจนไม่อาจแก้ไขได้อันเกิดจากความผิดของผู้ต้องหา ให้พนักงานอัยการมีคำสั่งคำ เนินคดีต่อไปและแจ้งคำสั่งให้ต้องหาและผู้เสียหายทราบภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่คำสั่ง ทั้งนี้ สิทธิฟ้องคดีของผู้เสียหายให้เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ผู้ต้องหาทราบคำสั่งตามวรรคหนึ่ง ถ้าผู้ต้องหาเห็นว่าคำสั่งของพนักงานอัยการไม่เป็นไปตามกฎหมาย ผู้ต้องหาอาจยื่นคำร้องคัดค้านต่ออัยการสูงสุดให้เปลี่ยนแปลงคำสั่งของพนักงานอัยการได้ คำวินิจฉัยของอัยการสูงสุดให้เป็นที่สุด

การดำเนินคดีของพนักงานอัยการหรือของผู้เสียหายตามวรรคหนึ่งจะกระทำได้อันเมื่อพ้นระยะเวลาตามวรรคสอง หากมีการคัดค้านต่ออัยการสูงสุด การดำเนินคดีดังกล่าวจะกระทำได้อันเมื่ออัยการสูงสุดมีคำวินิจฉัยเห็นด้วยกับคำสั่งของพนักงานอัยการ

มาตรา ๕๑ เมื่อผู้ต้องหาได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขคุ้มครองประพฤติกหรือเงื่อนไขอื่นที่พนักงานอัยการกำหนดครบถ้วนแล้วหรือมีเหตุขัดข้องจนไม่อาจปฏิบัติตามเงื่อนไขได้อันมิใช่เกิดจากความผิดของผู้ต้องหา ให้พนักงานอัยการมีคำสั่งยุติการดำเนินคดีและแจ้งคำสั่งให้ผู้เสียหายทราบ

มาตรา ๕๒ เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งยุติการดำเนินคดี สิทธินำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ

มาตรา ๕๓ ความในมาตรา ๕๒ ไม่ให้นำมาใช้บังคับในกรณีที่ผู้เสียหายเห็นว่าคำสั่งชะลอการฟ้องของพนักงานอัยการเกิดจากการกระทำโดยฉ้อฉล และผู้เสียหาย ยื่นคำฟ้องใน

คดีอาญาพร้อมแสดงเหตุแห่งการช้อลนั้นต่อศาลภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่ผู้เสียหายทราบคำสั่งยุติการดำเนินคดี

เมื่อศาลได้รับคำฟ้องตามวรรคหนึ่ง ให้ศาลไต่สวนว่าคำสั่งชะลอการฟ้อง เกิดจากการช้อลหรือไม่ หากคำสั่งนั้นมีได้เกิดจากการช้อลให้ศาลพิพากษายกฟ้อง คำพิพากษาของศาลให้ถึงที่สุด หากคำสั่งชะลอการฟ้องเกิดจากการช้อลให้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต่อไป

ส่วนที่ ๓

มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

มาตรา ๕๔ คดีอาญาที่อยู่ในอำนาจศาลทหารที่อาจใกล้เคียงได้ตามมาตรา ๑๑ และที่อาจชะลอการฟ้องได้ตามมาตรา ๕๑ ให้นำบทบัญญัติในพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่มาตรา ๕๗ ไปใช้บังคับโดยอนุโลม และให้นำบรรดากฎกระทรวงและระเบียบที่ออกตามบทบัญญัติดังกล่าวไปใช้บังคับเท่าที่พอจะใช้บังคับได้

การรวมความประพฤติผู้ต้องหาตามหมวด ๒ ที่นำไปใช้บังคับกับคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจศาลทหารโดยอนุโลมตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามระเบียบที่กระทรวงกลาโหมกำหนด

มาตรา ๕๕ คดีอาญาที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ให้อำนาจของอัยการสูงสุดตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้เป็นอำนาจของเจ้ากรมพระธรรมนูญ

ส่วนที่ ๒

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๕๖ ในวันที่พระราชบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับ บรรดาคดีที่อยู่ระหว่างการดำเนินการของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณี อาจนำมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาคตามพระราชบัญญัตินี้มาใช้บังคับกับบรรดาคดีดังกล่าวได้

มาตรา ๕๗ ภายในหนึ่งปีนับ แต่วันที่พระราชบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับพนักงานสอบสวนอาจแต่งตั้งผู้ประนอมข้อพิพาทของศาลยุติธรรมเป็นผู้ไกล่เกลี่ยตามพระราชบัญญัตินี้ได้

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

.....
นายกรัฐมนตรี

รายการท้ายพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ...

๑. ความคิดตามประมวลกฎหมายอาญา ดังนี้
 - (๑) ความคิดฐานปลอมแปลงเอกสาร ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖๔
 - (๒) ความคิดฐานทำบัตรอิเล็กทรอนิกส์ปลอม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖๕/๑
 - (๓) ความคิดฐาน ใช้บัตรอิเล็กทรอนิกส์ของผู้อื่นโดยมิชอบ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖๕/๕
 - (๔) ความคิดฐาน ขยายของโดยหลอกลวง ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗๑
 - (๕) ความคิดฐาน ปลอมเครื่องหมายการค้า ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗๓ (๖)
 - (๖) ความคิดฐานความผิดฐานเลียนเครื่องหมายการค้า ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗๔
 - (๗) ความคิดฐาน เข้าร่วมในการซุกซ่อนต่อสู้นและมีผู้ถึงแก่ความตายจากการซุกซ่อนต่อสู้นั้น ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๘๔
 - (๘) ความคิดฐานทำร้ายร่างกาย ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๘๕
 - (๙) ความคิดฐานทำร้ายร่างกายโดยมีเหตุฉกรรจ์ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๘๖

(๑๐) ความผิดฐาน เข้าร่วมในก ารชุมนุมต่อสู้และมีผู้ได้รับอันตรายสาหัสจากการชุมนุมต่อสู้ นั้น ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๕๕

(๑๑) ความผิดฐาน ประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๐๐

(๑๒) ความผิดฐาน หน่วงเหนี่ยวหรือกักขังบุคคลและให้บุคคลทำการใดแก่ผู้กระทำหรือบุคคลอื่น ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๑๐ ทวิ

(๑๓) ความผิดฐานลักทรัพย์ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๓๔

(๑๔) ความผิดฐาน ลักทรัพย์โดยมีเหตุฉกรรจ์ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๓๕ วรรคหนึ่งและวรรคสี่

(๑๕) ความผิดฐาน วิ่งราวทรัพย์ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๓๖ วรรคหนึ่ง

(๑๖) ความผิดฐาน รับของโจร ตามที่บัญญัติไว้ ในมาตรา ๓๕๗ วรรคหนึ่ง

(๑๗) ความผิดฐานบุกรุกโดยการใช้กำลังประทุษร้ายหรือขู่เจิญว่าจะใช้กำลังประทุษร้ายในเวลากลางคืน ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๖๕(๑) หรือ (๓)

๒. ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยเครื่องหมายความการค้าที่ใ้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๐๕ และมาตรา ๑๑๐

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	พลอากาศตรี ต่อพล ออเขาย้อย
วัน เดือน ปีเกิด	๓๐ กันยายน ๒๕๐๔
การศึกษา	โรงเรียนเตรียมทหาร รุ่นที่ ๒๒ โรงเรียนนายเรืออากาศ รุ่นที่ ๒๙ โรงเรียนเสนาธิการทหารอากาศ รุ่นที่ ๔๒ วิทยาลัยเสนาธิการทหาร สถาบันป้องกันประเทศ รุ่นที่ ๕๒ ปริญญาโท วิศวกรรมเครื่องกล University of Pittsburg PA. USA นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เนติบัณฑิตไทย สมัยที่ ๖๒ หลักสูตรกฎหมายปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง ที่คณะกรรมการศาล
ปกครอง	รับรอง รุ่น ๒ ประกาศนียบัตรหลักสูตรวิชาว่าความ รุ่นที่ ๓๕ สภานายความ นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ประวัติการทำงาน โดยย่อ	รองผู้อำนวยการโรงงานวัตถุระเบิดทหาร กรมการอุตสาหกรรมทหาร สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม วิศวกร กรมการอุตสาหกรรมทหาร สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้อำนวยการสำนักงานพระธรรมนูญทหารอากาศ

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา การเมือง

เรื่อง การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้ในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาล
ทหาร

ผู้วิจัย พลอากาศตรี ต่อพล ออเขาย้อย หลักรัฐธรรมนูญ วปอ. รุ่นที่ ๕๙
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระธรรมนูญทหารอากาศ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ บัญญัติให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาชาวบางพลั้งโทษผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายทหารหรือกฎหมายอื่นในทางอาญา ในคดีซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะกระทำความผิด ทำให้บุคคลทั่วไปอาจเข้าใจว่า คดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหารคือคดีที่ทหารเป็นผู้กระทำความผิดเท่านั้น ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วศาลทหารยังมีอำนาจในการพิจารณาคดีอื่นๆ อีกตามที่กฎหมายบัญญัติ ดังเหตุการณ์ที่มีการประกาศใช้กฎหมายการศึกษาว่าราชอาณาจักรไทยเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ในห้วงเวลานั้น แม้ว่าจะตระหนักถึงความสงบแห่งชาติจะได้ประกาศให้ศาลทั้งหลายยังคงมีอำนาจดำเนินการพิจารณาและพิพากษาอรรถคดีตามบทกฎหมายและประกาศคณะรักษาความสงบเรียบร้อยอยู่ก็ตาม แต่คณะรักษาความสงบแห่งชาติก็ได้ประกาศหลายฉบับให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพิ่มขึ้นส่งผลให้คดีที่ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษามีได้จำกัดเฉพาะแต่คดีที่ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารเท่านั้น แต่ยังคงรวมไปถึงประชาชนทั่วไปที่กระทำความผิดในขณะที่ประกาศดังกล่าวมีผลบังคับใช้ด้วย แม้ต่อมาคณะรักษาความสงบแห่งชาติจะผ่อนคลายนโยบายการต่างๆ ลงเพื่อที่ทุกฝ่ายจะได้รับความคุ้มครองและใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามกลไกของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐ โดยมีคำสั่งให้บรรดาความผิดที่เพิ่มเขตอำนาจแก่ศาลทหารดังกล่าวกลับมาอยู่ในอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลยุติธรรมแล้วก็ตาม แต่ก็มิได้ทำให้คดีที่เกิดจากการกระทำความผิดที่ได้กระทำไปแล้วก่อนหน้าที่จะมีคำสั่งดังกล่าวเสร็จสิ้นไปจากศาล

จากสถานการณ์ข้างต้นผู้วิจัยจึงเห็นได้ว่า การพึ่งพากระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้องเพียงอย่างเดียวมิใช่ทางออกของการป้องปรามมิให้ประชาชนของรัฐกระทำความผิดกฎหมาย และอาจไม่สามารถอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง หากกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวต้องใช้เวลานาน ดังแนวความคิดที่ว่า “ความยุติธรรมที่ล่าช้า คือ ความไม่ยุติธรรม” อีกทั้งบางคดีต้องผ่านกระบวนการพิจารณาหลายชั้นศาล เนื่องจากศาลทหารมีสามชั้นศาลด้วยกัน นอกจากความล่าช้าที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมของศาลทหารแล้วยังมีปัญหาในด้านอื่นอีกหลายประการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ อาจกลายเป็นประเด็นของความขัดแย้งของสังคมในวงกว้าง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดที่จะศึกษามาตรการหักเหคือออกจากกระบวนการยุติธรรม (Diversion) โดยการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternatives to Justice in Criminal Case) มาประยุกต์ใช้กับคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของ

ศาลทหารเพื่อลดปริมาณคดีค้างพิจารณาในศาลดังกล่าว และเป็นเครื่องช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง อีกทั้งมีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นให้บรรยากาศของความปรองดองและสมานฉันท์เกิดขึ้นในสังคมไทย และเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่มีอยู่ในอดีตจนถึงปัจจุบันในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร โดยเทียบเคียงกับกระบวนการพิจารณาคดีในลักษณะเดียวกันของศาลยุติธรรม
2. เพื่อทราบปัญหาและข้อจำกัดการใช้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักหรือกระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้องในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร
3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหา ประเมินสถานการณ์ และหาแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรค โดยเสนอแนะแนวทางการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งหมายที่จะศึกษากระบวนการยุติธรรมแบบฟ้องร้องของศาลทหารและการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร ดังนั้นขอบเขตการวิจัยจึงศึกษาเฉพาะคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ ได้แก่ คดีอาญาซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและคดีอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจศาลทหารเท่านั้น โดยวิเคราะห์เทียบเคียงกับการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาของศาลยุติธรรมปัจจุบัน อีกทั้งศึกษาและทำความเข้าใจถึงแนวคิด ทฤษฎี สภาพปัญหา หลักกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งเน้นกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ยกตัวอย่างเหตุการณ์หรือสถานการณ์จริงที่เป็นรูปธรรมมาประกอบ โดยอ้างอิงข้อมูลทางสถิติมาประกอบการวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

เอกสารวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิจากตำรา วารสาร บทความ เอกสารทางวิชาการ กฎหมาย ข้อมูลทางสถิติจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง การค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ตและจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร

ผลการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในประเทศไทย ที่ได้รับการยอมรับจากรัฐบาลหลายยุคสมัยว่า สามารถแก้ปัญหาระบบกระบวนการยุติธรรมของประเทศได้ โดยถูกหยิบยกเป็นนโยบายทางด้านกฎหมายและด้านการยุติธรรม ซึ่งเป็นเป้าหมายในระดับยุทธศาสตร์ โดยปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหรือในแผนปฏิบัติการของกระทรวงยุติธรรม อีกทั้งยังนำมาใช้เพื่อยุติสถานการณ์ทางการเมืองที่เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศอีกด้วย นอกจากนี้ ปัญหาพื้นฐานสำคัญของระบบกระบวนการยุติธรรมไทยที่ต้องประสบเช่นเดียวกับนานาอารยประเทศ คือ ปัญหาคนล้นคุก คดีล้นศาล ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกจึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการแก้ปัญหาดังกล่าว เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายและระยะเวลาที่ต้องใช้ในการดำเนินคดีของผู้เกี่ยวข้อง อีกทั้งเป็นทางเลือกที่สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้อย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกจึงได้รับความสนใจและถูกยกกระดับขึ้นมาเป็นนโยบายรัฐบาลอย่างต่อเนื่องตลอดมา

โดยกระบวนการยุติธรรมทางเลือกนั้นอาจแสดงออกในรูปของกิจกรรมหลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นการให้ความรู้ทางกฎหมายกับประชาชน การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน การเจรจาไกล่เกลี่ย ประนีประนอมยอมความ หรือการดำเนินการอื่นใดเพื่อลดข้อขัดแย้งที่จะนำมาสู่การดำเนินการฟ้องร้องดำเนินคดีในชั้นศาล จึงพอสรุปนิยามของคำว่า “กระบวนการยุติธรรมทางเลือก” ได้ว่าหมายถึง แนวคิดและวิธีดำเนินการใด ๆ ต่อคู่กรณีในคดี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดการใช้กระบวนการยุติธรรมหลักนั่นเอง

ซึ่งแนวคิดทฤษฎีพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกนั้นประกอบขึ้นจากหลายแนวความคิด ได้แก่ แนวความคิดพื้นฐานด้านกฎหมาย แนวความคิดพื้นฐานด้านสังคมวิทยาและแนวความคิดพื้นฐานด้านการบริหารงานยุติธรรม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มทฤษฎีที่ให้การสนับสนุน ได้แก่ กลุ่มทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม กลุ่มทฤษฎีว่าด้วยยุติธรรมชุมชน กลุ่มแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐและการบริหารจัดการ และกลุ่มทฤษฎีการไกล่เกลี่ยของคู่ความ โดยต่างเห็นพ้องในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการยุติธรรม และเนื่องจากศาลยุติธรรมมีข้อจำกัดเดียวที่ใช้อำนาจตุลาการในกระบวนการยุติธรรม โดยศาลทหารก็ถือเป็นอีกองค์กรหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยด้วย ดังนั้น มาตรการที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติกฎหมายและแนวนโยบายแห่งรัฐที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกจึงนำมาใช้บังคับได้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารเช่นเดียวกับศาลยุติธรรม

อย่างไรก็ดี เมื่อได้พิจารณาการดำเนินกระบวนการยุติธรรมของศาลทหาร พบว่ามีทั้งความเหมือนและความต่างกับศาลพลเรือน ตั้งแต่โครงสร้างของศาลซึ่งมีสามชั้นศาล โดยคู่ความมีสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกาได้ตามกฎหมาย แต่จะเกิดข้อแตกต่างในกรณีของศาลทหารในเวลาไม่ปกติ และศาลอาญาศึก เนื่องจากห้ามอุทธรณ์ฎีกา โดยศาลทหารมีขั้นตอนการดำเนินการตามกฎหมาย กฎ และข้อบังคับฝ่ายทหารเป็นหลัก หากไม่มีบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ จึงให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา

ความอาญา หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับ ตามลำดับ ซึ่งกฎหมาย กฎ หรือ ข้อบังคับของฝ่ายทหารนั้นอาจไม่คุ้นเคยกับฝ่ายพลเรือน อีกทั้งที่มา คุณสมบัติ และองค์คณะของ ตุลาการศาลทหารอาจทำให้เกิดประเด็นเรื่องความเป็นอิสระของตุลาการ ส่งผลให้ฝ่ายพลเรือน มีข้อกังวลหลายประการว่าตนเองจะไม่ได้รับความเป็นธรรมอย่างที่ควรจะเป็น ซึ่งเป็นปัญหาและ อุปสรรคที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมในศาลทหาร

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึงการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในคดีของศาลทหารในปัจจุบัน พบว่า มีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารอยู่แล้ว ในกรณีความผิดบางประการตามประมวลกฎหมายอาญาทหารและความผิดลหุโทษ ส่วนกรณี ความผิดอื่นนั้น กฎหมายได้เปิดช่องให้นำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในกรณีความผิดอัน ยอมความได้ ทั้งนี้ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่น เช่นเดียวกับศาล พลเรือน แต่ไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายชัดเจนให้อำนาจในกรณีความผิดอื่น และกรณีความผิด ตามกฎหมาย ประกาศ และคำสั่งอื่นใดที่กำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหารด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแนวโน้มของการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในศาลทหาร พบว่า มีความพยายาม ของรัฐบาลหลายยุคสมัยที่จะนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แก่คดีของศาลทหารใน ลักษณะอื่น เช่น คดีการชุมนุมทางการเมือง โดยสิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมคือ ร่างพระราชบัญญัติ มาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... ที่ปัจจุบันกำลังเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ โดยถือเป็นกฎหมายชะลอการฟ้องที่มีบทบัญญัติกำหนดให้นำมาใช้แก่คดีอาญาที่ขึ้นสู่ศาลทหารด้วย

เมื่อศึกษาถึงข้อขัดข้องในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในศาลทหาร พบว่า มิได้มีข้อแตกต่างจากศาลยุติธรรมอื่น คือ ความรู้ความสามารถของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการ ยุติธรรมทางเลือก ส่วนข้อขัดข้องประการสำคัญอีกประการคือ การที่ศาลทหารยังไม่มีกฎหมายชัดเจน ที่กำหนดให้นำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แก่คดีในศาลทหารได้ ทั้งนี้ เมื่อได้ศึกษา เปรียบเทียบกับการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาของศาลยุติธรรม พบว่ามี ความแตกต่างบางประการในเรื่องขององค์กรที่เกี่ยวข้องในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ บังคับ รวมถึงกฎหมาย กฎ ระเบียบหรือข้อบังคับ และลำดับการใช้กฎหมายของศาลที่เป็นปัจจัย ให้เกิดความแตกต่างในการดำเนินการขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมทางเลือกขององค์กร

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี วิวัฒนาการ ปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการ ยุติธรรมทางเลือกมาใช้กับคดีที่อยู่ในเขตอำนาจศาลทหาร พบว่า ศาลทหารสามารถนำกระบวนการ ยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหารได้อย่างสอดคล้องกับนโยบาย ของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐ ดังนี้

๑. ผลักดันร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญา พ.ศ. ... ให้มีผลใช้บังคับ
๒. มีกฎหมายรองรับให้สามารถนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้แก่คดีความผิดที่มีแรงจูงใจทางการเมือง เพื่อลดความขัดแย้งทางการเมืองและสร้างบรรยากาศแห่งความปรองดอง สมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในสังคม

๓. ฝึกอบรมและสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร ให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกระดับ

๔. กระตุ้นให้สังคมรู้จักและรับรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารมากขึ้น

๕. เตรียมความพร้อมและติดตามผลการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร

๖. ขยายการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหารในชั้นตอนอื่นๆ ของกระบวนการยุติธรรมให้มากขึ้น

๗. ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นของสังคมต่อกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลทหารและประสิทธิผลในด้านอื่นๆ